

DET REKREATIVA

SÄVEÅSTRÅKET

ETT UTFORSKANDE AV SAMMANHANG,
ATMOSFÄR OCH *PROCESS SPACE* I ETT
VATTENLANDSKAP

Lina Lo Gillefalk

Självständigt arbete 30 hp
Landskapsarkitektprogrammet
Alnarp 2018

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Science

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Titel. Det rekreativa Sävåstråket - ett utforskande av sammanhang, atmosfär och *process space* i ett vattenlandskap

Title. The recreational path along Sävåån - exploring connections, atmospheres and process space in a water landscape

Författare. Lina Lo Gillefalk

Handledare. Caroline Dahl, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator. Thomas B. Randrup, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Biträdande examinator. Marie Larsson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning. 30 hp

Nivå och fördjupning. A2E

Kurstitel. Master Project in Landscape Architecture

Kurskod. EX0814

Program. Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort. Alnarp

Utgivningsår. 2018

Omslagsbild och övriga illustrationer. Lina Lo Gillefalk, om ingen annan upphovsperson anges

Elektronisk publicering. <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord. Sävåån, vattenlandskap, vattendrag, åstråk, rekreation, gestaltning, design research, transekt, travelling transect, platsspecifik, process space

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

TACK!

Stort tack till min handledare Caroline Dahl, för ovärderlig hjälp och inspiration till att gå det extra varvet i tanken, att ställa frågor jag inte hade tänkt på och för uppmuntran att pröva och se.

Tack till kollegorna på PoNF. För läsning och samtal kring Sävån, men framförallt för ett roligt och lärorikt år.

Hanna och Sara, som tog sig tid att läsa i olika stadier av arbetet. Emma för ingående granskning och skarpa kommentarer. Ingrid för visuella råd. Julia, som paddlade vid min sida i motvinden.

Jag vill också passa på att tacka för all uppmuntran jag fått sedan jag började på Lark-programmet 2013.

Mina föräldrar för pepp och praktisk hjälp i livet som småbarnsförälder och student. Min bror för hjälp med mattedelen på högskoleprovet, så att jag överhuvudtaget kunde bli antagen.

Göteborgsvännerna som funnits på håll och erbjudit sovplats när jag haft hemlängtan. Skånevännerna som förgyllt tillvaron på Alnarp. Gudrun, som vänligt men bestämt gav mig en puff i rätt riktning. Karin G. för pennan.

Och Ulrik och Nikolaj, förstås. Mina käraste kära som följde med till Skåne och tillbaka.

Lina Lo Gillefalk, Göteborg 2018-05-30

SAMMANFATTNING

Säveån är en av Göteborgs större åar och har historiskt varit viktig för stadens industrier. Idag är den dock mer eller mindre otillgänglig och osynlig i stadsväven. Ån rör sig genom ett mångfacetterat och komplext stadslandskap, med natur, små båtvarv, bostäder, industrier och stora trafikleder, innan den rinner ut i det vatten som placerat staden där den ligger: Göta älv. En stor del av Säveån inom Göteborg rinner dessutom genom ett område i omvandling, där många nya bostäder och arbetsplatser kommer att tillkomma i åns omedelbara närhet. Att ge möjlighet för rörelse och vistelse intill vattnet skulle stärka Säveån som rekreativ miljö i staden Göteborg.

Detta masterarbete undersöker Säveån som ett möjligt blå-grönt stråk för rekreation. Ambitionen är att medvetandegöra vattnets närvaro i staden genom att belysa Säveån som ett *process space*, rum och process på samma gång. Denna tankemodell presenteras i arbetets första del, Introduktion.

I arbetets andra del, Transekt, utforskas Säveålandskapet och dess platsspecifika kvaliteter genom transektmetoden, från kommungränsen vid Partille i öster till Gamlestads torg i väster. Fotokollage och skisser varvas med ett resonerande kring ån som process space. Fysiska och administrativa hinder för att skapa ett sammanhängande åstråk identifieras, och åtgärder föreslås för att hantera dessa hinder.

Den tredje delen syntetiserar den kunskap som samlats in under transekten. Sex principer med tillhörande verktyg presenteras, alla med syftet att bidra till ett rekreativt sammanhängande stråk. Ett exempel är att arbeta med återkommande designelement för att skapa sammanhang längs stråket, ett annat är att köpa in mark till staden för att möjliggöra ett sammanhängande stråk. En viktig princip är också att betrakta och arbeta med ån som ett process space. Olika exempel är avledning av strömmen genom utplacering av stenar, eller att ge vattnet mer plats genom skapandet av en flackare profil. Därigenom uppmuntras och synliggörs vattnets processer och en mångfald av möten mellan land och vatten möjliggörs, vilket gagnar det rekreativa värdet.

I den avslutande delen diskuteras bland annat åstråkets platsspecifika kvaliteter. En del är fysiska aspekter i form av material eller strukturer: tegel och grus, bryggor och broar. Andra är dynamiska eller immateriella, som båtliv, atmosfärer och naturupplevelse. Genom att uppmärksamma dessa platsspecifika kvaliteter och samtidigt arbeta med Säveån som ett process space där vattnets närvaro i staden medvetandegörs, kan Säveån ta plats i stadsväven på ett nytt sätt: som ett rekreativt stråk i ett vattenlandskap.

ABSTRACT

Säveån is one of the bigger streams in the city of Gothenburg. It has had a considerable impact on the city's industries. Today, however, the stream is quite invisible in the urban fabric. It moves through a complex fabric that includes nature, small dockyards, housing, industry and highways, before reaching the bigger river of Göta älv. It also moves through an area undergoing a significant transformation, which will result in a great increase in the number of housing and places of work. Providing opportunities to walk or dwell by the water would strengthen Säveån as a recreational space in Gothenburg.

This master thesis explores Säveån as a potential blue-green recreational path. The ambition is to create an awareness of the presence of water within the city by looking at Säveån as a process space, the stream being simultaneously space and process. This model of thought is presented in the thesis' first chapter.

The second chapter explores the site-specific qualities of the stream landscape, moving from east to west, using the travelling transect method. Physical and administrative obstacles to creating a coherent path along the stream are identified, and proposals to overcome these obstacles are made.

The third chapter synthesizes the knowledge gained from the transect. Six principles, including tools, are presented, all with the purpose of creating a coherent recreational path along the stream. One example is the use of a design concept for places along the stream, another is that the city needs to buy land to facilitate the coherent path. An important principle is the regarding of Säveån as a process space, resulting in actions that encourage and make visible the spatial operant physical processes of the stream. One example is to deflect the current by placing e.g. rocks by the riverbank, another is to extend the space for the water by reprofiling the flood plain.

In the concluding chapter the site-specific qualities of the Säveå landscape are highlighted. Some aspects are physical, materials or structures such as tiles or gravel. Others are dynamic or immaterial, linked to the boating culture, atmospheres and the experience of nature. By paying attention to these qualities, and by regarding Säveån as a process space, the stream can be re-integrated into the urban fabric in a new way: a recreational path in a water landscape.

INNEHÅLL

INLEDNING	9
Bakgrund	10
Frågeställningar	12
Syfte och mål	12
Metod och material	12
Design research	13
Travelling transect och det platsspecifika	16
Min process	18
Avgränsningar	20
 INTRODUKTION	 23
Teori	24
Vattenlandskapets tillfälliga karaktär	24
Vattendrag som process space	25
Säveån förutsättningar	28
Kajaktur. En färd på vatten	30
 TRANSEKT	 35
Transekt Vilt	38
Utvecklingstankar Transekt Vilt	56
Transekt Skog	58
Utvecklingstankar Transekt Skog	70
Transekt Park	72
Utvecklingstankar Transekt Park	82
Transekt Byggt	84
Utvecklingstankar Transekt Byggt	106

HELHET/SYNTES 109

Det fragmenterade stråket → Det sammanlänkade stråket 110

Det anonyma stråket → Stråket är lätt att hitta 112

Bristen på vattenkontakt → Det rekreativa stråket i vattenlandskapet 114

Bristen på vattenkontakt → Söveån som process space 115

Principer och verktyg - matris 116

Principer och verktyg - planer 118

DISKUSSION/REFLEKTION 123

Principer för ett blå-grönt rekreationsstråk 124

Platsspecifika kvaliteter 125

Process space och vattenlandskapet 127

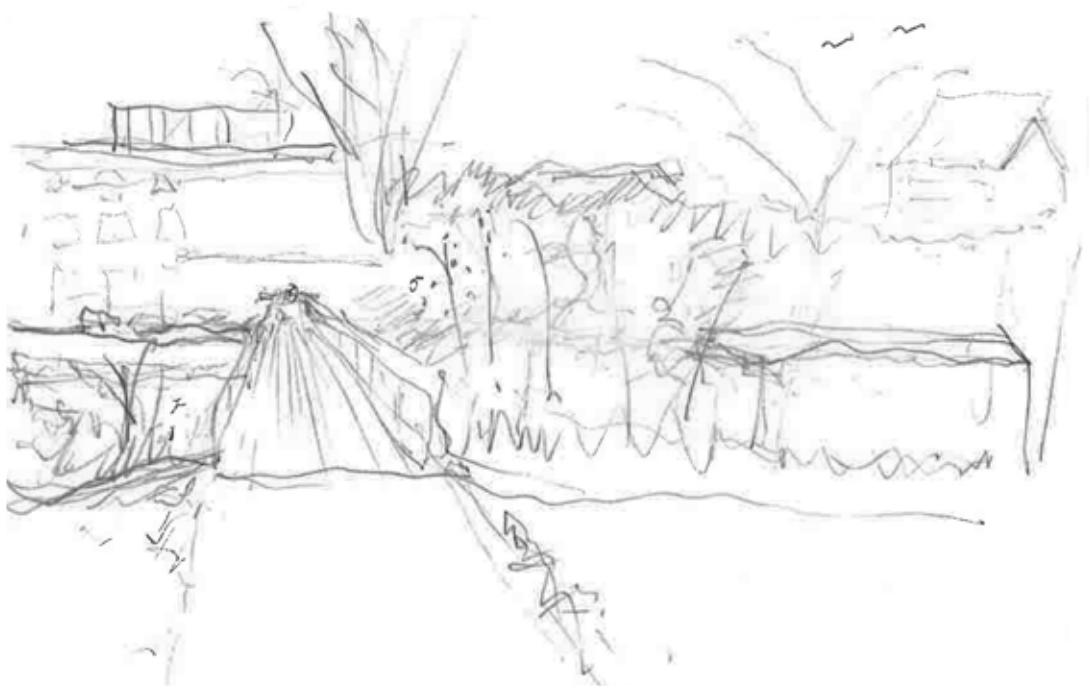
Relationen mellan teori, metod och resultat 128

Utmaningar 129

Framtida forskning 131

Slutord 132

Källförteckning 134

III. 1. Vy från Sävenäs gård på södra stranden, mot SKF och Bellevue på den norra.

An aerial photograph of a city, likely Seattle, showing a river (the Duwamish River) flowing through an urban area. The image is composed of several overlapping rectangular frames, creating a layered effect. The word "INLEDNING" is written in a red, italicized, serif font across the middle of the image.

INLEDNING

BAKGRUND

” But is it really chaos that lies beneath the lines of rivers? Or is it a competing belief, namely, that water is everywhere before it is somewhere: it is in rain before it is in rivers; it soaks, saturates, evaporates before it flows? If so, then the lines of rivers are not universal, but rather products of a particular literacy through which water is read, written, and drawn on the earth's surface, on paper, and in the imagination. (Mathur & da Cunha 2014 s. 5)

Vatten är en ovillkorlig förutsättning för vårt liv på jorden. Men vad betyder det för oss människor, utöver detta? Jag är uppvuxen alldeles vid sjön Vättern, Sveriges näst största sjö, och har reflekterat mycket över hur detta vattenlandskap påverkat och präglat mig. Kanske var det delvis därför jag fann boken *Design in the Terrain of Water* (Mathur & da Cunha 2014) så fascinerande. Där presenteras ett annorlunda sätt att se på vatten, som en terräng snarare än ett landskap som definieras av de linjer på kartan vi har vant oss vid, och som gör en tydlig distinktion mellan land och vatten. Vad kan ett sådant synsätt innebära för designen av vattenlandskap? Kan det hjälpa oss att handskas med våra städers vatten på ett sätt som för människa och vatten närmare varandra? Frågorna fanns redan i mitt bakhuvud när jag tillfrågades om Säveån; de är inte mina forskningsfrågor men anledningen till att jag genast tackade ja till att fördjupa mig i detta vattendrag under ett antal månader.

Masterprojektet kan sägas ha två mottagare: Park- och naturförvaltningen (PoNF) i Göteborgs Stad och SLU Alnarps masterprogram. Den förra förväntar sig en övergripande plan för hur Säveån kan utvecklas till ett rekreationsstråk i staden Göteborg, ett ganska tydligt mål för mig att sträva mot. Den senare förväntar sig ett självständigt arbete på masternivå, vilket förvisso också kräver ett formulerat mål men där det samtidigt finns ett stort spelrum för hur arbetet och dess process läggs upp, genomförs och presenteras. Det innebär en speciell förutsättning för arbetet, utmaningen att navigera mellan dessa två positioner. Å ena sidan leverera det som förväntas av PoNF, å andra sidan att hålla öppet för det oväntade som ofta är ett resultat av det gestaltande utforskande som jag avser att ägna en stor del av arbetet åt, och som närmare beskrivs under Material och metod. Naturligtvis påverkar den ena positionen den andra, och kommer så att göra under hela arbetets gång.

PoNF är en av förvaltningarna inom Göteborgs Stad, en stad som 2021 fyller 400 år. Detta uppmärksammas av staden genom ett stort antal jubileumssatsningar, av många olika slag. En sådan är Blå & gröna stråk och oaser. På stadens hemsida för jubileet (www.goteborg2021.com) står att läsa att:

”[e]tt av jubileets övergripande teman och något som göteborgarna starkt efterfrågar, är att binda samman staden och göra så att människor kommer närmare varandra. Många av idéerna som samlats in handlar om att skapa fler sammanhängande gång- och cykelstråk och gröna oaser i staden.”

Vidare anges en målbild för 2021:

”göteborgarna och besökare [har] större tillgång till vatten och grönska genom sammanhängande gång- och cykelstråk. Och det finns fler inbjudande mötesplatser längs stråken. Göteborg är en grön och skön, socialt sammanhållen stad som kan bli förebild för andra städer”.

III. 2. "[Urban rivers] are linear ecosystems ... the water from upstream regions flows through downstream regions and thus creates a feeling of community and a dependent relationship between riverside inhabitants, as changes in the upper reaches of a river always have consequences for the lower reaches." (Prominski et al s. 15)

FRÅGESTÄLLNINGAR

I PoNF:s vision om Sävån ska ån och dess landskap erbjuda en infrastruktur i form av sammanhängande stråk som bidrar till att binda samman staden för fotgängare och cyklister, samt erbjuda platser för människor att mötas, nära vattnet och grönskan längs detta stråk. Med denna bakgrund ställs följande frågor:

- Vilka utvecklings- och gestaltungsprinciper kan användas för att tillgängliggöra Sävån som ett sammanhängande blå-grönt rekreationsstråk?

- Vilka platsspecifika kvaliteter finns vid Sävån idag? Hur kan dessa tas tillvara i ett framtida arbete med att göra Sävån till ett blå-grönt rekreationsstråk?

- Vilket slags vatten kan Sävån beskrivas som, utifrån den tankemodell om vattendrag som process space som presenteras i boken *River. Space. Design.*? Hur kan den kunskapen vara ett stöd i arbetet att framhäva Sävån som ett vattenlandskap?

SYFTE OCH MÅL

Sävån studeras som rekreationsstråk för att utforska vattenlandskapets mångfacettering; de många olika perspektiv, utmaningar och möjligheter som rymts längs dess sträckning. Syftet är att bättre förstå vad som utgör vattenlandskapet Sävån idag, och hur ån kan tillföras ytterligare lager - det rekreativa - utan att viktiga befintliga kvaliteter går förlorade.

Målet är att arbeta fram en övergripande utvecklingsplan för hur vattendraget Sävån kan synliggöras i stadsväven och bli ett sammanhängande rekreationsstråk för rörelse, vistelse och möten längs med och med vattnet. Ett mål är också att testa hur tankemodellen om vattendrag som process space kan appliceras på Sävån.

MATERIAL OCH METOD

För att utforska Sävån som ett vattenlandskap utifrån dess platsspecifika kvaliteter har jag använt mig av landskapet självt, samt litteratur som på olika vis berör vattendrag och gestaltning av dessa. Av störst betydelse har *River. Space. Design: Planning Strategies, Methods and Projects for Urban Rivers* varit (Prominski, M., Stokman, A., Stimberg, D., Voermanek, H., Zeller, S., 2011), vars tankemodell om vattendrag som process space presenteras närmare i teoriavsnittet. Boken valdes för dess systematiska upplägg som gav en användbar språngbräda till

att förstå vattendrag på ett för mig nytt sätt. Tankemodellen om process space kan appliceras på alla slags vattendrag och förmedlar på så vis en generell kunskap som kan användas platsspecifikt. *River. Space. Design.* har också en bredare ansats än ”bara” upplevelsevärden, som annars brukar vara i fokus när man arbetar med att skapa rekreativa miljöer; boken hanterar även ekologiska värden och dagvattenhantering. Det har varit värdefullt för mig att ha i bakhuvudet genom transekten, även om jag inte fördjupat mig lika mycket i dessa aspekter.

I teoriavsnittet finns även landskapsarkitekten och konstnären Catherine Dees tankar om vattnets tillfälliga karaktär genom böckerna *Form and Fabric in Landscape Architecture* (2001) och *To Design Landscape: Art, Nature & Utility* (2011). På samma tema behandlas kortfattat *Design in the Terrain of Water* (Mathur & da Cunha 2014). Litteraturen har valts utifrån rekommendationer av personer med erfarenhet av området, och egna sökningar utifrån vad jag fann relevant under mina besök i landskapet. Under arbetets gång fick jag även anledning att vända mig till föreläsningar från masterkursen Urban Forestry, som gavs på SLU Alnarp under höstterminen 2016. Framförallt var Åsa Ode Sangs föreläsning ’The aesthetics of the urban forest’ till hjälp för att resonera kring naturupplevelsen vid Säveån. Utöver detta har jag tagit del av flertalet styrdokument och utredningar, som kulturmiljöunderlag, detaljplaner och bevarandeplaner, för att nämna några.

Vattenlandskapet Säveåstråket har utforskats med inspiration av metoden *travelling transect*, vilken utarbetats specifikt för att kunna fånga kvaliteter i vattenlandskap (Braae, Diedrich & Lee, 2014). Transektmetoden förklaras mer ingående under en egen rubrik, men kortfattat kan sägas att metoden använder själva åstråket som huvudsakligt material, utifrån undersökningar on-site och off-site. Metoden hör hemma under paraplyet *design research*, som beskrivs nedan för att sätta arbetet i en vidare kontext.

DESIGN RESEARCH

I boken *Design Research in Architecture* (Fraser 2013) utvecklar ett antal arkitekter och forskare sina tankar om hur arkitekters designidéer och designpraktik kan generera ny kunskap och nya insikter, och hur dessa kan ses som forskning, design research. Fraser konstaterar inledningsvis att ett praktiserande av arkitektyrket i sig inte är tillräckligt för att kallas forskning. Praktiken behöver ha det uttalade syftet att, förutom att svara på det aktuella projektets utmaningar med en gestaltning, även generera ny kunskap

och nya insikter (ibid s. 1). Design research kan beskrivas som de processer och de resultat som kommer av undersökningarna arkitekten gör under arbetet med ett projekt. Processen innehåller, likt all forskning, att tänka, testa, utvärdera och så vidare. Det centrala som skiljer design research från annan forskning är att arkitekten medvetet låter det aktuella projektet agera drivande i skapandet av ny kunskap. Även om det naturligtvis alltid krävs fantasi och ett kreativt förhållningssätt av en forskare, oavsett vad hen undersöker, så är den kreativa och kunskapsgenererande aspekten den huvudsakliga drivkraften inom design research.

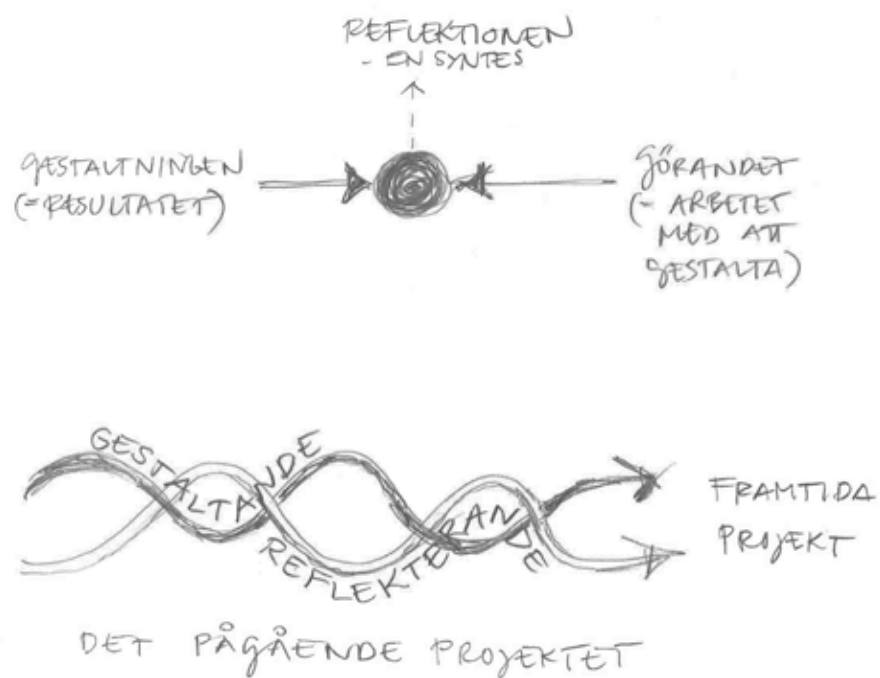
Design research utmärker sig också genom en reflekterande dimension, menar bland andra Richard Blythe och Leon van Schaik (ibid s. 53ff). Att designa, och att reflektera över design, sker simultant och bör varken delas upp i tid eller teori (ibid s. 10, s. 53ff). Reflekterandet sker på flera nivåer samtidigt. Reflektionen är en syntes mellan arkitektens pågående design och själva görandet som även kan sägas ha en riktning in i framtiden, för ännu inte påbörjade projekt, eftersom även dessa kommer att påverkas av den just nu pågående processen. Denna viktiga reflekterande del av arkitektens designprocess ger det egna arbetet akademisk tyngd, och gör att det kan betraktas som en valid källa till kunskap inom design research (ibid s. 61ff).

Jane Rendell ser design research som en av fyra forskningsmetoder inom arkitektur, där de övriga tre är naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga och historisk-teoretiska. Men, menar Rendell, en viktig skillnad är att design research faktiskt genererar fler frågor, och inte har som syfte att lösa problem på samma sätt som de övriga tre: "we exchange what we know for what we do not know" (ibid s. 117ff). Rendell pekar vidare på den kunskapsgenererande aspekten av design:

” Instead of posing research questions and then finding answers, in much design research the process operates through generative modes, producing works at the outset that may then be reflected upon later (ibid s. 117).

Rendell utmanar det linjära sättet att betrakta relationen mellan forskning och design, där det förra – en process – följs av det senare – ett objekt. Istället menar hon att:

” design is a research-led process, while research can also be thought of as a form of design (ibid s. 125).

III. 3. Min tolkning i skiss av reflektionen som syntes mellan gestaltning och görande. Reflektionen kan också ses som en process som pågår simultant med designandet, och som får återverkning även in i framtida projekt (Blythe & van Schaik i Fraser 2013).

TRAVELLING TRANSECT OCH DET PLATSSPECIFIKA

to transect: att göra ett tvärsnitt

(<https://sv.bab.la/lexikon/engelsk-svensk/transect>)

transekt: en bana längs vilken en forskare flyttar, räknar och registrerar sina iakttagelser

(http://internationell-lexikon.com/definitions/?swedish_word=transect)

Vattenlandskap skiljer sig från andra landskap. Vatten är vårt mest flyktiga formelement, som kräver att vi förhåller oss till såväl terräng som till väder: snö, regn, dimma - nederbörd är vatten i en annan form, ständigt i rörelse i sitt kretslopp (Dee 2011, s. 15). Några som fokuserat på vattenlandskap utifrån deras föränderlighet är Ellen Braae, Lisa Diedrich och Gini Lee. De har utarbetat metoden travelling transect, som hädanefter kommer att kallas för transekt, eller transektmetoden. Den beskrivs i artikeln 'The Transect as a Method for Mapping and Narrating Water Landscapes: Humboldt's Open Works and Transareal Travelling' (Braae et al 2014). Som en röd tråd i artikeln löper deras undersökande av de kanariska öarna och tillika vattenlandskapen Teneriffa, Lanzarote och La Graciosa. Författarna menar att vattenlandskap i ännu högre utsträckning än de flesta andra landskap, präglas av en ständig föränderlighet. Vattenlandskap har efemära (flyktiga, övergående) kvaliteter, menar författarna, som är viktiga att försöka fånga, förmedla och förhålla sig till vid designåtgärder i dessa landskap. Transekten syftar till att vara ett stöd i det designarbetet och på så vis möjliggöra gestaltningar som tar tillvara på och utvecklar det platsspecifika i varje enskilt landskap.

” Engage with site, and instead of importing generic knowledge, create site knowledge. (Diedrich 2014 s. 294)

Vikten av och metoder för att arbeta platsspecifikt har utforskats grundligt av Lisa Diedrich i avhandlingen *Translating Harbourscapes* (Diedrich 2014). Diedrich argumenterar för ett platsspecifikt förhållningssätt istället för påklistrade generella lösningar. Hon har utvecklat ett flexibelt verktyg för att tolka platser, ett sätt för designern att läsa (the reading) och svara (the editing) på det som finns på den aktuella platsen. Verktyget är framåtsyftande på så vis att det syftar till att användas inför en förändring av plats, för att hjälpa designern att identifiera de komponenter

i den aktuella miljön som kan vara kvaliteter i det platsen kan komma att bli i framtiden. Platsen ses genom tre olika filter: fysiska aspekter, dynamiska aspekter och immateriala aspekter. Fysiska aspekter är material och strukturer, som markbeläggning eller rumsliga förhållanden. Dynamiska aspekter handlar om naturens processer och den mänskliga användningen av platsen. Här finns en tidsdimension som kanske talar särskilt till landskapsarkitekter, vilka naturligt nog förhåller sig till exempelvis vegetationens förändring över året, eller årtiondena, i sin dagliga praktik. Eller, för den delen, ett vattendrags påverkan på sitt omgivande landskap över tid. Det tredje filtret är de immateriella aspekterna, som kan knytas till mänskliga minnen (både individuella och kollektiva) och atmosfärer, men också de normer och diskurser som råder inom den lokala stadsplaneringstraditionen (ibid s. 90ff, 288ff).

Grundbulten i transekten kan beskrivas som en strävan efter att fånga och förhålla sig till det efemära och platsspecifika, genom upplevelsen och utforskandet av den faktiska platsen - i mitt fall en å och ett blivande stråk. Arbetet on-site kompletteras med undersökningar off-site. Braae, Diedrich och Lee talar om tre steg: före, under och, inte minst, efter fältstudien. I deras arbete med öarna var de tre stegen klart avgränsade från varandra. Före fältstudien insamlades kunskap om platsen genom bland annat studerandet av historiska och samtida kartor. Utifrån kunskapen om topografiska, ekonomiska, kulturella och politiska förutsättningar drog de så en *transect line* - en ungefärlig rutt eller linje utifrån vilken de sedan skulle färdas. För att kunna fånga och förmedla upplevelsen av landskapet använde sig Braae, Diedrich och Lee av ett flertal redskap. Foto, anteckningar, film och ljudinspelningar kunde fånga och förmedla atmosfärer, ögonblick, repeterande sekvenser, färger och strukturer. Handskisser kunde visa på landskapets stora drag, eller uppmärksamma särskilt intresseväckande detaljer. Samtal med människor på vägen gav ytterligare förståelse för platsens relationer med sin omgivning. Efter fältveckan bearbetades det insamlade materialet, i ett slags kartografisk dagbok där bland annat kommenterade foton och skisser visade på upplevelser och *prompts* under transekten. Braae, Diedrich och Lee använder ordet *prompts* för sådant som särskilt väcker den forskandes intresse och därmed blir en hjälp för att ringa in platsspecifika kvaliteter. Forskarna fann att mycket av den nya kunskapen producerades just under efterbearbetningen, och i kombinerandet av redskap under insamlingsarbetet i fält. De fann även att avvikelser, *the deviation*, från rutten var det som genererade ny kunskap, både under och efter fältstudien (ibid s. 6). Öppenheten inför vad som uppenbarar sig som betydelsefullt under resans gång kan sägas utmärka transekten som metod.

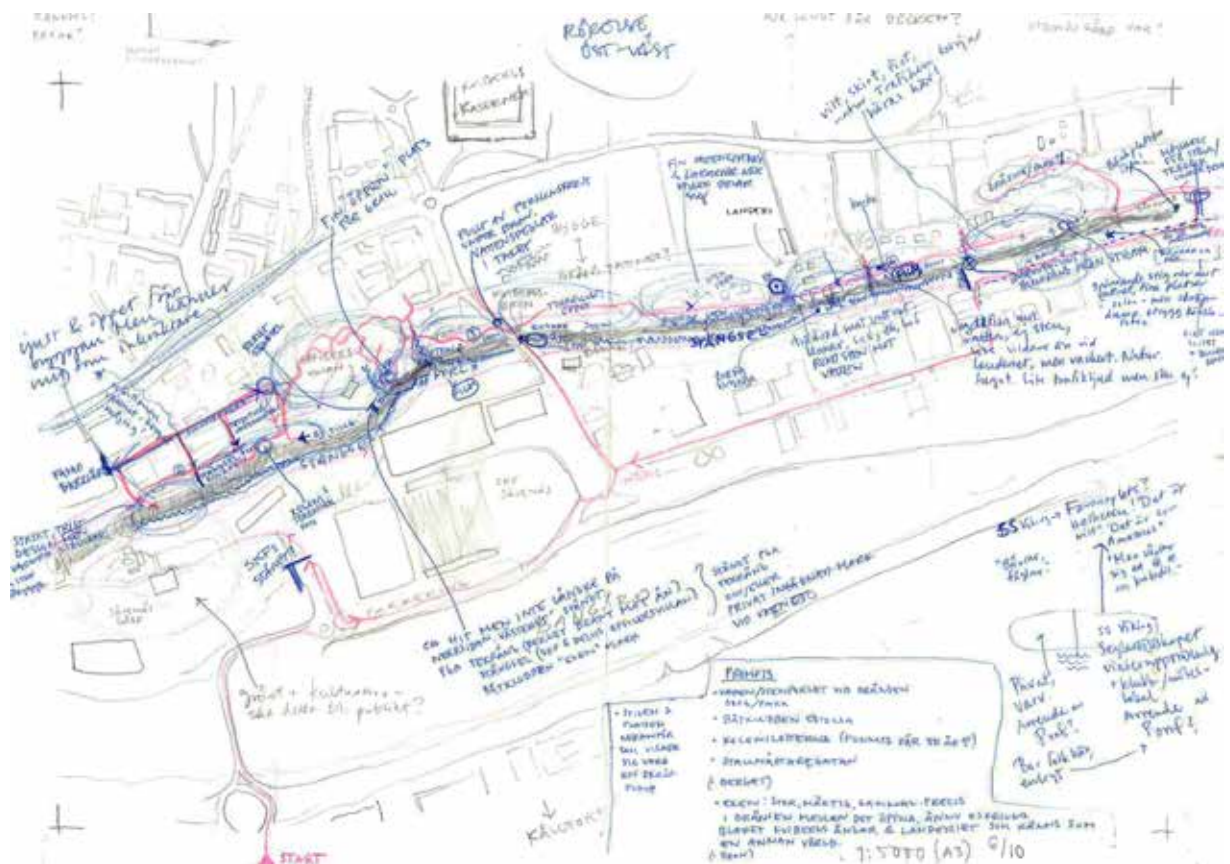
MIN PROCESS

I transekten längs Säreån var före-under-efter-faserna inte strikt åtskilda, jag kunde återvända upprepade gånger till ån under åtta månader. Fältarbetet genomfördes i huvudsak under fyra heldagar, en delsträcka per tillfälle, mellan september och november 2017. Kortare återbesök gjordes mellan och efter dessa tillfällen, uppskattningsvis upp till tio stycken. Det gav mig möjligheten att följa landskapets förändring också genom årstidsväxlingar. On-site och off-site-arbete varvades: undersökningar i fält, skissarbete hemma och efterforskningar framför datorn kring bland annat kulturhistorien och ekologiska värden i området (Eriksson 2004, Arbin 2008, Hansson et al 2010, SBK 2011, Länsstyrelsen 2017). Jag gjorde även kartskisser i blyerts utifrån ortofoton, där landmärken noterades som en hjälp för att navigera på plats. Dessa enkla skisser var lätta att rita och skriva på i fält (ill. 4). Jag bestämde också längs vilken delsträcka jag skulle färdas, istället för att dra en transect line. Detta fågelperspektiv gav möjlighet att se vad jag särskilt kunde uppmärksamma i fält, som kopplingar till andra viktiga platser utom synhåll från ån.

Förutom de förberedda kartskisserna hade jag med sax, genomskinliga plastpåsar att samla material i, skissbok, blyertspenna och bläckpenna. Bläckpennan användes på kartskisserna, för att enkelt kunna skilja på vad som noterats före och under besöket. Jag fotograferade och spelade in kortare filmer. Foto och film hjälpte mig att fånga ögonblick, karaktärer och atmosfärer. Fotona blev särskilt viktiga under transektens tredje steg, vilket jag återkommer till. Skisserna möjliggjorde att fokusera särskilt på vissa detaljer, som vattnets rörelse, terrängförhållanden eller platser längs ån som fångade min uppmärksamhet av olika anledningar. Korta anteckningar kompletterade ofta skisserna, eller gjordes separat. Jag samtalade med människor jag mötte på vägen, om vad de gjorde där och hur de upplevde miljön kring Säreån. Jag samlade även in fysiskt material under alla turer kring ån, oftast på de platser som väckte mitt intresse lite extra, mina prompts. Begränsningen var sådant som kunde rymmas i min ryggsäck. Materialet fotograferades vid arbetsdagens slut.

De olika redskapen bidrog gemensamt till att kunna fånga landskapet och dess efemära kvaliteter, som atmosfärer och relationer. Liksom Braae, Diedrich och Lee fann jag efterbearbetningen av mitt insamlade fältmaterial mycket viktigt för att fördjupa förståelsen av det undersökta området, vilka atmosfärer och relationer som var särskilt betydelsefulla för mig. Jag provade mig fram med att sätta ihop sekvenser och senare kollage av fotografier för att förmedla atmosfär och karaktär på utvalda platser som väckt mitt intresse, mina prompts. På så vis kan Diedrichs tredje filter, de immateriella aspekterna i form av atmosfärer, sägas ha fått ett särskilt stort utrymme.

Min egen arbetsprocess skulle kunna beskrivas som fyra olika processer som pågått mer eller mindre parallellt under större delen av examensarbetet. Framförallt utgår det från mitt eget utforskande i fält, och den förståelse för ån som detta, högst personliga och subjektiva, utforskande lett fram till. Parallellt med utforskandet i fält har jag även satt mig in i det reglerande lagret, det vill säga detaljplaner i olika skeden, bevarandeplaner, kulturhistoriska utredningar, skredriskrapporter, barnkonsekvensanalyser med mera. Det har inneburit en övning i att pendla mellan den öppna, förutsättningslösa blicken på ån, och en mer pragmatisk ”matter of fact”-inställning. Den tredje processen har varit designprocessen, som tagit form i relation till mina besök i fält. För att återkoppla till vad som sagt under rubriken DESIGN RESEARCH har även en fjärde, reflekterande, process pågått under hela arbetet. Reflektionerna har berört de åtgärder som formulerats som en del i designprocessen, och som har fört gestaltungsarbetet framåt under hela vägen.

III. 4. Fältkarta för delar av Transekt Skog, Park och Byggt. Blyerts gjordes före on-site, bläck under fältbesöket. Rosa linje visar hur jag rört mig och gjordes efteråt. Ungefär en heldag i fält ägnades åt denna delsträcka, två kilometer lång fågelvägen

AVGRÄNSNINGAR

ÖST OCH VÄST

De geografiska avgränsningarna av det undersökta åndslandet har gjorts av pragmatiska skäl, där framförallt önskemålet från PoNF varit vägledande: att ta fram en övergripande plan för att göra Sävån till ett rekreativt blågrönt stråk för staden Göteborg. Den förutsättningen gav en given gräns mot Partillesidan, och fokus lades på Sävån inom Göteborgs stad. Med en längre tidsram hade det annars varit intressant att även göra nedslag hur Sävåndslandet ter sig uppströms; vattendraget i sig känner inga administrativa gränser.

Avgränsningen mot väster har gjorts i relation till det rekreativa perspektivet. Väster om Gamlestads torg är miljön väldigt präglad av trafiken: trafikbullret dominerar och de fysiska barriärerna är så många att fokus istället lagts på åstråket öster om Gamlestads torg. Det är där människor bor, och där åndslandet kan spela en viktig roll i vardagen.

Att fortsätta följa Sävån västerut, till dess möte med Göta älv, vore definitivt intressant i ett vidare arbete, inte minst då Gullbergsvass med tiden kommer att utvecklas och bebyggas med bland annat många bostäder (Göteborgs stad 2015).

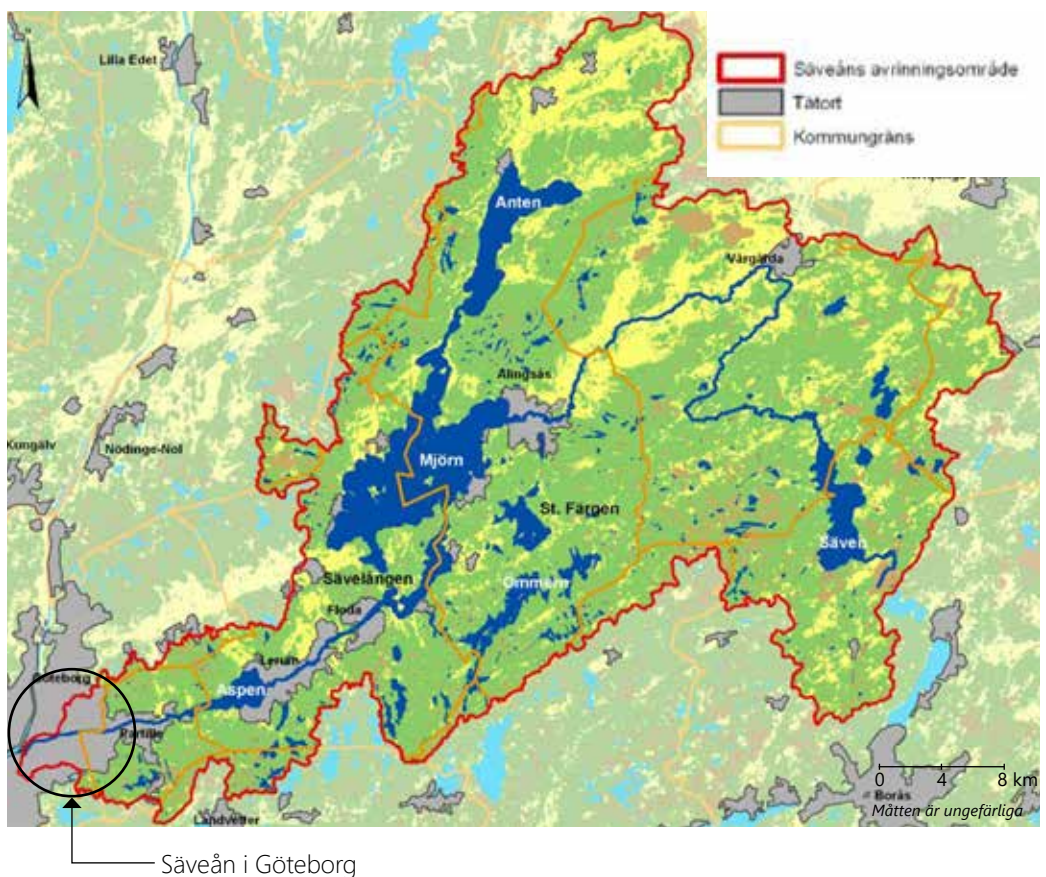

III. 5. Sträckan av Sävån som undersökts ligger mellan de röda markeringarna. Gamlestads torg är markerat med en ring.

NORR OCH SÖDER

Fokus har framförallt lagts på Sävans norra strand. Skälet är att jag främst velat undersöka möjligheterna att skapa ett blå-grönt stråk utifrån dagens förutsättningar, med avseende på ägoförhållanden. Staden äger betydligt mycket mer mark på Sävans norra sida än på den södra, med resultatet att det redan finns flera tillgängliga sträckor längs norra sidans strand. I söder är däremot en stor del av marken instängslad och otillgänglig för allmänheten, eftersom den ägs av SKF (Svenska Kullagerfabriken). Jag har ändå inkluderat delar av denna privatägda mark, eftersom mitt mål har varit att åstråket och dess landskap ska kunna upplevas som en sammanhängande helhet. De privatägda delar som inkluderats i arbetet har valts utifrån att de ligger rimligt nära befintliga eller planerade bostäder samt att trafikbullret från motorvägen inte ska upplevas alltför högt. Därför har den södra sidan av ån inkluderats i transektens västra del, nära det tätbebyggda Gamlestaden, men inte i den östra eftersom där inte finns bostäder planerade och avståndet till motorväg och järnväg är kortare.

III. 6. Sävån och dess avrinningsområde. Ån är cirka 13 mil lång och avrinningsområdet 1475 kvadratkilometer. Området innefattar elva kommuner, alltifrån glest bebyggda skogsmiljöer till industri, jordbruk och stad (Arbin 2008). Detta masterarbete har endast behandlat Sävån inom Göteborg, där ån rinner ut i Göta älv. Bild ur Arbin 2008, s. 10, med tillstånd av Bohusläns museum.

III. 7. Speglingar av vegetation som slagit rot och vuxit upp på gamla pålar i ån, rester av äldre bryggor eller erosionsskydd. Södra stranden, mitt emot Bellevue park.

INTRODUKTION

TEORI

VATTENLANDSKAPETS TILLFÄLLIGA KARAKTÄR

” Waterbodies change their appearance dramatically in sun, rain or cloud, wind or calm. For all these reasons they are attractive places for recreation.” (Dee 2001 s. 77)

Anuradha Mathur och Dilip da Cunha har länge varit verksamma inom arkitektur, landskapsarkitektur och planering, med fokus på vatten och hur gestaltare kan förhålla sig till det. De ifrågasätter den strikta uppdelningen mellan land och vatten som kommer till uttryck i planens blå linjer, och menar att hur vi representerar vatten också formar hur vi designar i relation till det. I det inledande kapitlet till *Design in the Terrain of Water* (Mathur & da Cunha 2014) konstaterar de att vatten är överallt, hela tiden, och uppmuntrar till att se detta tillstånd som en möjlighet snarare än ett problem, samt att se på flodlandskap som ”a rain terrain” där regnvatten samlas och fördröjs där det faller, rör sig vidare när det flödar över, fördröjs igen, i ständig förändring (ibid s. 9).

Även landskapsarkitekten och konstnären Catherine Dee påtalar vattnets föränderliga karaktär i de båda böckerna *Form and Fabric in Landscape Architecture* (2001) och *To Design Landscape: Art, Nature & Utility* (2012). För Dee är vatten ett av flera formelement som hon menar att landskapsarkitekten arbetar med, ett dynamiskt ”soft’ temporal media” (Dee 2012, s. 49). Hon beskriver vattenlandskap som visuellt och sinnligt dynamiska eftersom de reflekterar både himmel och väder; samma vatten kan uppfattas som helt annorlunda beroende på om det är vindstilla eller bläsig, sol eller moln (Dee, 2001, s. 77). Det är bland annat på grund av dessa föränderliga och dynamiska kvaliteter som vatten är så uppskattade platser för rekreation, menar Dee, och genom design kan denna rekreativa upplevelse stärkas. Relationen mellan den omgivande terrängen och vattnet är en viktig aspekt i designarbetet i vattenlandskap, liksom möjligheten till utblickar och platser att stanna till på. Dee påtalar också värdet av variation och komplexitet i landskapets relation till vattendrag; vattendraget är både kant och stråk på samma gång, den som rör sig längs en å rör sig samtidigt längs en gräns mellan vatten och land (ibid s. 77). Dees sätt att beskriva vattnets föränderlighet och dynamik som kvaliteter att använda sig av i designarbete har varit ett komplement till de tankar som kommer till uttryck i Prominski et al, om vattendrag som process space.

VATTENDRAG SOM *PROCESS SPACE*

” And thus the aesthetics of a watercourse space ... becomes ever more significant ... we want rivers in good condition and well-designed that, as living organisms, are also a fount of vitality for city dwellers. (Herbert Dreiseitl i Prominski et al 2011, s. 5)

Jag hade tidigt en önskan att fokusera på Sävån som just ett vattenlandskap, eftersom en utgångspunkt har varit att upplevelsen av vatten är en tillgång för det rekreativa värdet längs ån. Därför har jag sökt teori om vattnets upplevelsemässiga möjligheter och de processer, strategier och verktyg som är relevanta för att stärka upplevelse av vatten. De teoretiska glasögon som använts under hela arbetet kommer från boken *River. Space. Design: Planning Strategies, Methods and Projects for Urban Rivers* (Prominski et al 2011). Prominski och övriga författare har studerat över 50 projekt som gjorts vid floder och vattendrag i Europa. I boken beskrivs vattendrags processer, sådana processer som har en fysisk påverkan på rummet: 'spatial operant physical processes' (ibid s. 20). De många projekten har alla det gemensamt att de handskas med samspelet mellan ekologi, översvämningsskydd och estetisk upplevelse, eller enklare uttryckt: "more space for the water, more space for plants and animals, and more space for people" (ibid s. 15). Hur detta samspel ser ut varierar stort inom de olika projekten, beroende på det aktuella vattendragets rumsliga förutsättningar, vilket slags process space vattendraget är.

Begreppet *process space* är centralt i boken och används som en röd tråd i mitt arbete. Process, på svenska och engelska, kommer ur latinets 'procedere': att fortgå, utvecklas. Ett vattenlandskap är ett landskap i förändring, ett vattendrag kan ses som rum och process på samma gång: "an expression of spatiotemporal processes" (ibid s. 19, 25).

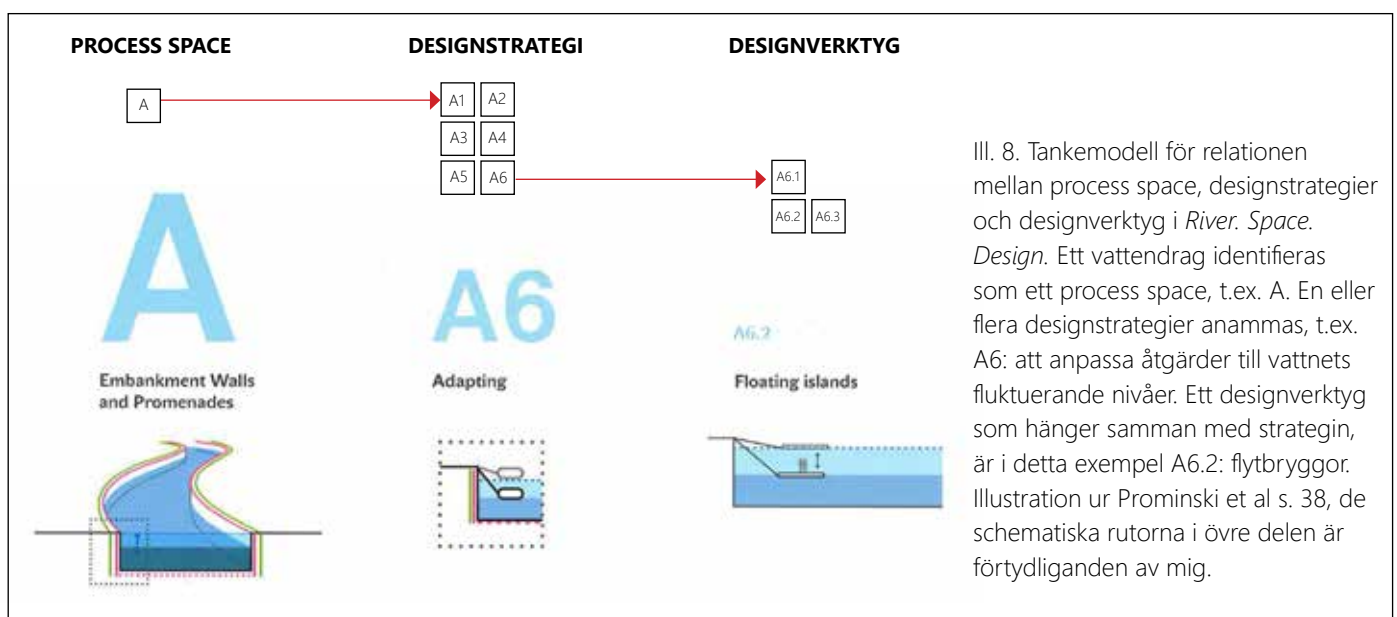
Process space syftar på vattendraget och dess närmaste omgivning, den som vattnet har möjlighet att göra ett rumsligt avtryck på. Eller annorlunda uttryckt: vattendragets rumsliga förutsättningar. Det syftar således inte på biologiska eller kemiska processer i vattnet. Två huvudsakliga processer lyfts fram: det tillfälliga fluktuerandet av vattennivåer som bland annat gör att vattendraget kan breda ut sig i sidled, samt de morfodynamiska processerna. I detta arbete har fokus lagts främst på dessa morfodynamiska processer, som går att både påverka och synliggöra. Morfodynamiska processer handlar kortfattat om erosion och sedimentation, orsakat av vattenflödet. Sedimenten bärs av strömmen. När strömmen är svag landar sediment i håligheter på botten, när strömmen är stark bärs det vidare och håligheter blir större. Föremål i vattendraget, som död ved eller stenbumlingar, skapar variation i flödet, små "mikroklimat" kan skapas som ger upphov till tillfälliga öar. Sett över långa tidsspann

kan sedimentation och erosion få vattendrag att flytta sig; meandrande floder är ett välkänt exempel (ibid s. 20ff).

Vattendrag har väldigt olika rumsliga förutsättningar, vilket avgör hur de båda ovan nämnda processerna kan verka. Prominski et al talar om två olika slags processgränser som begränsar hur vattnet kan påverka sin omgivning: den möjliga översvämningsgränsen ('flood limit') samt den gräns inom vilken de morfodynamiska processerna kan ske ('limit of self-dynamic river channel development') (ibid s. 30f, se ill. 9).

Med avstamp i detta identifierar Prominski et al fem olika typer av process space: *A: Embankment Walls and Promenades*, *B: Dikes and Flood Walls*, *C: Flood Areas*, *D: Riverbeds and Currents*, samt *E: Dynamic River Landscapes* (ill. 9). Eftersom dessa olika typer av vattendrag har olika förutsättningar att fysiskt påverka rummet kräver de olika slags designstrategier. Designåtgärder inom ett Process Space A, med hårdgjorda vertikala väggar, behöver andra strategier än Process Space D, där strömmen kan påverka både flodbädd och strandkant. Strategierna är i sin tur kopplade till en mångfald av designverktyg, som kan kombineras på olika sätt och som ofta även kan användas inom ett annat slags process space (ibid s. 31ff).

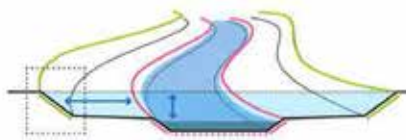
Under transekten relateras Såveån till vilket slags process space som är aktuellt och vilka strategier och verktyg som bedöms vara mest relevanta utifrån den givna platsen.

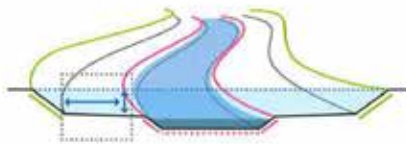
A Embankment Walls and Promenades

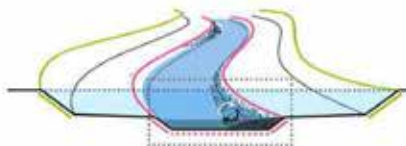
B Dikes and Flood Walls

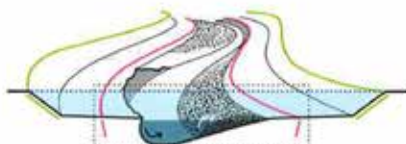
C Flood Areas

D Riverbeds and Currents

E Dynamic River Landscapes

Ill. 9. Process spaces, så som de beskrivs av Prominski et al, s. 28 ff. De fem typer som identifieras i boken är A: Embankment Walls and Promenades, B: Dikes and Flood Walls, C: Flood Areas, D: Riverbeds and Currents, samt E: Dynamic River Landscapes. Min transekt längs Sävån rör sig genom främst D, men även C och A.

Rosa linje: strandkanten, *limit of the self-dynamic river channel development*.

Grön linje: den möjliga översvämningsgränsen, *flood limit*. Det är ytterst osannolikt att vattnet överskrider denna gräns.

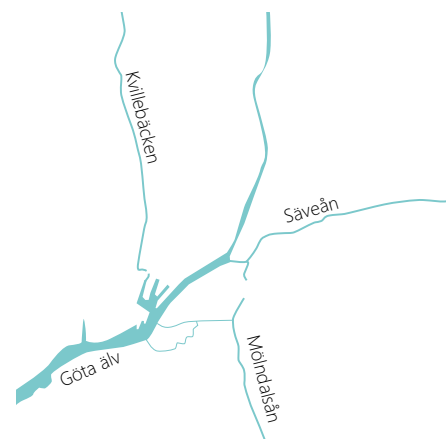
Prickad svart linje: det fysiska utrymme inom vilket vattendragets processdynamiker verkar, *process space*. Det är också här designåtgärder utförs. Illustration ur Prominski et al s. 40.

SÄVEÅN FÖRUTSÄTTNINGAR

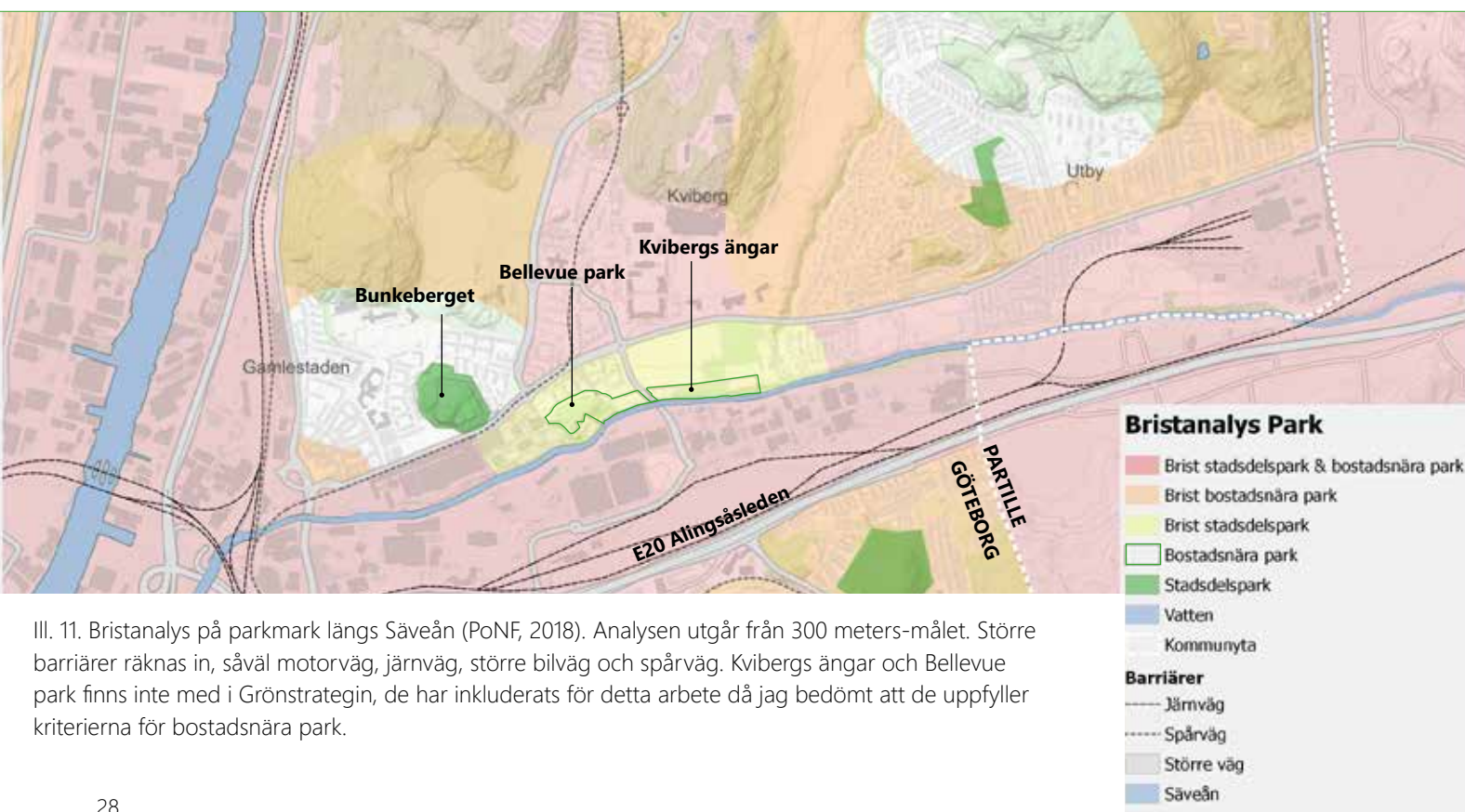
De förutsättningar som presenteras nedan kommer senare att belysas närmare transekten, som utgör huvuddelen av arbetet.

Säveån är en av Göteborgs större åar, och likt Mölndalsån och, tills helt nyligen även Kvillebäcken, är den idag mer eller mindre otillgänglig och osynlig i stadsväven. Samtidigt flyter den genom ett mångfacetterat och komplext stadslandskap som innehåller allt från täta bostadskvarter till industri, vildvuxen vegetation, öppna gräsfält, och en tungt trafikerad infrastruktur på både asfalt och räls, innan den rinner ut i det vatten som placerat staden Göteborg där den ligger: Göta älv. En stor del av ån inom staden rör sig dessutom igenom ett område som genomgår en kraftig omvandling och utveckling sedan flera år tillbaka, Gamlestaden och Kviberg. Nya bostäder och arbetsplatser kommer att tillkomma i åns omedelbara närhet, vilket gör att Säveån som rekreationsmiljö behöver kunna fylla en funktion för många fler människor. Enbart i Gamlestaden kommer det att bo dubbelt så många år 2035, jämfört med idag (goteborg.se om stadsutvecklingsområde Gamlestaden). År 2014 hade stadsdelen drygt 9000 invånare (Stadsledningskontoret 2014).

Göteborgs stad äger relativt lite mark i direkt anslutning till Säveån. Istället är det privata aktörer, framförallt SKF (Svenska Kullagerfabriken) som innehar mark, vilket har fått konsekvensen att en stor del av åns strandkant inte är tillgänglig för allmänheten idag. SKF har under mer än 100 år varit en betydande industri och arbetsgivare för staden. Förutsättningen ovan är orsaken till en annan viktig förutsättning: bristen på parkmark i Säveåns närhet (ill. 11). Göteborgs grönstrategi

III. 10. Älven och åarna i staden

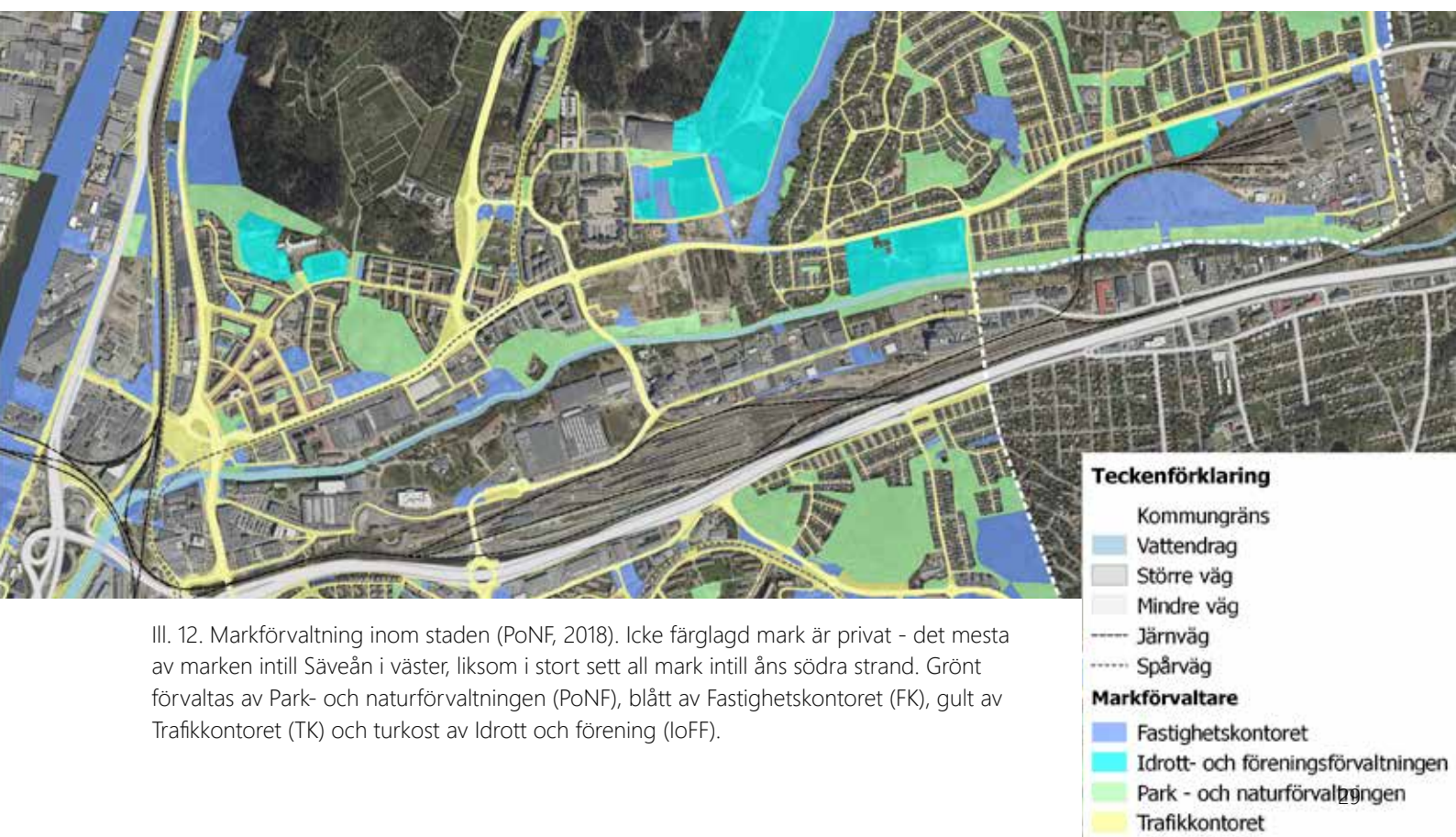
III. 11. Bristanalys på parkmark längs Säveån (PoNF, 2018). Analysen utgår från 300 meters-målet. Större barriärer räknas in, såväl motorväg, järnväg, större bilväg och spårväg. Kvibergs ängar och Bellevue park finns inte med i Grönstrategin, de har inkluderats för detta arbete då jag bedömt att de uppfyller kriterierna för bostadsnära park.

(Göteborgs Stad 2014) gör en indelning av parker utifrån kategorierna stadspark, stadsdelspark och bostadsnära park eller natur. Där formuleras ett mål om att det aldrig ska vara längre än 300 meter från bostaden till grönområden, i bemärkelsen park eller natur (ibid s. 42). Större barriärer vägs ofta in i analyser som syftar till att undersöka ett bostadsområdes tillgång till parkmark, vilket även gjorts i bristanalysen (ill. 11).

Intill Säveån ligger det många industrier, förutom SKF. Detta har medfört föroreningar av vattnet historiskt, men även idag förekommer bland annat oljespill från verksamheter, liksom utsläpp av förorenat dagvatten från vägar, parkeringsplatser och andra hårdgjorda ytor (Länsstyrelsen, 2017 s. 5, 11). Vattnet är därför inte lämpligt att bada i.

Längs hela den undersökta sträckan finns en påtaglig skredrisk (Svahn 2018, SGI 2017). Förändringar nära vattnet måste hela tiden förhålla sig till att det ska vara säkert att röra sig och vistas där.

Slutligen har Säveån höga naturvärden och är Natura 2000-område. Ån är en del i ett ekologiskt nätverk av värdefulla naturområden i EU, som syftar till att bevara biologisk mångfald (Länsstyrelsen, 2017). De värden som prioriteras i bevarandeplanen är ”det naturliga, större vattendraget och en ursprunglig stam av atlantlax”, kallad Säveålxen (ibid s. 1). För bevarandet av naturvärdena längs ån nämns bland annat vikten av överhängande vegetation, att död ved får ligga kvar i vattnet eller i strandkanten, samt att anlagda erosionsskydd är negativt för de biologiska värdena (ibid s. 4ff).

Ill. 12. Markförvaltning inom staden (PoNF, 2018). Icke färglagd mark är privat - det mesta av marken intill Säveån i väster, liksom i stort sett all mark intill åns södra strand. Grönt förvaltas av Park- och naturförvaltningen (PoNF), blått av Fastighetskontoret (FK), gult av Trafikkontoret (TK) och turkost av Idrott och förening (IoFF).

KAJAKTUR. EN FÄRD PÅ VATTEN

Mitt första möte med Sävån, inom masterprojektets ramar, var i en kajak. Jag ville stifta bekantskap med ån på åns villkor, se vattenlandskapet från vattennivåns perspektiv. Upplevelsen av att färdas på ån, "en våning nedanför" allt annat, var värdefull genom resten av arbetet. Det hjälpte mig att hålla fokus på upplevelsen av landskapet som just ett vattenlandskap. Det gjorde det också lättare att se på Sävån som ett process space, en terräng präglad av och i konstant samspel med vatten:

” Water is everywhere before it is somewhere. It is in rain before it is in rivers, it soaks before it flows, it spreads before it gathers, it blurs before it clarifies. Water, at these moments in the hydrological cycle, is not easy to picture in maps or contain within lines. (Mathur & da Cunha 2014 s. 2)

Ill. 13. Intryck från kajaken. Bilderna på detta uppslag är markerade med nummer i flygfotot på nästa uppslag.

Göteborg är en blåsig stad. Denna varma septembertisdag var första gången jag satte mig i en kajak. Det var minst sagt utmanande att fotografera, skissa, spela in film och ljud, samla material och samtidigt hålla sig kvar i kajaken. Därför valde jag att se kajakturen inte som en transekt utan som just ett första möte med det landskap jag skulle ägna de närmaste månaderna åt att studera.

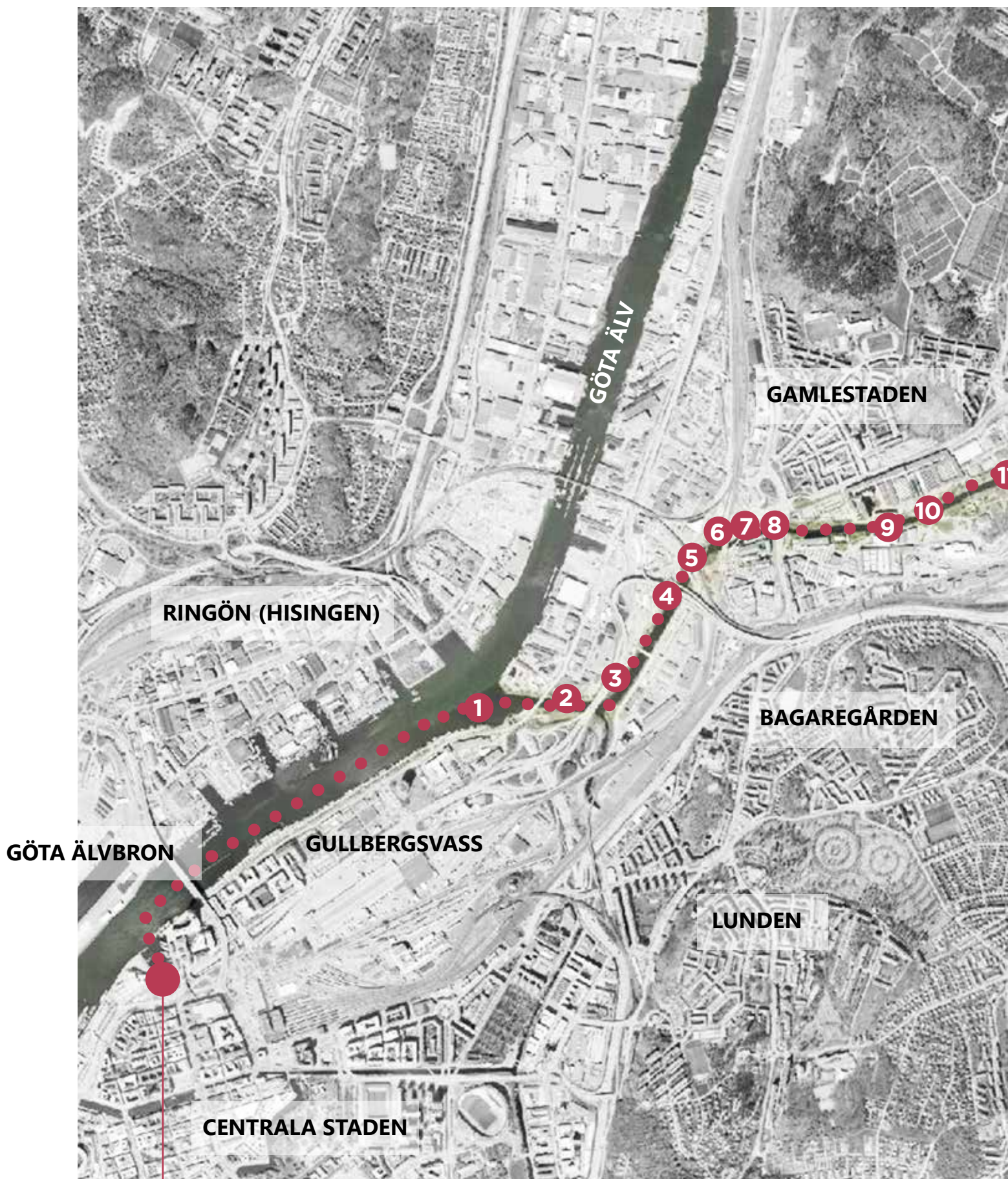
Min ”verkliga” transekt är indelad i fyra delar som presenteras i nästa kapitel. Indelningen har gjorts utifrån delkaraktärer och naturliga brytpunkter i landskapet. För att förmedla en känsla av Säveåns - och min - rörelse från öster mot väster har jag valt att konsekvent vända orienteringsplanerna i den riktning vattnet rör sig. Således är norr åt höger, inte uppåt så som praxis är. Övriga planer, såsom detaljplaner eller historiska kartor, har norr uppåt.

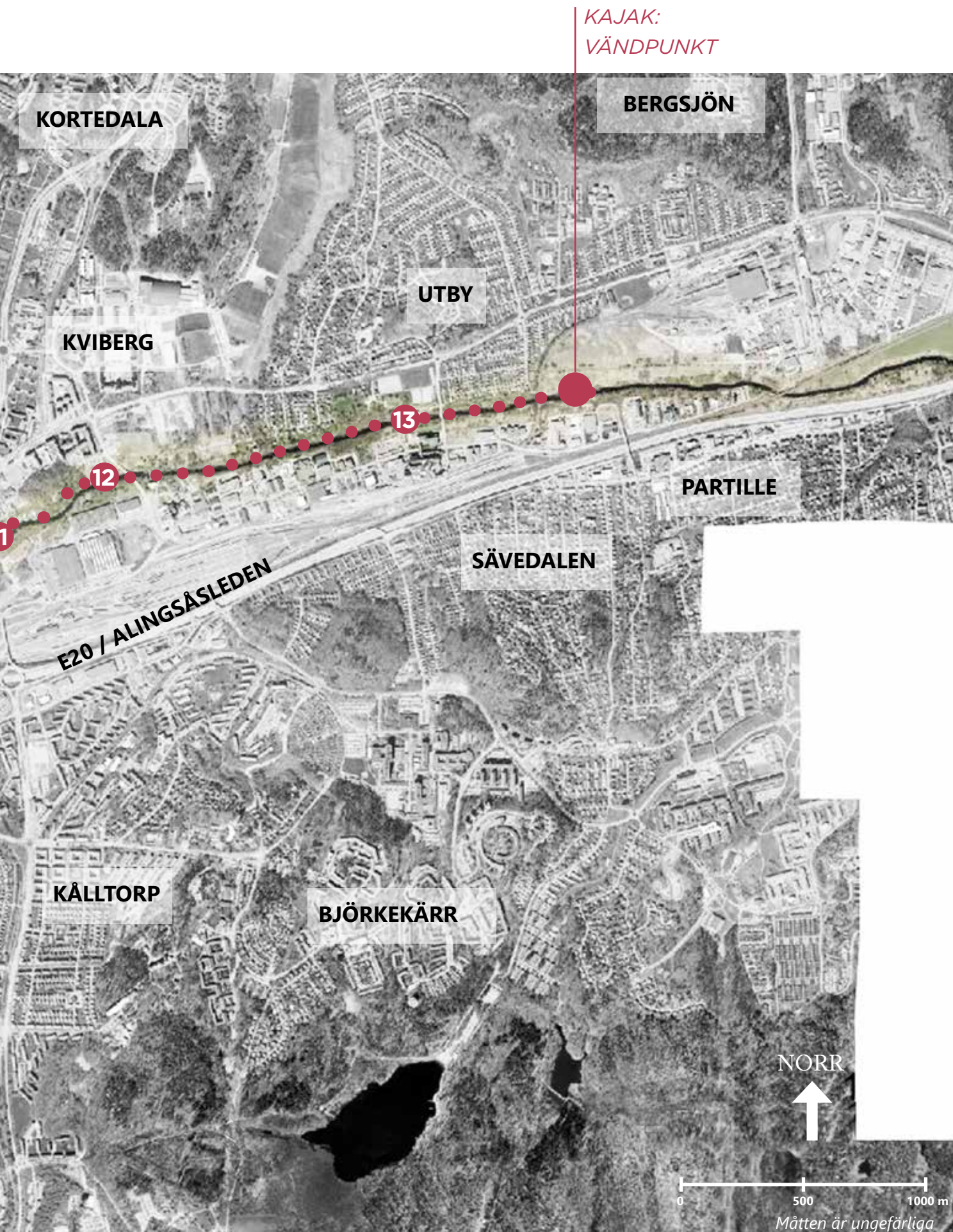
”Känslan av att färdas i en annan dimension. Över oss: snabb trafik, människor som är på väg mot tydliga mål. Vi rör oss långsamt, med vattnet (fast uppströms), nedanför allt som pågår där uppe på land. Små fickor i vattenväven där vi kommer nära det andra: platser under broarna, fundament, bryggor, stenar som bildar små stränder.”

Utdrag dagbok från kajakturen 2017-09-13

KAJAKTUR EN FÄRD PÅ VATTEN

*KAJAK:
START OCH MÅL*

III. 14. Kajakturen med fotointrycken numrerade.

III. 15. En av många broar som passerades på kajakturen.

TRANSEKT

EN FÄRD LÄNGS VATTEN

Här börjar transekten längs Sävån. Den har delats i fyra delar, utifrån delkaraktärer och naturliga gränser i landskapet. Varje delsträcka har en egen orienteringsplan, som frångår praxis genom att ha norr åt höger. Detta val har gjorts för att understryka vattnets, och transekternas, rörelse från öst till väst. Alla övriga planer visas med norr uppåt.

Varje transekt avslutas med en **sammanfattande plan** med föreslagna **åtgärder**. Åtgärder är indelade i **nivåer**, utifrån rådande markägo- och förvaltningsförhållanden.

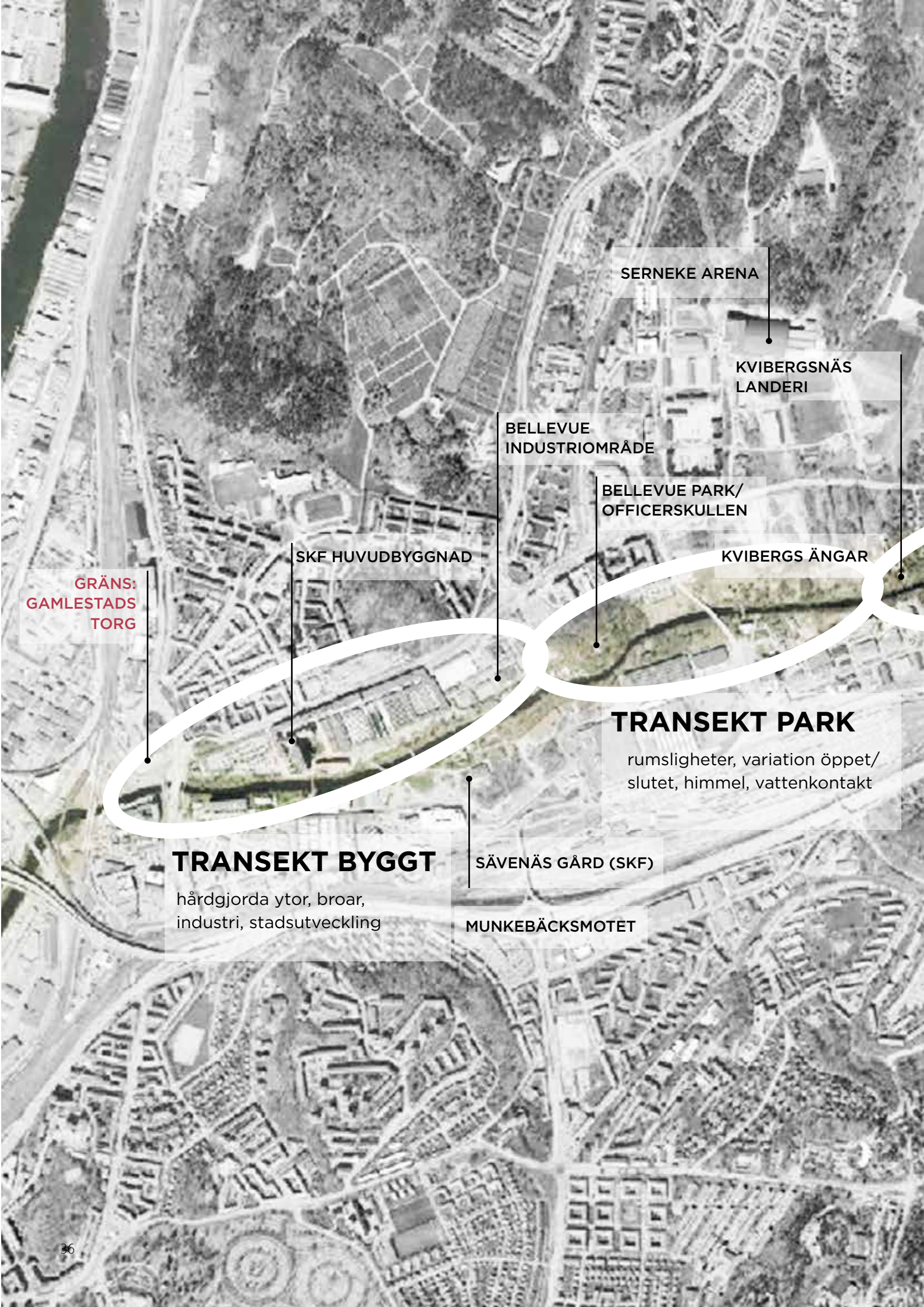
Transekten är ett platsspecifikt arbete. De utvecklingar som görs i form av exempelvis detaljplaner och historik, svarar an på mina intryck under transekten. Materialet blir således rikare ju längre västerut vi kommer, och kommer så småningom att syntetiseras i kapitlet Helhet/Syntes.

Transekt Vilt sträcker sig från kommungränsen i öster till den höga järnvägsbro som förbinder Sävadalens industriområde med Utby. Vegetation, öppna gräsytor och ljud från trafiken sätter prägel på denna del. Kontakten med Sävån är främst visuell, det finns få platser där vattnet kan nås.

Transekt Skog rör sig genom ett parkrum och vidare in i en flerskiktad skogsmiljö, där naturkaraktären dominerar. Sävåns vatten är ofta närvarande, både visuellt och fysiskt, då gångvägen rör sig nära vattnet på flera sträckor.

Transekt Park börjar vid Kvibergsnäs landeri och fortsätter genom Kvibergs ängar och vidare in i parkrummet väster om Kvibergs broväg. Den rör sig genom olika rumsligheter där vegetationen skapar variation mellan öppet och slutet. Kontakten med Sävån är den bästa under transekten, med gott om utblickar och möjligheter att komma nära vattnet. Transekt Park avslutas efter Bellevue park, på Officerskullen.

Transekt Byggt tar vid där Bellevue industriområde möter upp parken. Denna del har en större andel hårdgjorda ytor och mer bebyggelse, och präglas starkt av både SKF och de stora stadsutvecklingsprojekt som pågår kring Gamlestaden. Transekten inkluderar också delar av Sävåns södra sida. Vattnet kan nås på ett fåtal platser, men broar och bryggor ger möjlighet för utblickar. Den avslutas vid Gamlestads torg.

SERNEKE ARENA

KVIBERGSNÄS
LANDERI

BELLEVUE
INDUSTRIOMRÅDE

BELLEVUE PARK/
OFFICERSKULLEN

KVIBERGS ÄNGAR

GRÄNS:
GAMLESTADS
TORG

SKF HUVUDBYGGNAD

TRANSEKT PARK

rumsligheter, variation öppet/
slutet, himmel, vattenkontakt

TRANSEKT BYGGT

hårdgjorda ytor, broar,
industri, stadsutveckling

SÄVENÄS GÅRD (SKF)

MUNKEBÄCKSMOTET

NORR

JÄRNVÄGSBRO

TRANSEKT SKOG

flerskiktad vegetation,
rumsligheter, krontak,
vattenkontakt

TRANSEKT VILT

vegetation, gräsfält, öppna
vyer, natur, trafikljud

GRÄNS:
GÖTEBORG/
PARTILLE

RENOVA ÅTERVINNING

III. 16. Översikt transekten.
Delområden, karaktärer, landmärken.

0

500

1000 m

Måtten är ungefärliga

TRANSEKT VILT

Mötet med Sävån vid kommungränsen mellan Göteborg och Partille är ett möte mellan vatten, tung trafik, betong, graffiti, brokonstruktioner och industri. Tåg rusar förbi på en bro, bilar och lastbilar hörs från motorvägen. Människor rör sig till fots och på cykel på smala ytor i den stora trafikapparaten. På gångbron, som ligger på Partilles sida av kommungränsen, är bullret från trafiken det dominerande ljudintrycket, även om Sävån också hörs. Vattnet är ganska turbulent här i kröken, krusningarna på vattenytan avslöjar att åbotten är ojämn på sina ställen. I öster möts jag av infrastruktur, betong, stål, asfalt; åt väster något helt annat: träd som lutar sig över vattnet, en träbrygga, gräs. Det går att ana ett annat landskap än det trafikala.

Denna första del av transekten sträcker sig längs norra sidan av Sävån, från trafikapparaten vid kommungränsen mellan Göteborg och Partille till den gamla järnvägsbron i Utby som reser sig högt över vattnet. Ålandskapet har här en vild naturkaraktär, sida vid sida med en industriprägel. Den stora gräsytan på norrsidan och omgivande industribebyggelse är SJ:s gamla huvudverkstadsområde, idag kallat Mellby industriområde.

Ill. 17 och 18. Brytpunkt mellan hård infrastruktur och naturkaraktär vid broarna på Partillesidan av kommungränsen. Betong, stål och asfalt präglar miljön, förstärkt av trafikbullret. Västerut från GC-bron syns den vilda naturkaraktär som karakteriserar Sävålandskapet i östra delen av transekten. Träd, buskar och gräs skuggar vattnet, under vegetationen kan erosionsskydd i form av bergkross anas.

III. 19. Orienteringsplan för östra delen av transekten. Fokus ligger enbart på Göteborgssidan av kommungränsen, norra sidan av Säreån. Prompt 1 bildar en liten plats vid vattnet. Prompt 2 är ett eget rum nere vid ån, svårt att se från gångvägen. Prompt 3 representerar det stora gräsfältet. Prompt 4 utgörs av järnvägsbron och rummet under denna. Norr är åt höger.

III. 20. Start: gångvägen mot väster.

SÄVEÅN SOM PROCESS SPACE

Begreppet process space syftar på ett vattendrag och dess närmaste omgivning, den som vattnet har möjlighet att göra ett rumsligt avtryck på (Prominski et al s. 20). Här, vid kommungränsen, möter vi ett process space som är representativt för Säveån under en stor del av dess sträckning genom Göteborg: branta slänter ner mot vattnet, erosionsskyddade genom tillfört material i form av bergkross. På många ställen är det svårt att uppfatta erosionsskyddet, då det döljs av vegetation som gräs, buskar och träd alldeles vid vattenkanten. Längs denna första delsträcka finns det heller inte erosionsskydd överallt. I öster upplevs Säveån därför som ett vattendrag som kan flöda fritt, även i sidled då vattennivån är högre. I själva verket gör erosionsskydden att ån oftast har ganska små marginaler att röra sig i sidled och därmed påverka det omgivande landskapet. Erosionsskydden är där för att förhindra just denna påverkan eftersom det finns en påtaglig skredrisk (Svahn 2018, SGI 2017). Längs stora delar av Säveån är utrymmet mellan vatten och närliggande bebyggelse mycket begränsat, och alla åtgärder på ett avstånd av cirka 30-50 meter behöver förhålla sig till skredrisken (ibid).

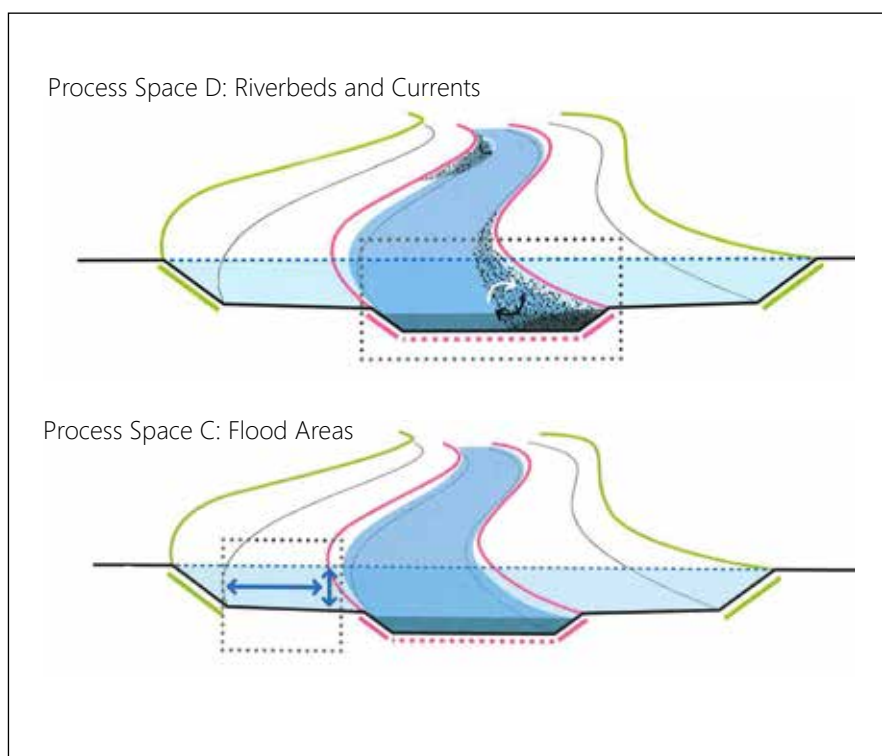
Dessa förutsättningar stämmer väl överens med det Prominski et al kallar för Process Space D: Riverbeds and Currents. I ett sådant process space påverkas flodbädden av strömmar, utrymmet mellan strandkanten och vattendragets möjliga översvämningsgräns ingår inte (ill. 23). Detta utrymme kallas flodplan, eller svämplan. Det kan finnas olika anledningar till att inte vilja tillåta vattnet att påverka svämplanet; det kan vara ont om plats, det kan ligga rör eller ledningar strax under marken, eller som vid Säveån: det finns en skredrisk. Istället handlar detta process space om själva vattendraget och dess absoluta närmiljö, det vill säga strandbanken. Vilka möjligheter det innebär, vad gäller framförallt rekreativa värden, kommer jag att återkomma till längre fram under transekten.

Östra delen av transekten har lite andra förutsättningar, vilket kan anas i orienteringsplanen (ill. 19). På Säveåns norra sida finns gott om plats mellan ån och bebyggelsen och vattnet skulle kunna flöda även i sidled när vattennivån är högre än vanligt. Ett högre vattenstånd kan orsakas av skyfall/ långvarig nederbörd eller högvatten i hav, via Göta älv (gokart.sbk.goteborg.se, Moback 2017). Ett sådant

Ill. 21 och 22. Exempel på erosionsskydd i form av stenblock och grus på den södra sidan respektive norra sidan av ån, direkt väster om GC-bron. Här, där ån kröker sig, är vattnets snabba rörelse tydlig: ytan krusar sig och ljudet av ån lyckas konkurrera med trafikbullret.

process space kallar Prominski et al för C: Flood Areas, översvämningsytor. Vattnet kan där flöda utanför sin vanliga gräns (rosa linje i ill. 23) och påverka utrymmet upp till sin översvämningsgräns (grön linje, ill. 23). Till skillnad från ett Process Space D är det just svämplanet som utgör process space i en Flood Area. Det går därför att komma riktigt nära vattnet, något som tillför ett stort rekreativt värde. Ur ett ekologiskt perspektiv erbjuder ytor som är omväxlande torra/våta habitat för arter som trivs i strandzonen, mellan vått och torrt (Prominski et al s. 88 ff, WWF 2012). Vad gäller översvämningsperspektivet så ger Flood Areas en möjlighet att hålla stora mängder vatten en längre tid, vilket är värdefullt då det minskar översvämningsrisken på andra, mer känsliga, platser längs vattendraget (WWF 2012).

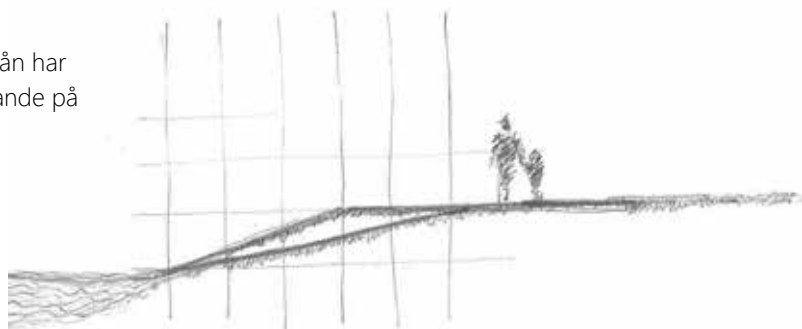

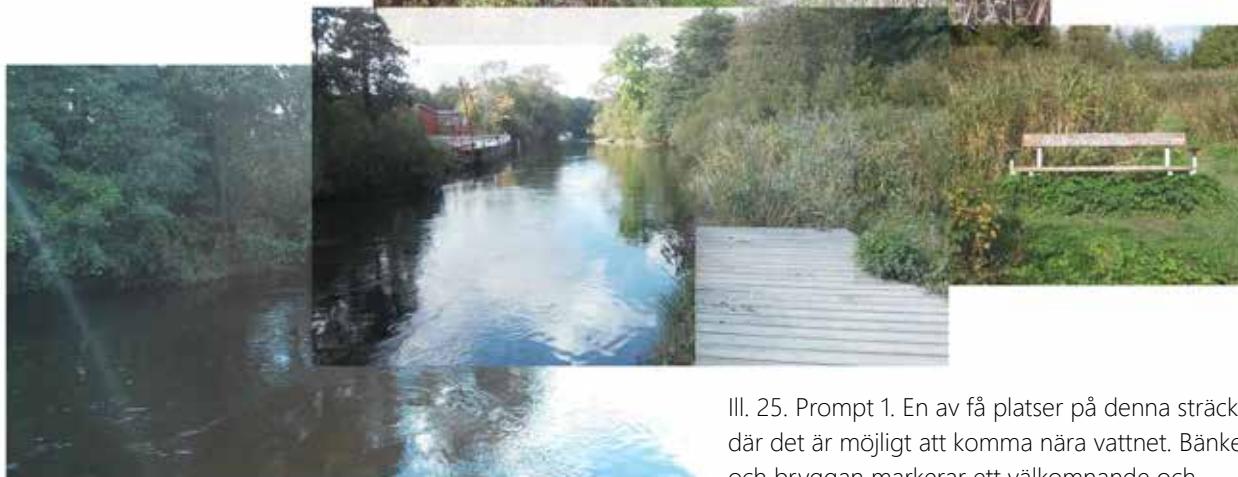
Ill. 23. Process Space D respektive C.

Inom Process Space D verkar vattendragets dynamiker inom själva flodbädden och alldeles i strandkanten. Designåtgärder behöver förhålla sig till dessa rumsliga förutsättningar, och begränsas till utrymmet inom den svarta prickade linjen. Större delen av Sävåns sträckning som undersökts i detta arbete kan ses som denna typ av process space.

Inom Process Space C verkar vattendragets processdynamiker mellan strandkanten och den möjliga översvämningsgränsen, ett utrymme som kallas flodplan eller svämplan. Denna typ av process space finns, eller skulle kunna finnas, längs delar av den första transekten i öster. Illustrationer ur Prominski et al, s. 110, 88.

Ill. 24. Slänternas lutning ner till Sävåån har i det undersökta området ett förhållande på mellan 1:3 och 1:5 (Svahn 2018).

Ill. 25. Prompt 1. En av få platser på denna sträcka där det är möjligt att komma nära vattnet. Bänken och bryggan markerar ett välkomnande och erbjuder möjlighet att sitta ner en stund. Trafiken hörs från motorvägen, tåg susar ofta över ån, men här är ändå en lugn känsla.

BÄNKEN OCH BRYGGAN: SITT/PLATS

Den dag jag först besöker denna del av ån är en varm septemberdag. Även om bullret från motorvägen är väldigt närvarande känns det ofta rofyllt, i synnerhet när jag har visuell kontakt med vattnet. Jag möter enstaka människor på promenad, däribland tre damer som promenerar sträckan för första gången. De har gått från SKF nästan tre kilometer västerut och sitter nu med en termos kaffe på en bänk intill en brygga. Damerna är förtjusta: "Det är en sådan härlig naturkänsla här vid vattnet!"

Denna plats vid bänken och bryggan visas i orienteringskartan som prompt 1. Begreppet 'prompt' introducerades i Material och metod, som något som fångar ens uppmärksamhet: "places of situated knowledge, which captured and sometimes deviated the researchers' attention on site from the planned itinerary" (Braae et al s. 8). Bänken och bryggan utgör en platsbildning som väcker mitt intresse då det här både är möjligt att komma nära vattnet och sitta ner. Detta visar sig vara ovanligt vid Sävån: ju mer jag ser av ån och dess landskap, desto tydligare framträder bristen på sittplatser och andra markeringar i rummet som bjuder in till att dröja sig kvar en stund. Bryggan och bänken erbjuder, i all enkelhet och med motorvägen som ljudbakgrund, en upplevelse av plats, ett välkomnande nere vid vattnet. Men bänken syns knappt från gångvägen, och det vore mycket svårt att ta sig dit med exempelvis rullator, då platsen nås via en upptrampad stig genom det höga gräset.

Vegetationsridån på motsatta sidan ån är också av betydelse för lugnet och naturupplevelsen på platsen, då den skymmer trafikapparaten. Det visuella drar uppmärksamheten från trafikljuden, rekreationsvärdet på ena sidan ån påverkas av hur miljön på andra sidan är utformad.

RUMMET VID VATTNET: NATUR, VATTEN, REKREATION

Vidare mot väster tättnar vegetationen mellan gångvägen och ån, den visuella kontakten med vattnet försvinner. Här finns gott om träd i både träd- och buskskikt: björk, lönn, rönn och mycket al. Alen är vanlig i vattenlandskap då den tål våtare förhållanden, och för den som känner till detta är alen därför en fortsatt påminnelse om ån även när denna inte syns.

I den täta vegetationen blir det plötsligt en mindre öppning. Där nedanför glittrar vattnet. Nedanför finns ett stort, öppet rum, transektens andra prompt (ill. 29). Det går att komma helt ner och röra vid vattnet, en av få platser längs promenaden. Atmosfären är speciell, platsen omsluts av stora gamla träd och buskar. Den ligger nästan i nivå med vattnet och gångstråket är utom synhåll bakom vegetationen ett par meter högre upp i terrängen. Naturupplevelsen är påtaglig, då vegetationen runt den öppna platsen växer vilt: träden lutar över vattenytan, snåren är täta, gräset högt. Det finns spår av mänsklig aktivitet: brända kablar och ölburkar. Skräpigheten riskerar att människor undviker att ta sig ner hit, något jag får till mig från två personer jag möter vid ån vid ett senare tillfälle; det känns "sunkigt" att vara där, trots att det är en fin solig plats.

Den nästan osynliga öppningen i vegetationen gjorde det möjligt att upptäcka platsen, som för mig höjde rekreationsvärdet längs promenaden. Utan öppningen hade jag inte tagit mig igenom det ganska täta buskskiktet (se ill. 26 och 27). Att röja eller gallra fram en bredare öppning i buskskiktet, i kombination med att höja trädkronorna, skulle tydliggöra möjligheten att komma nära vattnet, åtminstone

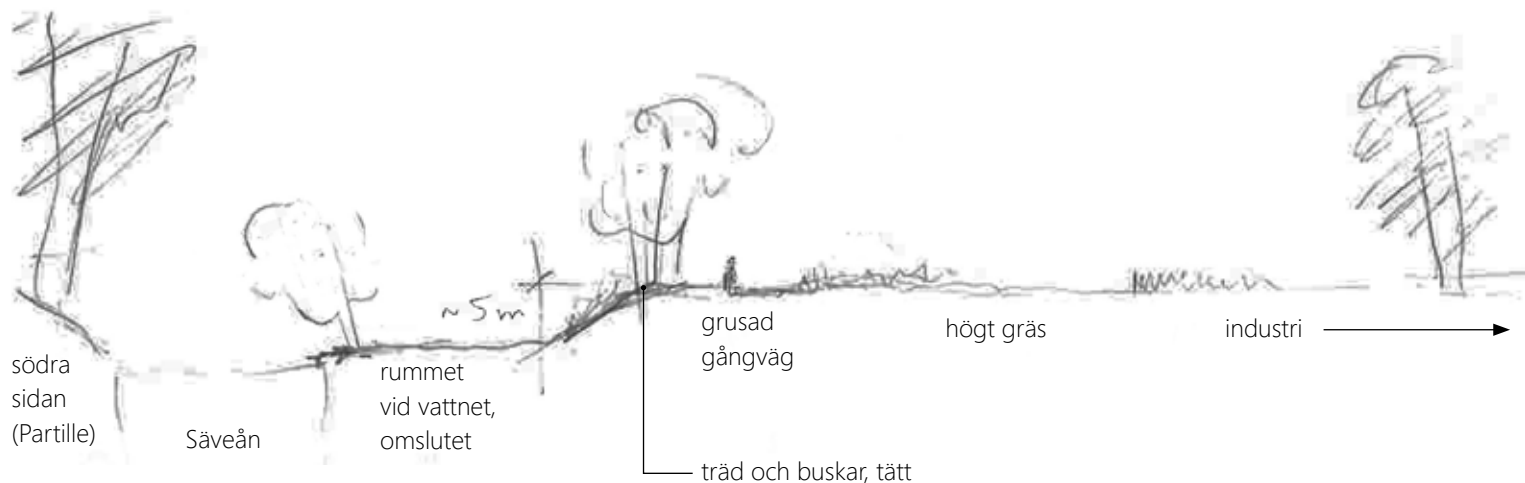
Ill. 26. Gångvägen mot väster. Öppningen i vegetationen kan breddas och årummet nedan synliggöras. Sittmöbler på motsatta sidan skulle bidra till ett platsskapande.

Ill. 27. Utblick - eller inblick - från gångvägen ner mot vattnet och södra strandkanten.

för den som kan röra sig upp och ner för den branta slänten. Det skulle också ge utblick ner till vattnet och en visuell koppling till den södra sidan av Säreån.

Som process space betraktat kan ån ta ganska gott om plats, vattnet har lämnat avtryck högt upp på gräsytan. Här finns ett svämplan; platsen kan ses som en, om än liten, Flood Area, där vattnet med jämna mellanrum kan bre ut sig horisontellt över en yta som oftast är torrlagd mark (Prominski et al s. 39). Som nämnts tidigare så finns det ett rekreativt värde i att kunna komma riktigt nära vattnet, och som här även kunna se spåren av var vattennivån befinner sig ibland.

Genom att synliggöra platsen kan upplevelsen av ett levande ålandskap främjas, där vattnet ibland får ta över delar av land. Åtgärder behöver dock förhålla sig till att att gångvägen några meter norrut inte får utsättas för en förhöjd skredrisk. Att endast synliggöra och därmed även tillgängliggöra platsen genom röjning och gallring skulle troligen inte öka denna risk, men den behöver ändå beaktas. Exempel på möjliga åtgärder inom en Flood Area visas vid nästa prompt: gräsfältet i öster.

III. 28. Sektionsskiss av prompt 2, rummet vid vattnet, 2017-09-25. Ålandskapet har flera nivåer, min prompt befinner sig mellan vattennivån och gångvägen flera meter högre upp. Vid mitt första besök uppskattade jag det till fem meters nivåskillnad, vilket stämmer ganska väl överens med höjdkurvorna.

III 29. Prompt 2. Intryck av rummet vid vattnet. Naturupplevelse, omslutet, alldeles nära ån.

GRÄSFÄLTET: ATT GE VATTNET PLATS

En kort bit västerut öppnar sig landskapet till den största obebyggda ytan som finns intill Säveån inom Göteborgs stad. Alldeles norr om detta stora gräsbevuxna fält låg tidigare SJ:s spåranläggning, med huvudverkstaden för västra Sverige. Enligt gällande detaljplan från 1971 (ill. 38) är en stor del av ytan avsedd för industriellt ändamål, samt för biluppställning och trafikändamål (ett tänkt brofäste för en bro som aldrig byggdes). Ett av de små vattendragen som syns i 1830-års karta (ill. 30) finns kvar idag, jag korsar den lilla nu nästan igenvuxna bäcken i brytpunkten mellan trädgångarna och det öppna rummet. Gräset växer högt och bidrar till en ljudupplevelse då vinden går genom det. Samtidigt skymms ibland sikten; det saknas visuell kontakt mellan de båda gångvägar som går parallellt med varandra och med ån. Det hade varit värdefullt att kunna röra sig friare mellan dessa båda vägar, uppleva en större del av ytan.

Trots att här är så gott om plats är den visuella, och fysiska, kontakten med Säveån begränsad. Buskskikten är täta, gräset är högt. Atmosfären upplevs som väldigt speciell, då det är en ovanligt stor obebyggd yta längs med Säveån. Längre västerut kommer vi att nå Kvibergs ängar, där detaljplan nu ligger för flerbostadshus. Men här, på det vidsträckta gräsfältet, finns inga sådana planer. Vattnet skulle kunna ges möjligheten att breda ut sig och sätta präg på åndskapet, något som är en sällsynt möjlighet i urbana miljöer idag där det oftast är ont om plats nära vattnet (Prominski et al s. 15). Idag är slänterna ner mot ån alltför branta för det, vilket som sagt påverkar både den visuella och fysiska kontakten med ån. För att stärka denna kontakt - och därmed rekreationsvärdet - kunde höjdskillnaderna jämnas ut på vissa ställen och en flackare profil skapas (se ill. 35 och 36). På så vis skulle gräsfältet, åtminstone närmast ån, bejakas som en Flood Area och på så vis bidra till ett variationsrikt åstråk. Till skillnad från prompt 2 finns här så mycket plats att potentialen att ta hand om stora mängder vatten är betydligt större. Även de ekologiska värdena skulle påverkas positivt av att en större yta då och då skulle fungera som svämplan. Svämplan ”innehåller några av våra mest produktiva, artrika och komplexa ekosystem” och är ”viktiga för att dämpa höga flöden och näringstransporter i vattendrag” (WWF 2012). Förutom att svämplan gynnar arter

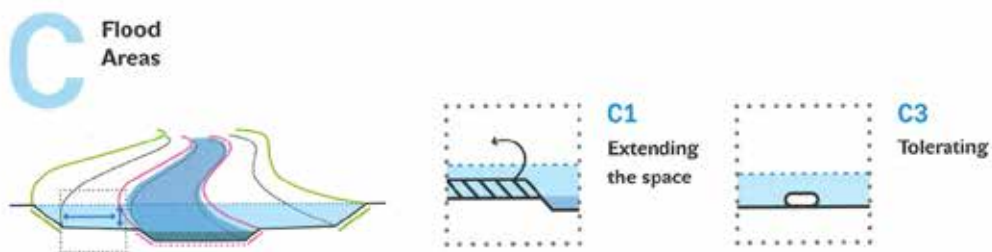
Ill. 30. Kartöverlägg ortofoto och laga skifteskarta 1830. Bäckens rinner ut i ån, dagens gräsyta är äng och åker. Ur Lantmäteriets historiska kartarkiv.

Ill. 31. Idag är bäcken närmast osynlig i landskapet.

Ill 32. Prompt 3: gräsfältet. Gräset dominerar, vattnet flyter stilla, vegetationen växer vilt, utblickarna är många, himlen närvarande. Tack vare sin storlek och redan etablerade vegetation finns här goda möjligheter att stärka såväl rekreativa som ekologiska värden, och även att hantera stora mängder vatten.

Ill. 33. Till Process Space C: Flood Areas hör fem designstrategier (Prominski et al s. 88ff). För denna del av Sävåån anser jag strategierna C1 och C3 vara särskilt intressanta, då de skulle kunna genomföras relativt enkelt.

C1 ger mer plats för vattnet, genom att t.ex. gräva ut kanaler och bassänger, eller skapa en flackare profil. Det är det sistnämnda designverktyget som jag utforskat närmare i skiss (se ill. 34, 35 och 36). Att skapa en flackare profil görs genom massbalans, massor schaktas av närmast vattnet och flyttas högre upp där de kan skapa mindre rumsligheter på det ganska plana fältet.

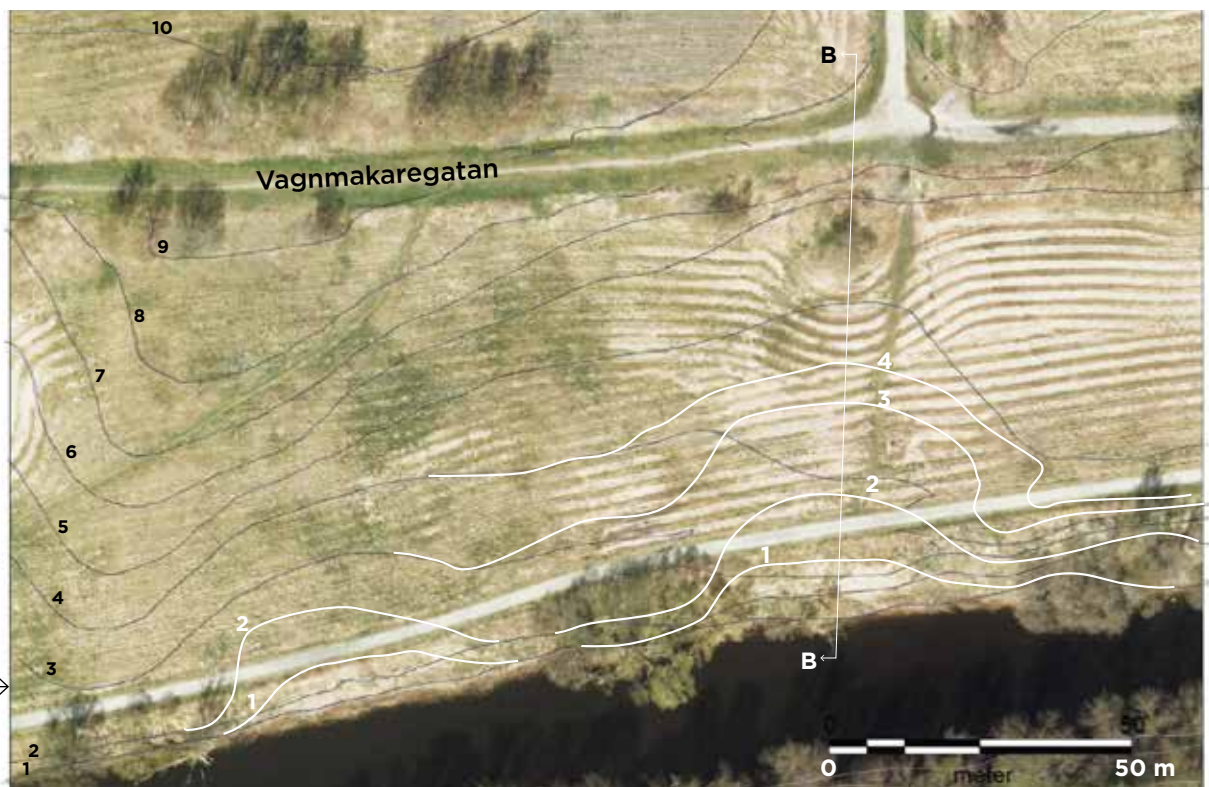
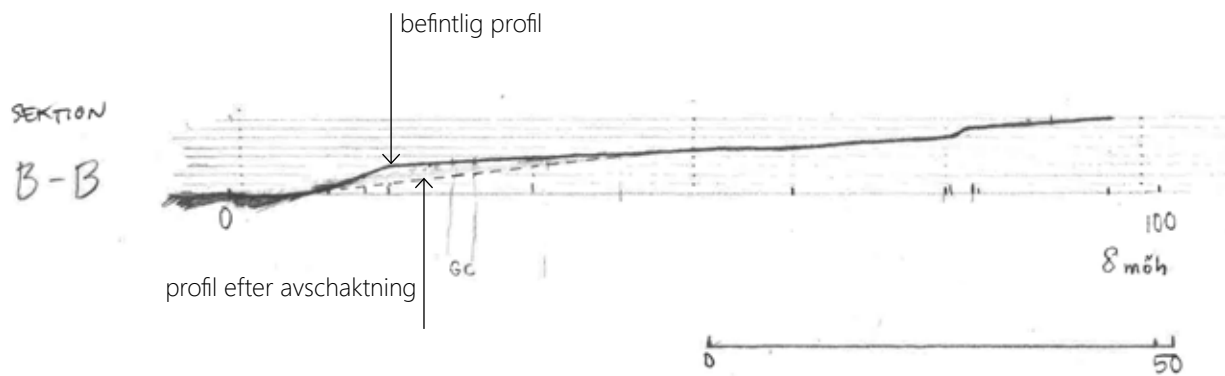
C3 handlar om att tolerera högre vattennivåer under kortare perioder. Under större delen av tiden kan flodplanet nyttjas för rekreation, med stigar och andra strukturer som klarar att översvämmas ibland. Det finns exempel på lek- och aktivitetsytor i sådana här miljöer, liksom ytor för evenemang och camping. Illustration sammansatt från Prominski et al s. 42f.

som trivs i strandzonen så är de indirekt bra även för Säveålxen. När det inte finns svämplan kan nämligen vattnets strömhastighet öka när nederbörden är riklig, vilket sköljer bort bottensediment och försämrar laxens lekområden (Länsstyrelsen Västra Götalands län 2017 s. 5).

Skredrisken måste också beaktas. I stadens egen skredriskövervakning, som leds av Stadsbyggnadskontoret (SBK), konstaterades nyligen tecken på erosion i delar av detta område, vilket kan innebära att släntens stabilitet gradvis försämras med ökad borttransport av jordmaterial. Hur balansen mellan de krafter som håller emot (vattnet och marken kring och under ån) och de krafter som trycker på (marken ovan släntens krön) påverkas av att förhållandena ändras går inte att svara på utan en närmare analys (Svahn 2018). En möjlighet kan vara att låta Vagnmakaregatan bitvis vara det huvudsakliga gång- och cykelstråket och betrakta området närmast vattnet som naturmark, för vilken kraven på säkerhet är lägre (Skredkommissionen, 1995). Genom att stärka den idag ganska osynliga Vagnmakaregatan som ett stråk, med ett par tydliga kopplingar till grusvägen närmast ån, skulle människor få fler möjligheter att röra sig över en större del av gräsfältet.

III. 34. Planskiss över gräsfältet som en Flood Area, där delar av området söder om Vagnmakaregatan schaktas av och därmed kommer att översvämmas ibland. Det finns goda förutsättningar att utveckla de befintliga träd- och buskgrupperna på fältet genom kompletteringsplantering med arter som återfinns längre västerut: vildapel, ros och slån för att höja de rekreativa och ekologiska värdena. De befintliga öarna av träd och buskar tillåts växa sig stora och möjliggör rumsligheter på det stora fältet. Det är önskvärt att finna en balans mellan upplevelsen av en stor yta och möjligheten att även röra sig genom mindre rum. Stigar klipps i det höga gräset för att möjliggöra rörelse över en större del av ytan.

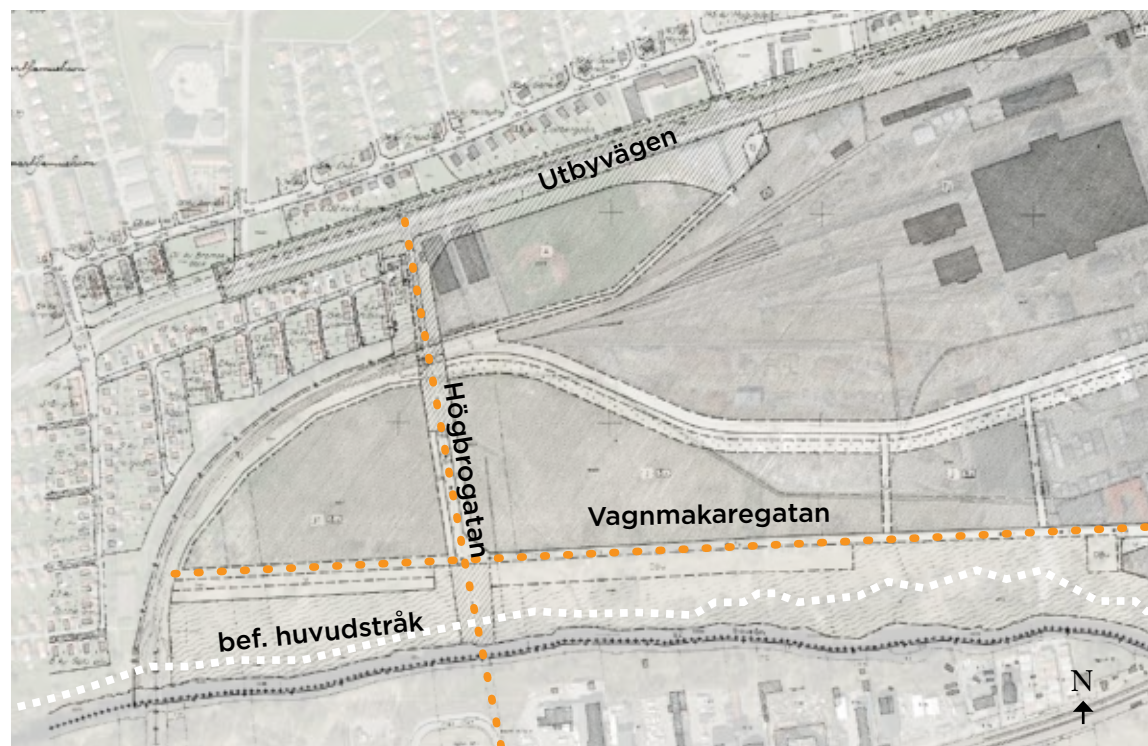
III. 35 och 36. Sektion och plan illustrerar idén om en flackare profil. Vita linjer och siffror anger föreslagna nya höjder (meter över havet). Avlastningsschakt är en vanlig åtgärd när stabiliteten inte räcker till. Den är också förhållandevis billig och kräver inget underhåll jämfört med konstruktioner för att stabilisera marken (Svahn 2018). Att schakta av delar av gräsfältet och låta det vara naturmark skulle dels förbättra stabiliteten men samtidigt bjuda in vattnet och på så vis bejaka både de upplevelsemässiga och ekologiska värdena längs Sävån. En förutsättning är att en motsvarande sträcka av Vagnmakaregatan blir huvudstråk för fotgängare och cyklister.

Marken här är till större delen under kommunal förvaltning (se ill. 37). PoNF förvaltar gröna ytor, Fastighetskontoret (FK) råder över blå och Trafikkontoret (TK) över gula. Det är, ur ett ägarperspektiv, relativt enkelt för PoNF att göra insatser närmast ån för att stärka rekreationsvärdena. TK har som synes rådighet över gångvägen, men PoNF förvaltar så gott som all mark från ån och 40-90 meter norr om denna. Undantaget är en klack som förvaltas av FK, samt det stora fältet mot norr. Här skulle PoNF och FK behöva samordna insatser.

Ill. 37. Förvaltningskartan visar vem som har rådighet över marken. PoNF = Park och naturförvaltningen, TK = Trafikkontoret, FK = Fastighetskontoret. Icke färglagda ytor är privat mark. Karta från PoNF, Göteborgs stad.

Ill. 38. Kartöverlägg av ortofoto och stadsplanekartan (SBK 1969, rev. 1970). Här fanns tankar om bl.a. en bro över ån, vilket syns i namnet Högbrogatan. De planerade vägarna är markerade med orangea prickar i planen. Ytan söder om Vagnmakaregatan anges som "Allmän plats: park, plantering o dyl".

Vagnmakaregatan mot öster

Vagnmakaregatan mot väster

Ill 39, 40 och 41. Strukturerna av vägar finns kvar, i form av breda gångar i grus och klippt gräs. En del människor rör sig på Vagnmakareg. men de flesta väljer huvudstråket närmare ån, markerat med vit prickad linje i ill. 38. Den visuella kontakten mellan dessa parallella vägar är begränsad, och det är svårt att ta sig tvärs över ytan eftersom gräset växer högt.

Högbrogatan mot norr

BRON: UTSIKT, LANDMÄRKE, RUM

Järnvägsbron markerar ett slut på det öppna och lite vilda landskap vi precis lämnat, där industrin såväl som den tunga trafiken utgjorde fond. Västerut möter ett annat slags årum upp, efter den sista prompten i Transekt Vilt: den höga järnvägsbron. Bron är en spännande miljö i sig, både uppe vid spåren och nere vid vattnet. Den är ett starkt landmärke som syns på långt håll i ålandskapet. Bron erbjuder en fysisk koppling över ån för fotgängare mellan Utbys småskaliga bostadsbebyggelse och industri- och verksamhetsområdet på södra sidan. Samtidigt är bron också en plats som ger möjlighet att uppleva en slående utsikt över Säveån, något den har gemensamt med andra broar längs ån. Det är dock lugnare för en fotgängare att vistas häruppe, då här inte kör bilar. Tågen, som fraktar gods till och från industriområdet, kör bara ett par turer om dagen. Det känns ändå lite förbjudet och en smula farligt att stå här, alldeles intill järnvägsspåret. Utsikten ger en möjlighet att förstå hur landskapet runt ån hänger ihop: gräshavet vi just lämnat, småhusbebyggelsen i Utby, en skymt av den skogsbevuxna bergknallen som markerar gräns mot stadsdelen Bergsjön i norr och industrierna på båda sidor Säveån. Vegetationen hänger över vattnet, det blir ett spännande möte mellan natur och människa som gör att jag till en början leker med tanken på en bredare gångdel eller rentav en plattform ut från gångbanan för att locka fler människor upp på bron. Det känns dock alltför riskfyllt att bjuda in till att stanna upp på bron en längre stund, framförallt för barn. Istället fokuserar jag på den nedre nivån, platsen under bron, vid dess fundament. Det är också här, i marknivån, som de båda olika karaktärerna i ålandskapet behöver mötas på ett bra sätt. Bron, och rummet under den, kan fungera som en söm i landskapsväven och bidra till att stråket upplevs som en sammanhängande helhet.

Platsen under bron är spännande, en stark prompt. Här erbjuds ett rum avskilt från gångvägen, en möjlighet att i lugn och ro betrakta brons konstruktion, höra tåget köra förbi på tryggt avstånd ovanför huvudet, lyssna, titta och känna på vattnet. Vid mitt besök sticker stora fallna trädstammar upp likt skulpturer ur vattenytan och synliggör vattnets rörelse. Från gångvägen finns det inget som uppenbart bjuder in till platsen under bron, men den färgglada graffitin på den grå betongen vittnar om att en del människor vistas här ändå. När jag under efterbearbetningen

Ill. 42. Prompt 4 utgörs både av miljön på bron och under bron. På bron ger utsikten en sällsynt möjlighet att betrakta Säreålandskapet.

av mitt material funderar över varför platsen var en prompt slår det mig att detta är en plats där både materiella, dynamiska och immateriella aspekter kommer till tydligt uttryck (Diedrich 2014). De materiella aspekterna är till exempel strukturer och material, på denna plats manifesterat i järnvägsbron i stål och betong, som både markerar platsen och samtidigt erbjuder ett visst väderskydd. De dynamiska aspekterna på denna plats och vid denna tidpunkt är vattnet och dess lekfulla porlande över åbotten och fallna träd, liksom mänskliga avtryck i form av graffiti. De immateriella aspekterna är sådana som kopplas till bland annat minne och atmosfärer, i detta fall återigen till bron, som bärare av kulturhistoria, och med stark inverkan på atmosfären här.

Rummet under bron ligger alldeles under ett landmärke med stark karaktär, i brytpunkten mellan två olika slags landskap: ett vildare och ett mer ordnat. Det ligger också i korsningen mellan två stråk där människor rör sig: grusvägen parallellt med ån och järnvägsbron som korsar. I bostadsområdet alldeles norr om bron finns en bollplan och en lekplats som främst vänder sig till de boende i området. Rummet under bron kunde bli ett komplement till bollplanen och lekplatsen, och vända sig till alla som färdas längs med eller vistas intill Säreån. I min efterbearbetning av materialet funderar jag på olika övergripande möjligheter för att utveckla platsen till något som lockar till vistelse. Precis som vid tidigare prompts är den visuella och fysiska kontakten med vattnet begränsad, med täta

Ill. 43. Prompt 4. Rummet under bron: ett potentiellt rum under bron, i samspel med vattnet och konstruktionen.

och höga vegetationsridåer närmast vattnet. Det är också ont om utrymme under bron, och sittplatser saknas. Det går endast att nå platsen under bron från öster; västerifrån är vegetationen alltför tät för att ta sig upp till grusvägen igen. Dessa förutsättningar behöver förändras om fler ska känna sig bekväma med att röra sig nere vid vattnet.

VATTNETS DYNAMIK I PROCESS SPACE D

” The aim is to design a river within the given limits in which as many natural water processes as possible can happen.

(Prominski et al om möjligheterna med Process Space D, s. 112)

I början av detta kapitel introducerades Process D: Riverbeds and Currents, ett process space som fokuserar på själva vattendraget och dess absoluta närmiljö. Det kan, som nämnts, finnas olika anledningar till att inte vilja tillåta vattnet att påverka svämplanet, bland annat brist på plats. För en stor del av Sävåns strandkant finns just denna begränsning; det är trångt mellan vattnet och gångvägarna, och mellan gångvägarna och bebyggelsen. Skredrisken kan göra det riskabelt att släppa vattnet utanför dess nuvarande gräns. Istället finns möjlighet att uppmuntra och synliggöra de morfodynamiska processer (sedimentation och erosion) som sker *mellan* strandbankarna. Denna erosion och förflyttning av sediment kan bidra till att skapa ett varierat ålandskap som ger upplevelsen av att ha formats enbart av naturens processer. Känslan av naturlig å förmedlas, trots att åloppet fortfarande är fixerat och skredrisken därmed under kontroll (Prominski et al s. 110 ff).

Att arbeta med detta process space erbjuder flera olika möjliga strategier. Gemensamt för strategierna är syftet att uppmuntra och synliggöra processerna i vattnet, genom på olika sätt att skapa zoner av lugn, av fors, av virvlar. Inom strategi D1 tillförs element, som stenar, död ved eller levande växtmaterial, som påverkar strömmen och därmed hur sediment transporteras (ill. 45). En annan strategi är D4, att variera erosionsskyddet, vilket beskrivs närmare i Transekt Byggt. Sådana åtgärder skulle tillföra till det rekreativa värdet genom att bidra till upplevelsen av ett Sävåstråk som är präglad av vattnets närvaro.

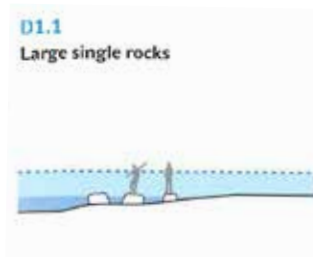
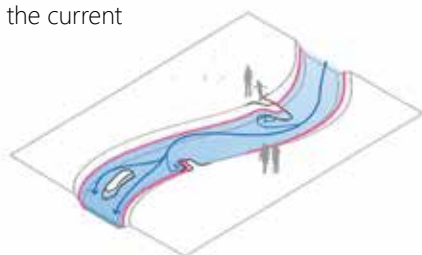
Just här under bron fungerar brofundamenten och ibland även fallna trädstammar som element för att synliggöra vattnets rörelser, något som skulle kunna förstärkas ytterligare genom till exempel att placera stenbumlingar i strandkanten.

Ytterligare en aspekt att ha med sig i gestaltandet av Sävån och dess kanter är att båtlivet spelar en stor roll – ån behöver vara fortsatt farbar. Tillfört material får inte riskera att skada eller försvåra för de småbåtar och kajaker som färdas på vattnet. Det rekreativa värdet som fotgängaren upplever på land, ett varierat, spännande och lekvänligt möte med vattnet, är alltså inte nödvändigtvis av glädje för personen i segelbåten. Något som framkom i samtal med en person jag talade med under nästa delsträcka, Transekt Skog.

Ill. 44. Intryck vid vattnet, under järnvägsbron:
"skulpturer" i form av fallna stammar synliggör
Säveåns rörelse och dess flöde mot väster.

Strategy D1: Deflecting
the current

Ill. 45. Designstrategin D1 riktar om strömmen och uppmuntrar samt
synliggör på så vis vattnets processer. Stenbumlingar är ett möjligt
designverktyg som inbjuder till lek och samtidigt kan användas för att
möjliggöra rörelse under bron. Illustrationer ur Prominski et al, s. 114ff.

Ill. 46. Träden i strandkanten och
brofundamentet bildar en liten lagun,
spännande att leka vid.

UTVECKLINGSTANKAR

TRANSEKT VILT

NIVÅ 1. Åtgärd på mark som förvaltas av PoNF. Tidshorisont 2018-2019.

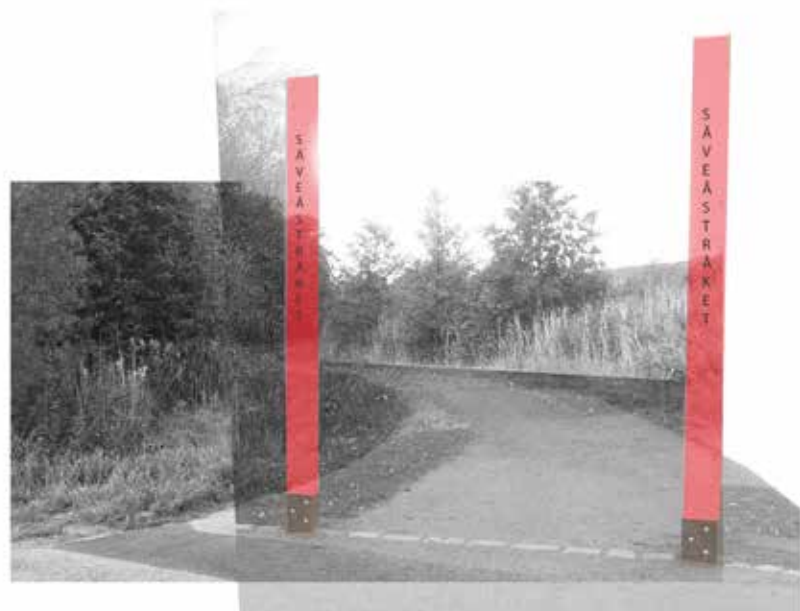
NIVÅ 2. Åtgärd på mark som förvaltas av och kräver samordning med annan förvaltning inom staden (berörd förvaltning inom parentes). Tidshorisont 2018-2021.

NIVÅ 3. Åtgärder som kräver markinköp, eller samverkan med privat markägare. Kan även innefatta större bygg- eller anläggningsinsatser. Vision för ett längre tidsperspektiv.

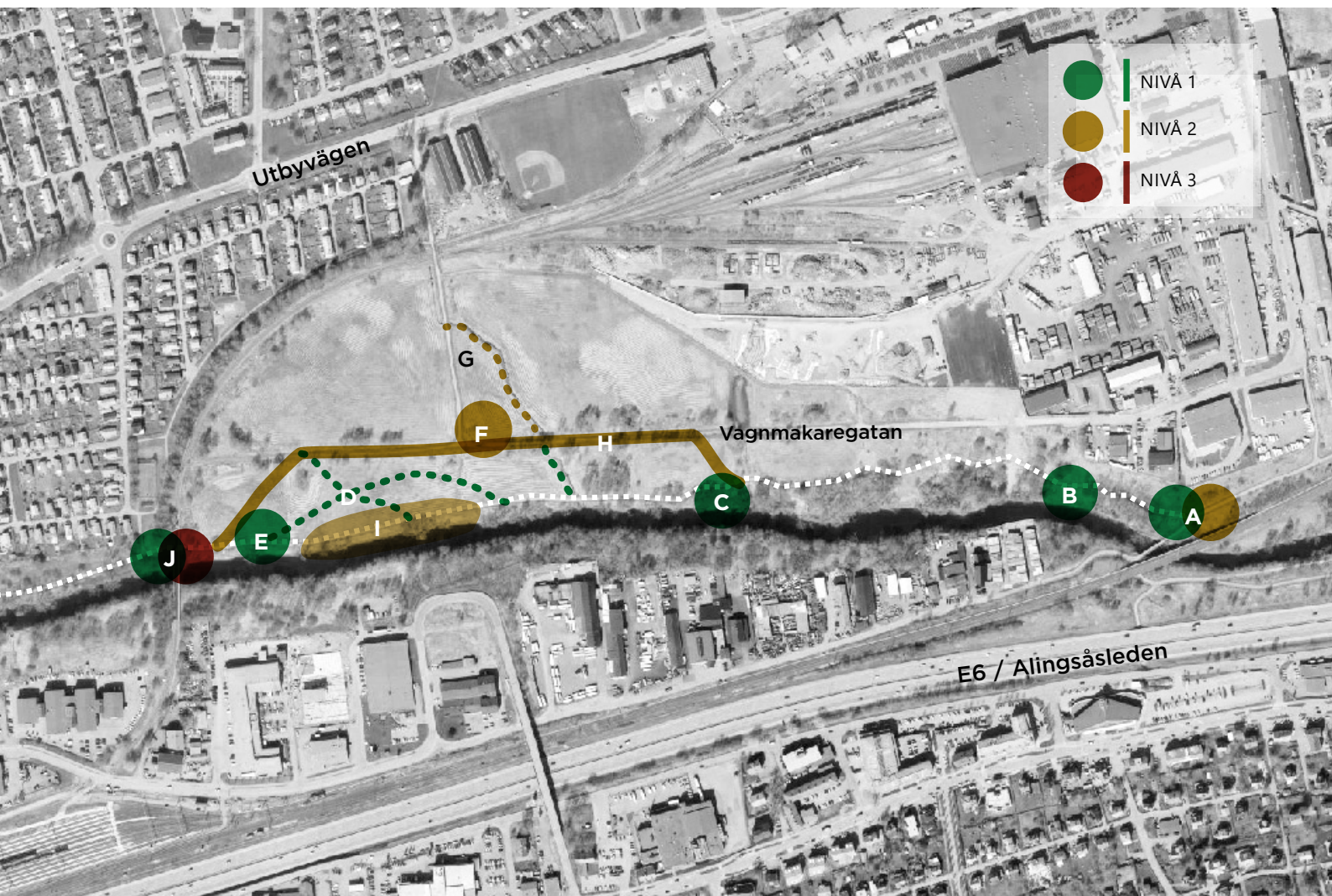
MÅLBILD TRANSEKT VILT. Åstråket har en tydlig början (eller avslut) vid kommungränsen. Sävåns vatten får göra avtryck på landskapet och erbjuder tillsammans med vegetationen en naturupplevelse. Gräset får växa sig högt, träden hänga över vattnet och på våren finns blommande buskar och träd. Rörelsen genom landskapet erbjuder en variation av vidsträckta vyer och mindre rumsligheter. Det finns flera sittplatser intill eller med utblick mot vattnet.

Ill. 47. Skiss sektion och plan, gräsfältet. En flackare profil ger vattnet möjlighet att göra rumsliga avtryck. Strandkanten blir ett svämplan, en övergångszon med stor artrikedom och höga rekreativvärden.

Ill. 48. Stolpar är en möjlighet att signalera stråkets början i öster, liksom andra platsbildningar. Den korallröda färgen anspelar på tegel som är ett återkommande fasadmateriell i industribyggnaderna längre västerut.

III. 49. Åtgärdsförslag Transekt Vilt.

ÅTGÄRDER I KORTHET

NIVÅ 1+2	A. Entrén i öster: platsbildning med stolpar som annonserar åstråket. (TK)	NIVÅ 1+2	I. Skapa förutsättningar för en Flood Area med svämplan på vissa platser intill ån genom att schakta fram en flackare profil. Låt denna del söder om den nya GC-vägen Vagnmakareg. vara naturmark där vattnet får sätta präg. Kompletteringsplantera bef. "träddöar" med ros, slån, vildapel, fläder m.fl. för upplevelse- och naturvärden. (FK) Schaktning villkoras av att H genomförs, men planteringar kan utföras frikopplat från detta.
	B. Platsen vid bryggan. Grusa stig, byt befintlig bänk, bänk ska vara synlig från åstråket.		J. Skapa en plats under den gamla järnvägsbron och möjliggör för passage närmast strandkanten. Røj och gallra vegetationen alldeles väster om bron, spara en del Cornus sanguinea som är en fin lekmiljö. Ny bänk under bron intill gångvägen, belys den platsen. Ytan under bron är privatägd, liksom bron i sig. Gallringsåtgärderna kan troligen genomföras utan samordning, övriga åtgärder kräver överenskommelse med markägare.
NIVÅ 1	C. Rummet vid vattnet. Gallra i vegetationsridån för sikt och tillgänglighet. Liten platsbildning med bänk mitt emot öppningen.	NIVÅ 1 + 3	
	D. Klipp gångar mellan Vagnmakaregatan och gångvägen närmast ån för att underlätta rörelse över fältet.		
NIVÅ 2	E. Möjlig platsbildning med sittmöjligheter intill gångvägen på gräsfältet, utformning i samspel med övriga platser längs stråket. Kompletteringsplantera med ros, slån, vildapel m.fl. för upplevelse- och naturvärden.		
	F. Ny bänk vid korsningen. Kompletteringsplantera med ros, slån, vildapel m.fl. för upplevelse- och naturvärden. (FK)		
	G. Klipp gång längs bäcken för att synliggöra denna. (FK)		
	H. Gör Vagnmakaregatan till grusad GC-väg, förbind med bef. gångväg vid C och E. (FK)		

TRANSEKT SKOG

Det sker en tydlig övergång i landskapet vid den gamla järnvägsbron, från en karaktär till en annan. Här möter ett smalare och mer parkliknande årum upp, avgränsat från vattnet med vegetation och ofta även stängsel. Som process space betraktat rör jag mig fortfarande i Process Space D, där vattnets processer pågår mellan strandbankarna. Utbys småhusbebyggelse ligger ett stenkast från gångvägen, ett par meter högre upp i terrängen. Mellan gångvägen och husen finns en gräsmatta med mindre dungar och enstaka träd. Här saknas formella sittplatser, men ett gammalt betongfundament finns intill grusvägen, med utblick mot järnvägsbron i öster och parkrummet i väster blir min prompt 5 (ill. 52). Den visuella och fysiska kontakten med vattnet är begränsad, men hål i stängslet visar att en del letar sig ner till strandkanten ändå. Denna första del av Transekt Skog upplevs som ordnad och omhändertagen.

Att utveckla åstråket mellan järnvägsbron och Lemmingsgatan handlar främst om att ta tillvara på och genom skötsel utveckla den parkkaraktär som redan finns. Staketet mot ån kan avlägsnas, och på någon plats kan vegetationen röjas och gallras för att skapa plats för vistelse vid vattnet, med bänkar och/eller bänkbord intill. Det är samtidigt viktigt att beakta det ekologiska värdet av att ha överhängande träd i strandkanten, det gynnar bland annat den rödlistade kungsfiskaren som använder överhängande grenar då den söker föda (Länsstyrelsen 2017). Det är enkla åtgärder som underlättas ytterligare av att marken förvaltas av PoNF. Den stora utmaningen för att skapa ett sammanhängande blå-grönt stråk ligger längre västerut: kopplingen över Lemmingsgatan.

Ill. 50. Utblick från järnvägsbron mot väster: Transekt Skog inleds med en delsträcka som har parkkaraktär.

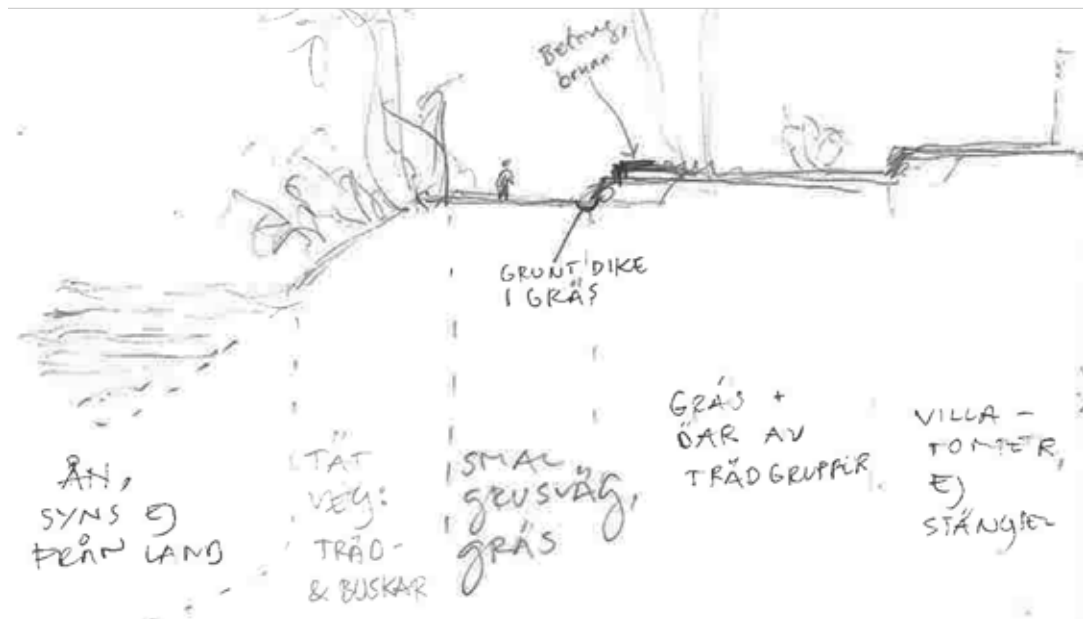
III. 51. Orienteringsplan för Transekt Skog. Prompt 5 ligger i en parkliknande miljö som upplevs välkomnande och omhändertagen, om än med begränsad vattenkontakt. Lemmingsgatan utgör ett brott i gångstråket, då gångvägen som fortsätter västerut upplevs som privat eller halvprivat. Efter båtvarvet blir miljön mer skogslik, med flerskiktad vegetation och en stig snarare än en gångväg. Prompt 6 är den första platsen på delsträckan där jag kommer nära vattnet igen, där finns också en bänk. Prompt 7 är ett möte mellan vatten: Söveån och Kvibergsbäcken.

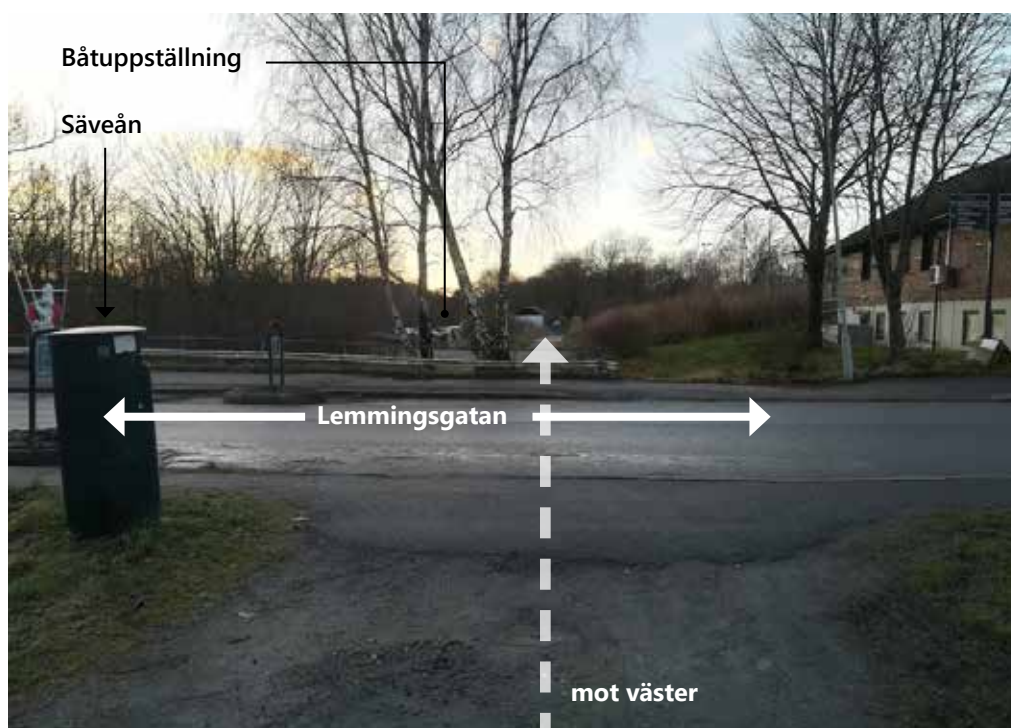
Ill. 52. Prompt 5. En entréplats att utveckla. Ur anteckningsbok 2017-09-25: "En stilla plats med sus i träden, fågelkvitter. Btg-fundament behaglig sittplats, lite upphöjt, bra överblick. Motorvägen hörs hela tiden. Några fotgängare på den smala stigen. Bron skymtar nära, spännande."

Ill. 53. Prompt 5. Sektion som visar terrängen med nivåskillnader och olika rum.

Vid Lemmingsgatan sker nämligen nästa brytpunkt, eller snarare brott, i stråkets väv: gångvägen blir plötsligt otydlig väster om Lemmingsgatan, som dessutom saknar övergångsställe. Gångvägen ligger på offentligt ägd mark, men upplevs som halv- eller helprivat, där den söker sig vidare västerut förbi båtuppställningen och det lilla varvet. Sträckan omedelbart väster om Lemmingsgatan och ett par hundra meter västerut saknar också direkt vattenkontakt, och det går inte att röra sig vidare under denna bro. Där saknas stig, slänterna är mycket branta, vegetationen tät, och stängsel avgränsar ytterligare.

III. 54. Det saknas övergångsställe över Lemmingsgatan, och väl på andra sidan är det otydligt att det går att komma vidare till fots. Säveån är dold bakom vegetation, det finns också ett stängsel som skär av kontakten mellan vattnet och gångvägen.

III. 55 och 56. Bron över Lemmingsgatan tillåter idag ingen passage under, men det finns förutsättningar för detta, bron höjer sig ett par meter över det normala vattenståndet.

”MAN TROR MAN ÄR I AMAZONAS”

Marken som arrenderas av föreningen SS Viking för båtuppställning omgärdas av stängsel. Under mitt andra besök på platsen håller några av medlemmarna på att hissa upp båtar ur ån. Berätta om Sävån, varför tycker ni om att vara här? undrar jag. Svaret är väldigt representativt för många olika människor jag talar med under de månader jag rör mig fram och tillbaka längs ån: ”Man tror knappt att man är i Sverige, man tror man är i Amazonas.” Jag hör varianter på detta från människor i olika åldrar, med olika relation till Sävån. Här är det båtägare som talar, som tillbringar mycket tid på vattnet. Men samma svar kommer från folk som promenerar eller joggar längs Sävån, och från en konstnär som fotograferar ålandskapet och arbetar vidare med bilderna i sina verk. När jag frågat vidare, vad det är som känns som Amazonas (eller Mississippi, som konstnären sa) så är det framförallt upplevelsen av vildhet, av natur, som nämns: träd och annan vegetation som lutar över vattnet, stora träd med kraftiga stammar, grenar på marken, och så själva vattnet som långsamt flyter fram.

Det är ganska anmärkningsvärt att så många verkar dela denna upplevelse (inklusive jag själv, från mitt första möte med ån i kajaken), med tanke på närheten till motorväg, tågbanor och längre västerut även en relativt tätbebyggd stad. För mig är detta ett tydligt exempel på en atmosfär av stor betydelse för just denna plats (Braae et al 2014). Upplevelsen av vildhet och natur är en viktig anledning till att människor uppskattar att vistas vid Sävån. Det tillför mycket till det rekreativa värdet och det är därför relevant att ha med sig detta i ett fortsatt gestaltungsarbete med det blå-gröna åstråket. Konkret kan det innebära att i arbetet med att synliggöra vattnets processer välja designverktyg som bejakar naturupplevelsen, som placeringen av död ved eller ”vågbrytare” av levande växtmaterial i strandkanten (ill. 58). Det är inte alltid rekreativa värden går hand i hand med naturvärden, men här verkar de båda intressena mötas. Som tidigare nämnts gynnas många arter av naturliga strandbrinkar med överhängande vegetation (Länsstyrelsen 2017).

För att upprätthålla de rekreativa värdena behövs en balansgång mellan en vildare naturkänsla och känslan av att platsen ändå är omhändertagen och trygg. Likaså uppskattar människor generellt en balans mellan å ena sidan komplexitet (avseende till exempel flera vegetationsskikt och arter) och sammanhang (som överblickbarhet, och färger, former och material som upprepas). En viss struktur och ordning verkar behövas för att människan ska uppskatta en varierad struktur i vegetationen (Ode Sang 2016).

Båtagarnas perspektiv nämndes i slutet av förra avsnittet. Alla insatser behöver förhålla sig till ån som farled för båtar: ”Ge fan i huvudfåran!”, som en båtägare uttryckte det.

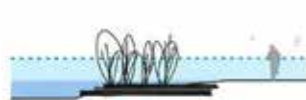

III. 57. Det rekreativa värdet vid Sävån är starkt kopplat till känslan av vild natur, med vegetation som växer till synes fritt, träd som får hänga över vattnet. Detta är även gynnsamt för naturvärdena i och kring ån.

D1.2
Dead wood

D1.5
Bioengineered groynes

III. 58. Exempel på designvertyg som bejaktar den naturupplevelse som är så uppskattad vid Sävån: placering av död ved eller "vågbrytare" av levande växtmaterial i strandkanten. Illustrationer ur Prominski et al s. 114ff.

ATT VÄVA SAMMAN ETT LANDSKAP

” Landscape is not a collection of designed objects, but rather a continuous surface, ground or field [...] riven through with process. To design is to knit - and sometimes to unknot - the fabric of this field. (Dee 2011 s. 188)

Alldeles väster om SS Vikings båtuppställning ligger ett litet båtvarv. Här är känslan av privat mark ännu starkare, så pass att jag tvekar lite inför att gå vidare. På min vänstra sida skymmer korrugerad plåt sikten mot vattnet, på min högra är vegetationen tät. Strax möter jag min sjätte prompt: en ljus liten plats vid vad som verkar vara ett gammalt bryggfundament intill vattnet (ill. 63). Hit kommer jag att återvända flera gånger de kommande månaderna, då här erbjuds en sittplats i söderläge med utsikt över vattnet och vegetationen på södra sidan. Det är dock ganska skräpigt och känslan av avskildhet är inte odelat positiv, vilket kan bero på att vägen hit inte var särskilt inbjudande. Små insatser av gallring skulle betyda mycket, inte minst för att synliggöra platsen från gångvägen. Även en eller ett par nya bänkar och ett enkelt trädäck på den befintliga betongkonstruktionen skulle bidra till platsskapandet och upplevelsen av omsorg för plats och besökare. Något jag blir varse i januari när vattnet i Sävån är ovanligt högt är att bänkar och andra möbler behöver tåla att översvämmas ibland (ill. 64).

En sådan satsning skulle dock behöva föregås av något annat, för att inte bli vad Catherine Dee kallar för "little islands of design endeavour - floating in the 'dead' space of unconsidered land and connections" (Dee 2011 s. 188). Så länge gångvägen västerut från Lemmingsgatan har den privata, stängda karaktär den har idag vore en satsning på platsen meningslös. Själva läget i sig är bra: ljuset, lugnet, utsikten,

Ill. 59, 60, 61 och 62. Gångvägen väster om Lemmingsgatan upplevs som halv- eller helprivat ungefär fram till prompt 6.

III. 63. Prompt 6. En ljus öppning i den täta vegetationen visar en sittplats i solen, öppen mot ån och himlen: ljus, speglingar. I september blommar såpnejlikan fortfarande. 17-09-25: "Gräs, grus, rostet erosionsskydd mot vattnet. Stillhet; fågelkvitter, sus från träd, Renovas verksamhet hörs svagt i bakgrunden."

III. 64. Prompt 6 i januari, när Sävåns vattenstånd är ovanligt högt.

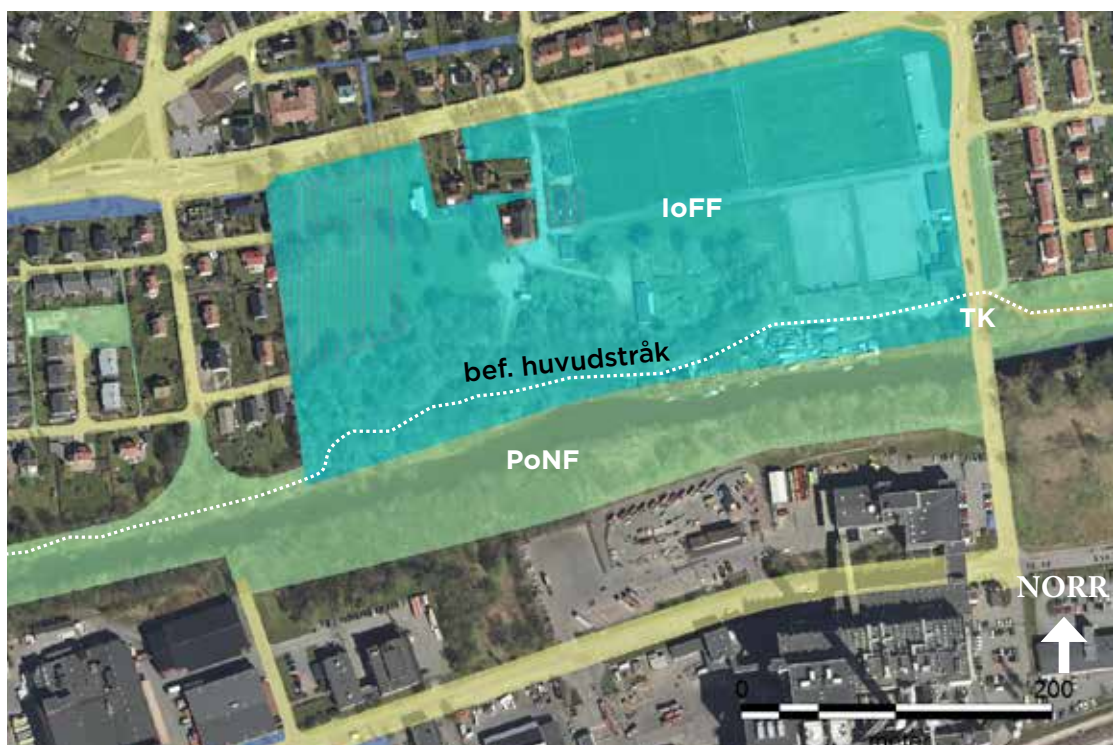
närheten till vattnet, ett befintligt fundament att bygga vidare på. Platsen ligger också nära minigolfbanan, idrottsplatsen och parkmiljön en liten bit norrut, så här finns folk i rörelse. Men platsen behöver sättas i ett större sammanhang: det blå-gröna stråket längs Sävån. Gångvägen från Lemmingsgatan och västerut behöver tydliggöras för att signalera att det är tillåtet och tryggt att röra sig här. En upprustning av den slitna markbeläggningen och vägvisande stolpar skulle tydliggöra stråket och signalera omsorg om detsamma.

Marken här är i offentlig ägo. Förvaltandet ligger både på PoNF, men till ännu större del på Idrott och förening (IoFF). Insatser för att möjliggöra det blå-gröna Sävåstråket behöver samordnas över förvaltningarna.

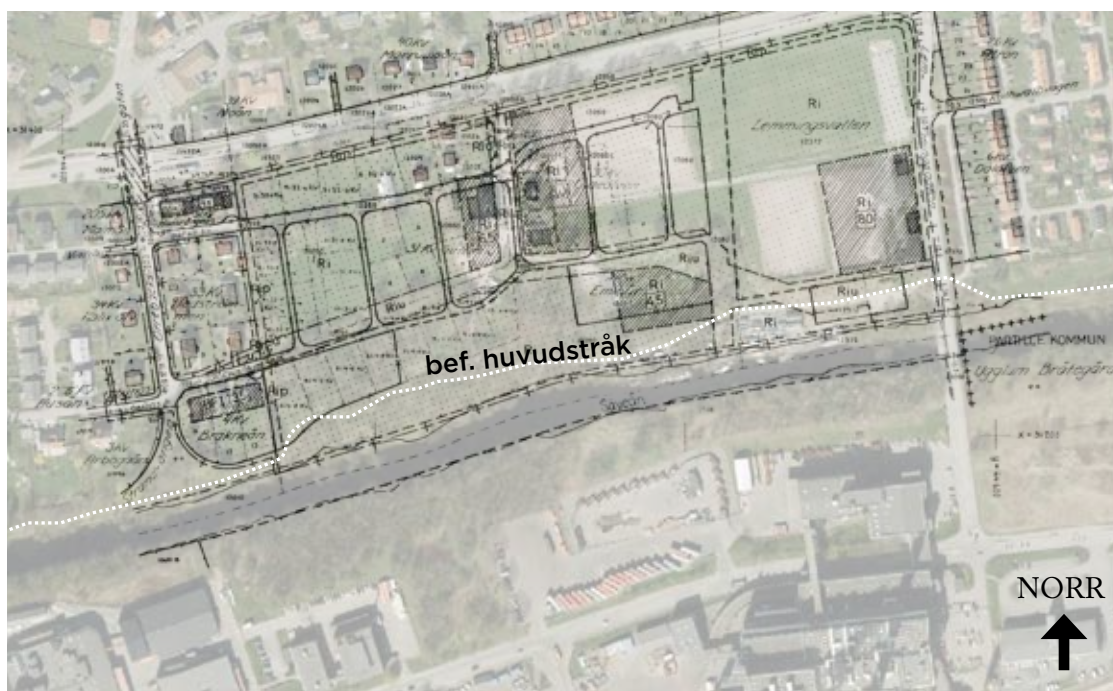
På motsatta sidan än är marken också kommunalt ägd, en av få ytor längs Sävåns södra sida. Här finns en liten, om än nästan osynlig, stig genom tät vegetation. Staden har ingen skötsel av stigen. Härifrån finns möjlighet att få överblick över den mark SS Viking och det lilla varvet arrenderar och som från norra sidan skymms av stängsel och plåt. Det är en brokig och spännande miljö med båtar, trädäck, trappor och små hus. Renovas anläggning bullrar ganska mycket och gör att jag inte vill stanna någon längre stund, trots att det finns bänkar att sitta på. Jag är kluven inför denna sträcka, som bara är tillgänglig för allmänheten under tvåhundra meter. Å ena sidan är det sällsynt att ha tillgång till Sävån på dess södra sida, det kunde vara värdefullt för framförallt människor som arbetar här att kunna gå ner till vattnet på en rast. Å andra sidan skulle insatser här gagna ganska få. Det finns inget incitament att lämna promenadstråket på norra sidan och göra denna avstickare, förutom för den som är nyfiken på att kunna se miljön på motsatta sidan. Att röja längs stigen någon gång om året kunde vara en rimlig nivå på åtgärd, liksom en upprustning av de befintliga bänkarna och borden.

Ill. 65 och 66. Utblick mot lilla varvet på norra sidan av Sävån. Bänkar och bord på södra sidan, Renovas återvinningsanläggning i bakgrunden.

III. 67. Förvaltningskartan visar vem som har rådighet över marken. PoNF = Park- och naturförvaltningen, loFF = Idrott och förening. Icke färglagda ytor är privat mark. Insatser längs denna del av Sävåstråket kräver samordning mellan stadens förvaltningar eftersom större delen av stråket ligger på mark som förvaltas av loFF, och Lemmingsgatan av TK. Karta från PoNF, Göteborgs stad.

III. 68. Enligt gällande detaljplan (SBK 1974) är marken längs min transekt nära vattnet till största delen vigd åt idrottsändamål. Tankar fanns om varpa, motionsspår, motionsplats, matcharena och den minigolf som finns idag.

Vägen vidare västerut från prompt 6 är en mycket fin sträcka längs ån, där den flerskiktade vegetationen ger en stark naturkänsla. Här finns den komplexitet i skikt som många människor uppskattar, samtidigt som gångvägen är överblickbar (Ode Sang 2016). Sävån fungerar sammanhangsskapande, och detta kunde stärkas ytterligare genom gallring på några platser för att främja sikten mot vattnet. Vägen, som på sina ställen känns mer som en skogsstig, slingrar sig fram i en lite mer kuperad terräng än tidigare. Sävån glittrar till mellan stammarna då och då. Delar av sträckan har erosionsskydd i form av bergkross, men den är ofta inte synlig under vegetationen. Vi rör alltså oss fortfarande i ett process space där vattnet främst påverkar själva åfaran och dess absoluta närmiljö. Vattnet kan dock ta sig förbi erosionsskyddet och upp på svämplanet; i början av januari när det nästan stigen (ill. 71). Den rumsliga upplevelsen är varierad; ibland finns ett krontak, ibland är det öppnare och ljusare.

Ett stenkast norrut från detta lilla stycke natur finns också en gräsyta med parkkaraktär, där en matcharena var påtänkt i 1974 års detaljplan (SBK 1974). Kopplingen från denna yta ner mot Sävån kunde stärkas genom att röja och gallra i vegetationen där de befintliga stigarna letar sig ner mot vattnet, samt öppna upp för ytterligare en stig genom brynet mellan gräsytan och åstråket.

Här finns också ett litet stycke industrihistoria: alldeles i södra änden av gräsytan låg Utbys gamla tegelbruk, mellan 1850 och 1908. Tegel tillverkades förmodligen

Ill. 69, 70, 71 och 72. Vägen slingrar sig genom olika rumsligheter. Vegetationen är flerskiktad, naturkänslan är påtaglig. På sina ställen kan vattnet flöda i sidled och ån får ett svämplan. Väster om Kvibergsnäs landeri har vägen åter breddats, vi lämnar krontaket och kommer ut i ett öppnare och ljusare rum (ill. 72). Här sker också övergången till transektens tredje del, Transekt Park

vid Sävån redan på 1700-talet och det har även funnits tegelbruk i Partille (Lönnroth 2000, Trossholmen & Andréasson 2011). Tegel som material är fortfarande närvarande längs Sävån då det utgör fasadmateriäl för flera av de bebyggelsehistoriskt intressanta byggnader som ligger på SKF:s område (Hansson et al 2010).

Den lite vilda naturkänslan ändrar karaktär där Kvibergsbäcken rinner ut i Sävån. Här möter en mer ordnad miljö upp, präglad av Kvibergsnäs landeri. Gångvägen blir bredare, ån får ett tydligt erosionsskydd av rundade stenar, buskskiktet blir glesare, och tomten som hör till Kvibergsnäs landeri har höga solitärträd i sin parkmiljö. Här finns en förskola, och jag minns mitt första möte med denna delen av ån då jag paddlade kajak: barn som fnissande tittade fram bakom träden, spejandes på kajaken.

Det gamla landeriet är unikt i sitt slag i Göteborg på så vis att det är det enda som har kvar både bostadshus och ekonomibyggnader (Lönnroth 2000). Ett foto från 1900-talets början visar en trädgård, eller ett parkrum, söder om huvudbyggnaden som öppnar upp sig mot Sävån, med en hög stenskoning mot åkanten och en brygga ut i vattnet (ibid s. 27). Det rumsliga sambandet mellan landeriet och ån var starkare för hundra år sedan än idag, när vegetationen är mer uppvuxen och landerimarken avgränsad från stråket med ett lågt staket. Marken ägs av det kommunala bolaget Higab.

Strax väster om landeriet ändrar åstråket karaktär. Det omslutande krontaket blir ett öppet och ljus rum: Kvibergs ängar, som inleder transektens tredje del.

Ill. 73. Prompt 7. Ett möte mellan vatten: Sävån och Kvibergsbäcken. Landeriets närvaro är påtaglig. När jag frågar en person jag möter vid ån vilken hans favoritplats är, berättar han att han och en vän brukade sitta nedanför landeriet och prata när de var tonåringar. De saknade en brygga, något att sitta på. Idag syns inga spår av det, men det fanns en brygga här för hundra år sedan.

UTVECKLINGSTANKAR

TRANSEKT SKOG

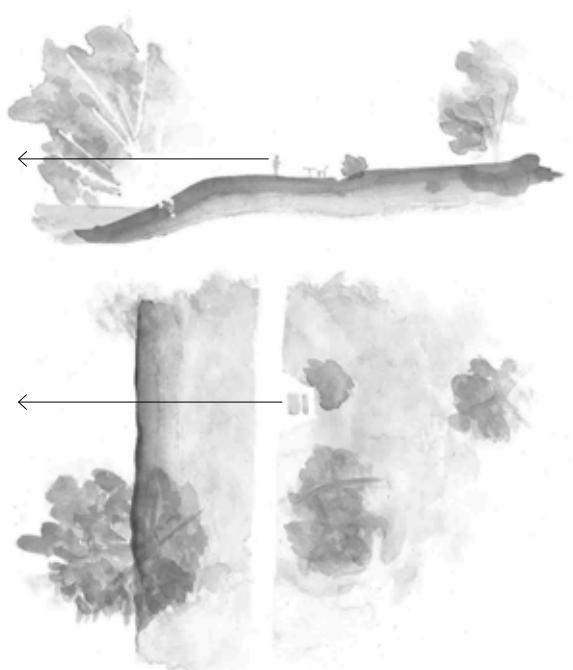

NIVÅ 1. Åtgärd på mark som förvaltas av PoNF. Tidshorisont 2018-2019.

NIVÅ 2. Åtgärd på mark som förvaltas av och kräver samordning med annan förvaltning inom staden (berörd förvaltning inom parentes). Tidshorisont 2018-2021.

NIVÅ 3. Åtgärder som kräver markinköp, eller samverkan med privat markägare. Kan även innefatta större bygg- eller anläggningsinsatser. Vision för ett längre tidsperspektiv.

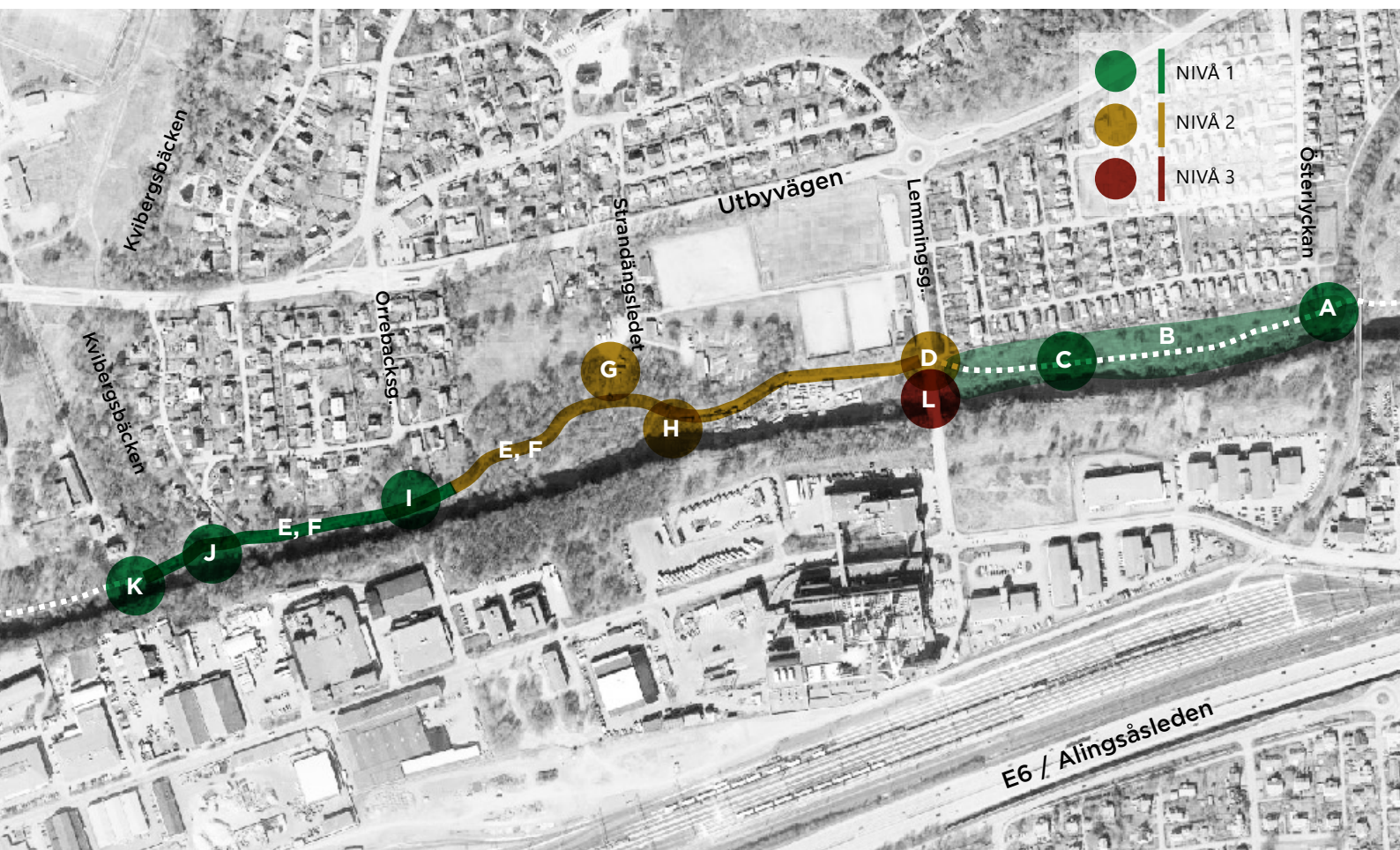
MÅLBILD TRANSEKT SKOG. Sträckan öster om Lemmingsgatan har en tydlig parkkaraktär. Väster om Lemmingsgatan utvecklas naturupplevelsen med flerskiktad vegetation, samtidigt som stråket upplevs som omhändertaget och tryggt. De olika karaktärerna bidrar till ett variationsrik stråk. Såveån är närvarande längs hela sträckan, med flera nya vistelseplatser längs åstråket, intill eller med utblick över vattnet. Morfodynamiska processer sker i strandkanten och kan synliggöras och uppmuntras genom exempelvis placering av stenar eller fallna träd i strandkanten.

III. 74. Planskiss och sektion för platsbildning B intill åstråket med siktlinje mot vattnet.

III. 75. Markbeläggning vid övergång C för att signalera stråkets fortsättning. Gatstenens fogriktning följer stråkets och åns riktning, markteglet anspelar på den historiska tegeltillverkningen vid ån och det fasadtegel som är vanligt i industribyggnaderna längre västerut. Stolparna tydliggör stråket och kan ange avståndet till dess början och slut.

III. 76. Åtgärdsförslag Transekt Skog.

ÅTGÄRDER I KORTHET

NIVÅ 1

- A. Entréplats i blickfånget från Österlyckan.
- B. Berika med nya träd, buskar och lökar, variation över året, t.ex. ros, slån, vildapel. Ta bort stängsel mot vattnet.
- C. Skapa en plats med bänk och bord. Gallra för sikt mot vattnet. Placering av t.ex. större stenar eller död ved i strandkanten uppmuntrar och synliggör morfodynamiska processer och bidrar till att medvetandegöra Sävåstråket som vattenlandskap.

NIVÅ 1+2

- D. Anlägg övergångsställe över Lemmingsgatan, uppmärksamma stråkets fortsättning västerut. (TK)
- E. Rusta upp markbeläggningen, håll enhetlig: grus hela vägen bort till Kvibergsnäs landeri. (loFF)
- F. Røj och gallra vegetationen intill stråket för trygghetsupplevelse. (loFF)
- G. Tydliggör entré från Strandängsledet genom skötselinsatser, samt nytt grus på gångvägen. Røj

NIVÅ 2

- fram ytterligare en stig genom brynet för bättre koppling mellan gräsytan och åstråket. (loFF)
- H. Stärk platsen vid bef. bänk på bryggfundament väster om lilla båtvarvet. Ny bänk och bord. Grusa gången ner samt ytan under bänk och bord. Ev. trädäck/brygga på bef. fundament. (loFF)

NIVÅ 1

- I. Gallra för sikt mot vattnet där Orrebacksgatans förlängning möter åstråket.

NIVÅ 2+3

- J. Ny bänk samt infoskylt om åstråket och Kvibergsnäs landeri, alldeles öster om bron över Kvibergsbäcken.
- K. Möjlig plats för brygga: fångar upp kulturhistorien och återskapar kopplingen mellan landeri och å
- L. Möjliggör passage under Lemmingsgatan, t.ex. genom anläggande av trädäck/-brygga, eller större stenar. (TK)

TRANSEKT PARK

Transektens tredje del rör sig huvudsakligen genom två stora parkrum, ett i vardande vid Kvibergs ängar och ett nyligen etablerat. Det sistnämnda kan ses som en utökning av Bellevue park som hittills inkluderat parken på Officerskullen, alldeles intill de nyuppförda flerbostadshusen vid Bellevue.

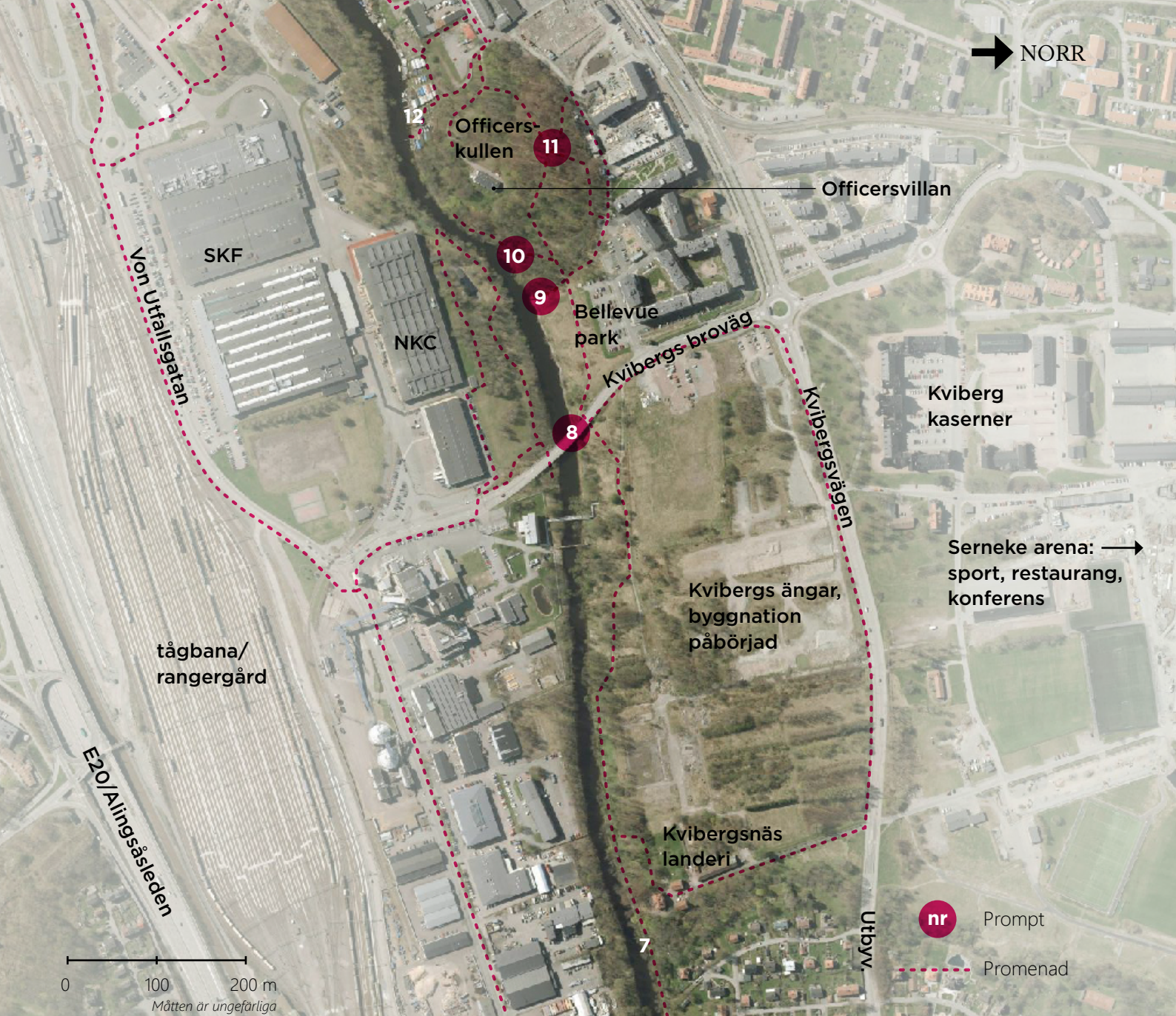
KVIBERGS ÄNGAR, BELLEVUE PARK UNDER HIMLEN OCH NÄRHETEN TILL VATTNET

Övergången i karaktär efter Kvibergsnäs landeri sker plötsligt: ut från ett omslutande krontak till ett ljust, stort och öppet rum som kallas Kvibergs ängar. Här har det nyligen röjts i vegetationen, tidigare var det svårt att ta sig fram på denna sträcka och den upplevdes som otrygg (Midler 2017). Nya träd har planterats i mindre grupper i slänterna, unga träd och ett och annat större står nära åns kant och skuggar vattnet. Vägen går i en egen nivå, precis som tidigare: i norr är terrängen högre, i söder sluttar det brant mot Säveån. Den visuella kontakten med vattnet är god och det går att ta sig ner till vattnet på flera ställen. Erosionsskyddet är nyligen förstärkt, med rundade stenar; vi rör oss fortsatt i ett Process Space D.

Här är en ny detaljplan antagen som kommer att ge drygt 800 bostäder (ibid 2017) i flerbostadshus och småhus, samt förskola och service. Marken närmast ån är reglerad som naturmark (se ill. 80). Detaljplanen anger också att större delen av utemiljön kring husen ska hållas som öppen ängsyta som inte får inhägnas mot allmän plats (SBK 2014 rev. 2015, Midler 2017). Mellan kvarteren har "kilar" av öppen mark lämnats, vilket ger förutsättningar för siktlinjer och rörelse ner mot Säveån.

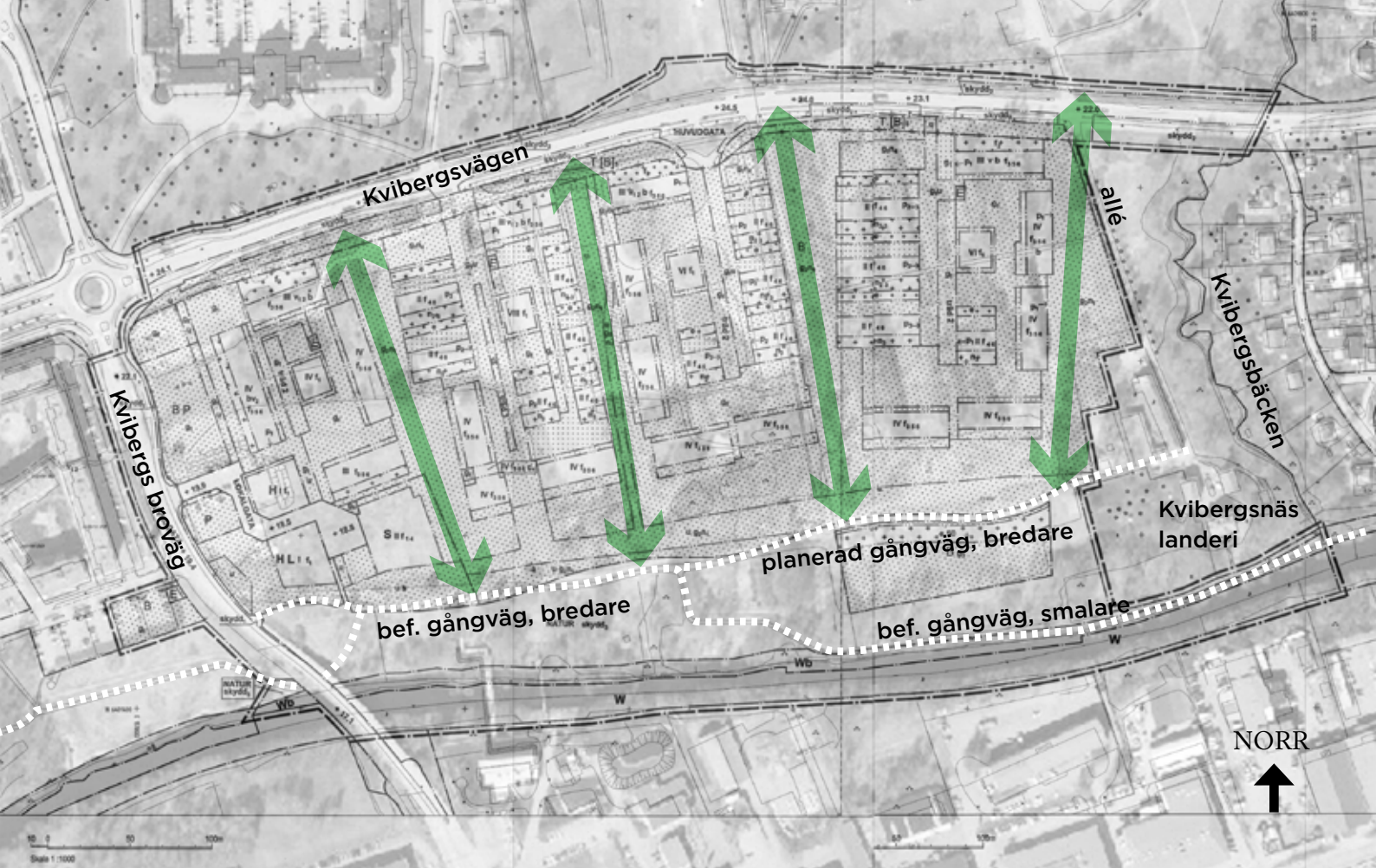
Ill. 77. Intryck av Kvibergs ängar. Trots att spåren av röjning fortfarande är tydliga är naturprägel stark, tack vare äldre högvuxna träd och kvarlämnade stammar och stubbar. Öppningar i vegetationen ger glimtar av vattnet.

III. 78. Orienteringskarta Transekt Park. Prompt 8 är miljön under bron, som gångvägen går under. Prompt 9 är ett dagvattenutlopp under öppen himmel där ljudet av vattnet som porlar ut i Säveån är påtagligt. Prompt 10 är en glänta i skogsmiljön nedanför den gamla Officersvillan, under ett krontak med utblick mot vattnet. Härifrån är utblicken mot södra sidan god - på NKC:s mark anas en parkliknande miljö bakom stängsel. Prompt 11 är en glänta uppe på bergknallen, en stor öppen plats under höga bokar.

III 79. Sektion/skiss vid Kvibergs ängar, på den smala gångvägen mot väster. Vägen går i en egen nivå, känslan av att röra sig i en egen värld infinder sig.

III. 80. Överlägg ortofoto och plankartor 2aa-5285 (SBK 2014 rev. 2015). Byggnation startade 2017. Större delen av ytan närmast Sävån söder om den breda gångvägen är reglerad naturmark. Gröna kilar kopplar Kvibergsvägen med gångvägarna, förtydligat av mig med gröna pilar. Den prickade marken får inte inhägnas mot allmän plats.

Vid utveckling av platser nere vid vattnet är det i första hand värt att satsa på mötespunkter mellan gångvägarna och "kilarna". Denna del av stråket, liksom Bellevue park strax västerut, kommer att öka i betydelse med tanke på det stora antal människor som kommer att ha detta som sin bostadsnära park.

Vid Kvibergs broväg finns en ovanlig möjlighet vid Sävån: gångvägen går under bron och rummet där under blir den åttonde prompten. Vid ett par tillfällen då jag är här ser jag vattnet speglas på brons undersida. Reflektionen av vattenglittret gör miljön under bron lite ljusare, och väcker tankar om belysningens potential under broar, och värdet av att kunna röra sig under broarna, nära vattnet. Förutom att vara trygghetskapande kan belysning tillföra ett estetiskt värde. Reflektionen i "taket" är en kvalitet att ta med sig, både på denna plats och i skapandet av andra platser under broarna.

Vägen rör sig direkt vidare under bron och in i nästa parkrum, som nyligen är anlagt och fortfarande under utveckling. Jag ser detta som en förlängning av Bellevue park, som hittills endast inkluderat Officerskullen i väster. Till skillnad från parken på den trädbevuxna Officerskullen är detta ett parkrum under himlen; ljust och öppet. Även här är kontakten med Sävån god, och det går att komma ner och röra vid vattnet utan några större problem, då terrängen är flack. De öppna

Ill. 81. Prompt 8, rummet under bron alldeles intill vattnet. En av få broar som går att röra sig under längs Säveån. En överraskande samling av porslinsskärivor, som legat under bron i flera år. Sikten mot parkrummet i väster är god och visar på vikten på att hålla nere vegetationen intill broarna. Vattenspeglarna i "taket" väcker tankar om belysning under bron, för att stärka trygghetskänslan och tillföra ett estetiskt värde, inte minst under den mörkare delen av året.

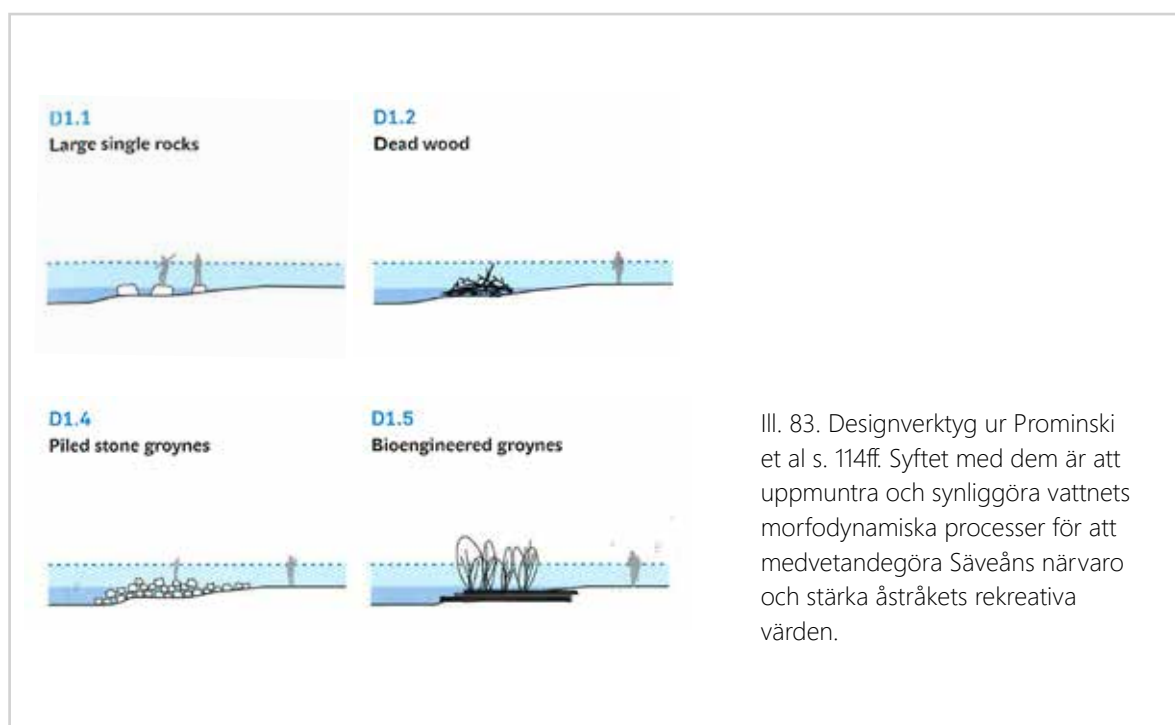
Ill. 82. Prompt 9, där ljudet av det porlande vattnet får mig att dröja kvar länge på platsen. Platsen ligger lite avskilt i Bellevue park, alldeles i mötet mellan det öppna parkrummet och parkrummet under krontaket.

gräsbevuxna ytorna dominerar, gångar är klippta i gräset vilket gör det lätt att röra sig över hela ytan. Bostadsbebyggelsen skymtar i norr, men kopplingen mellan denna och Sävån är svag, det finns inget som direkt uppmärksammar en besökare vid husen på att den närmar sig ett vatten. Det saknas också en koppling *över* Kvibergs broväg, gångvägen från Kvibergs ängar slutar abrupt i en trottoar (ill. 86).

I väster, där parkrummet möter de höga träden vid foten av bergknallen, finns ett utlopp för vatten (prompt 9, ill. 82). Ljudet fångar min uppmärksamhet, jag står länge och filmar och lyssnar på vattnets porlande över de runda stenarna. Ljudet av vattnet som porlar "skuggar ut" ljudet av bilar och lastbilar som kör över Kvibergs broväg i ganska höga hastigheter. Det är en lugn plats, där en sittmöjlighet vore ett välkommet inslag.

Sävån och dess processer skulle kunna uppmärksammas i båda parkrummen genom insatser med avstamp i Process Space D. Liksom i de exempel som visats på längre österut är det åtgärder i strandkanten som är aktuella, som kan påverka strömmen på olika sätt. Både död ved eller stenbumlingar är möjliga, men då parkkaraktären är mer framträdande här kunde även mer "byggda" åtgärder vara intressanta, som enkla vågbrytare i sten (ill. 83).

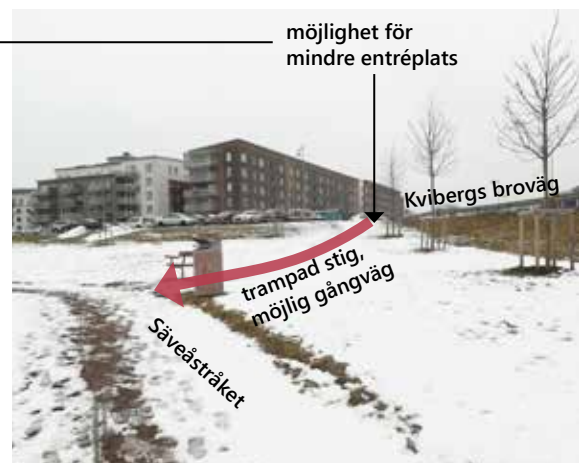

Det är också värt att nämna den mark som ligger på andra sidan Sävån, på SKF:s mark. Här har NKC, ett dotterbolag till SKF, verksamhet och förfogar då även över en stor parkliknande yta med högvuxna träd (ill. 88 och 89). I ett längre tidsperspektiv vore det intressant att göra denna mark offentlig, för att få ett sammanhängande stråk även på Sävåns södra sida. Jag kommer att fördjupa mig i detta mer längre fram, när vi når SKF:s område i Transekt Byggt.

Ill. 84 och 85. Parkrummet väster om Kvibergs broväg, sedd från öster respektive södra sidan ån. Parken är nyanlagd, PoNF planerar ytterligare insatser. Ett stort och öppet rum där himlen gör intryck, liksom vattnet och speglingarna av träden på södra sidan.

Ill. 86 och 87. Det saknas en koppling över Kvibergs broväg. En sådan koppling skulle naturligt ansluta till den upptrampade stig som finns ner mot gångvägen idag.

Ill. 88 och 89. Ytan på NKC:s (SKF) mark söder om Sävån har gott om högvuxna träd. Ett möjligt framtida parkrum längs det blå-gröna åstråket, som dock kräver markinköp.

III. 90. Prompt 10. Gläntan: mitt i det spännande mötet mellan berget, vattnet och stenmuren som markerar officersvillans mark på höjden. Här vill folk vara, spår av grillning. Skräpigt, gamla betonggrejer och armeringsjärn sticker fram, tegelstenar. Många höga träd som bildar krontak. En fin känsla, man kommer alldeles nära vattnet och kan kika ut mot parken i öster och södra sidan ån.

BELLEVUE PARK UNDER TRÄDEN

Närmare Officerskullen skiftar karaktären från öppet till slutet, från ljust till mörkare. Höga träd ger ett krontak som omsluter, och gångvägen viker av in under trädkronorna och upp över bergknallen på dess norra sida. Men jag lockas vidare mot en plats vid vattnet (prompt 10). Här ligger tegel på marken intill vattnet. Det har funnits ett tegelbruk vid Sävån, vilket nämndes i Transekt Skog. Detta tegel är mycket nyare och kommer således inte från Utbys gamla bruk som lades ner i början på förra seklet. Jag minns denna plats från kajakturen, som en plats att besöka igen: lite upphöjd från vattenytan, berg-i-dagen, spår av människor som grillat, en gammal stenmur som söker sig över bergknallen mellan de höga träden.

Genom arbetet på PoNF får jag efter mitt första platsbesök reda på att det finns planer på att lyfta fram just denna plats, och även anlägga en gångstig utmed bergknallens södra del, intill Sävån. Marken förvaltas av PoNF, så här finns inga formella svårigheter att stärka det blå-gröna Sävåstråket. Än så länge är det dock för svårt att gå längs den branta kanten intill ån, så jag återvänder till gångvägen som leder upp på bergknallen och vidare västerut.

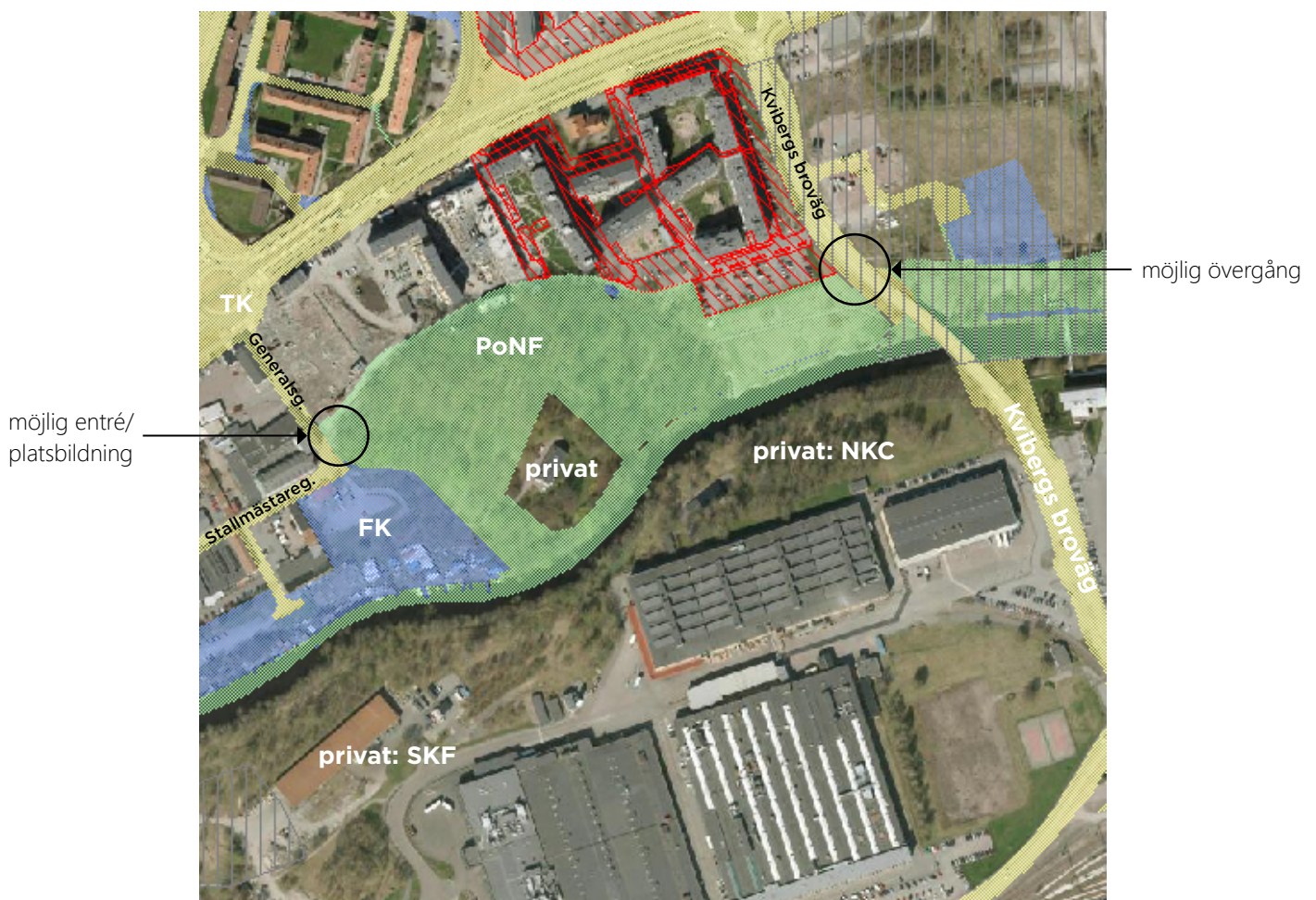
Bergknallen har länge kallats Officerskullen efter det hus som fortfarande står här. Idag har kullen fått namnet Bellevue park, i samband med att det uppförts flera stora bostadshus alldeles intill. Många nya invånare nyttjar den bostadsnära parken och naturen, som har nära ner till Säveån. Högvuxna bokar bildar pelarsalar, här finns picknickbord och stigar som leder ner till bostadshusen (prompt 11).

III. 91. Prompt 11. Uppe på Officerskullen, numera Bellevue park, är krontaket högt. Den gamla Officersvillan skymtar bakom grönskan, i den stora gläntan står picknickbord. Kojbyggen finns här och var bland träden. Alldeles norr om kullen ligger de nyuppförda bostadshusen, och i väster Bellevue industriområde.

På bergknallen finns också Kvibergs så kallade jättegrytor som är naturminne. Jättegrytorna är spår efter senaste istiden då smältvatten fått så kallade löparstenar att svarva ut håligheter i berget - en fascinerande påminnelse om vad vattnets processer kan åstadkomma över tid (Länsstyrelsen 1991). Det är dock svårt att utläsa detta från miljön som den är gestaltad idag, med stängsel runt hålen och utan skyltning. Denna process och dess resultat vore intressant att uppmärksamma i området idag, genom skyltning eller på annat sätt i gestaltning. Om säkerheten tillåter vore det också önskvärt att ta bort hela eller delar av stängslen, eller ersätta dem med något som är bättre anpassat till naturmiljön runtomkring.

Bellevue park har inget tydligt avslut i väster. Från bergknallen slingrar sig en närmast osynlig stig neråt, mot den sista delen av transekten. Därmed lämnar vi också "den gröna" och naturlika delen av åstråket, och möter istället ett mer hårdgjort och tättbebyggt landskap, till stor del präglat av industribebyggelse. I brytpunkten mellan dessa landskap finns det ett behov av en entréplats till stråket, kopplad till Stallmästaregatan och Generalsgatan, som ligger runt hörnet från spårvagnshållplats Bellevue. Det skulle synliggöra möjligheten att gå upp i Bellevue park och samtidigt fungera som en länk vidare mot väster (ill. 94 och 95).

Ill. 92. Förvaltningskartan visar att PoNF råder över Bellevue park vilket gör åtgärder här ganska okomplicerade. En övergång över Kvibergs broväg, och en entréplats som kopplar Bellevue park västerut, kräver samverkan med TK. Karta från PoNF, Göteborgs stad.

III. 93. Jättegryta bakom stängsel, Stallmästaregatan skymtar i bakgrunden.

III. 94. På väg ner västerut från Bellevue park på Officerskullen. Här finns en möjlighet att koppla ihop parken med Bellevue industriområde och på så vis bidra till ett sammanlänkat åstråk.

III. 95. Officerskullen och Bellevue park sedda från Stallmästaregatan i väster. Miljön vid kullens fot är idag skräpig och det finns ingen synlig stig vidare upp i parken.

UTVECKLINGSTANKAR

TRANSEKT PARK

NIVÅ 1. Åtgärd på mark som förvaltas av PoNF. Tidshorisont 2018-2019.

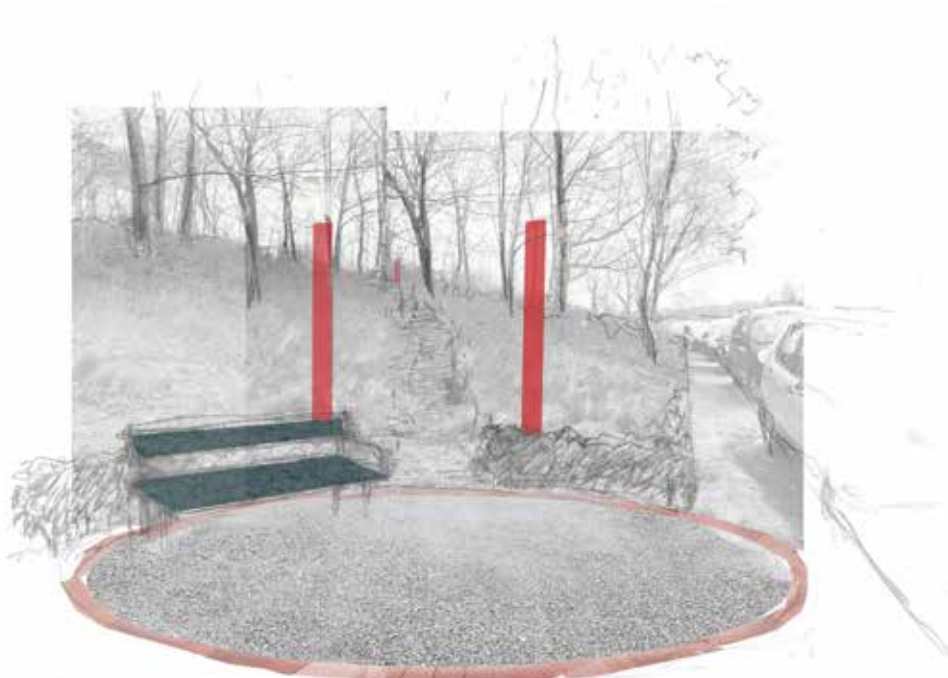
NIVÅ 2. Åtgärd på mark som förvaltas av och kräver samordning med annan förvaltning inom staden (berörd förvaltning inom parentes). Tidshorisont 2018-2021.

NIVÅ 3. Åtgärder som kräver markinköp, eller samverkan med privat markägare. Kan även innefatta större bygg- eller anläggningsinsatser. Vision för ett längre tidsperspektiv.

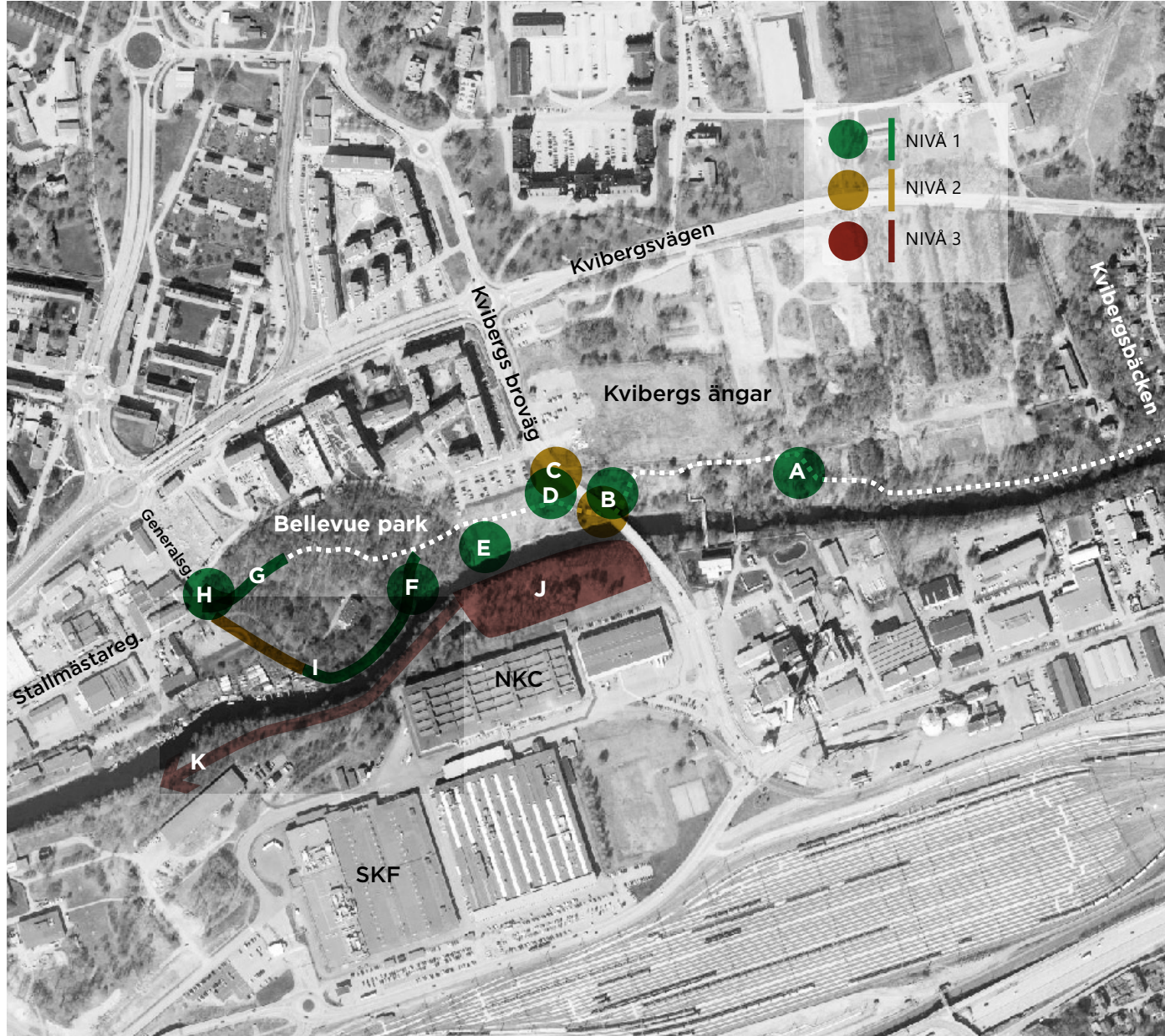
MÅLBILD TRANSEKT PARK. Hela delsträckan hänger samman som en helhet, väl kopplad till stråkets fortsättning i öster och väster. En variationsrik rörelse genom olika slags parkrum. Högvuxna gamla träd i öster och väster är kontraster mot de öppnare ytorna nära Kvibergs broväg. Parken väster om brovägen upplevs som mer ordnad, med blommande buskar och träd. Relationen mellan stråk och å är stark och varierande, med flera slags möten mellan vatten och land. Det finns flera nya vistelseplatser längs åstråket, intill eller med utblick över Sävån. De ekologiska värdena värnas genom trädöverskuggning över större delen av strandkanterna.

III. 96. Skiss i sektion och plan: stenar placerade i strandkanten, för bättre vattenkontakt och för synliggörandet av vattnets processer i Sävån. T.ex. nedanför plats A samt i strandlinjen i parken väster om Kvibergs broväg.

III. 97. Skiss platsbildning mot Generalsgatan med stig upp mot Bellevue park. Stolpar markerar entré och stråk. Den blågröna färgsättningen av bänken kan användas på möbler längs hela stråket, nyansen är tänkt att fånga upp himmel och vatten och är framtiden tillsammans med kollega på PoNF.

III. 98. Åtgärdsförslag Transekt Park.

ÅTGÄRDER I KORTHET

NIVÅ 1	A. Skapa en plats för vistelse, i mötet mellan gångstråk och gröna "kilen". Placering av t.ex. stenbumlingar eller död ved i strandkanten nedanför uppmuntrar och synliggör morfodynamiska processer och bidrar till att medvetandegöra Sävåstråket som vattenlandskap.	NIVÅ 1	längs stråket för enhetlighet. Placering av t.ex. stenbumlingar, död ved eller anläggandet av "vågbrytare" i strandkanten. Badmöjlighet kan vara värt att undersöka.
NIVÅ 1+2	B. Tydliggör koppling mellan parkrummen väster och öster om Kvibergs broväg. Skötsel för god sikt, skyltning med avstånd till målpunkter. Belysning under Kvibergs broväg, för upplevelsen av trygghet och för att ytterligare synliggöra vattnet. (TK)	NIVÅ 1	F. Skapa plats för vistelse intill kullen och vattnet, prompt 10 i orienteringsplanen. Eldstad, bänkar, utblickar mot vattnet.
	C. Övergångsställe i förlängningen av bef. gångväg, led vidare stråket ner i parken väster om Kvibergs broväg. (TK)	NIVÅ 1	G. Förtydliga den bef. stigen ner från Bellevue park på Officerskullen, samt anlägg ny gångväg/stig från Generalsg. som möter upp det bef. stråket på kullen. Synliggör jättegrytorna.
NIVÅ 1	D. Möjlig entré till stråket från norr. Plantera träd och buskar för att avgränsa parkrummet mot parkeringen och Kvibergs broväg. Vildapel, slån, rosor (påbörjat gestaltungsarbete av PoNF).	NIVÅ 2	H. Skapa en tydlig entré/koppling mellan Bellevue park, Stallmästareg. och Generalsg.
	E. Ny platsbildning med sittmöjlighet intill vattenporlet, prompt 9 i orienteringsplanen. Samordna gestaltning med andra platsbildningar	NIVÅ 2	I. Skapa stig längs vattnet på Officerskullens södra sida (planeras redan av PoNF). (FK)
		NIVÅ 3	J och K. Gör marken söder om Sävå till park- och/eller naturmark, tillgänglig för allmänheten. Ge förutsättningar för rörelse vidare mot väster och Sävåns gård (se Transekt Byggt s. 107).

TRANSEKT BYGGT

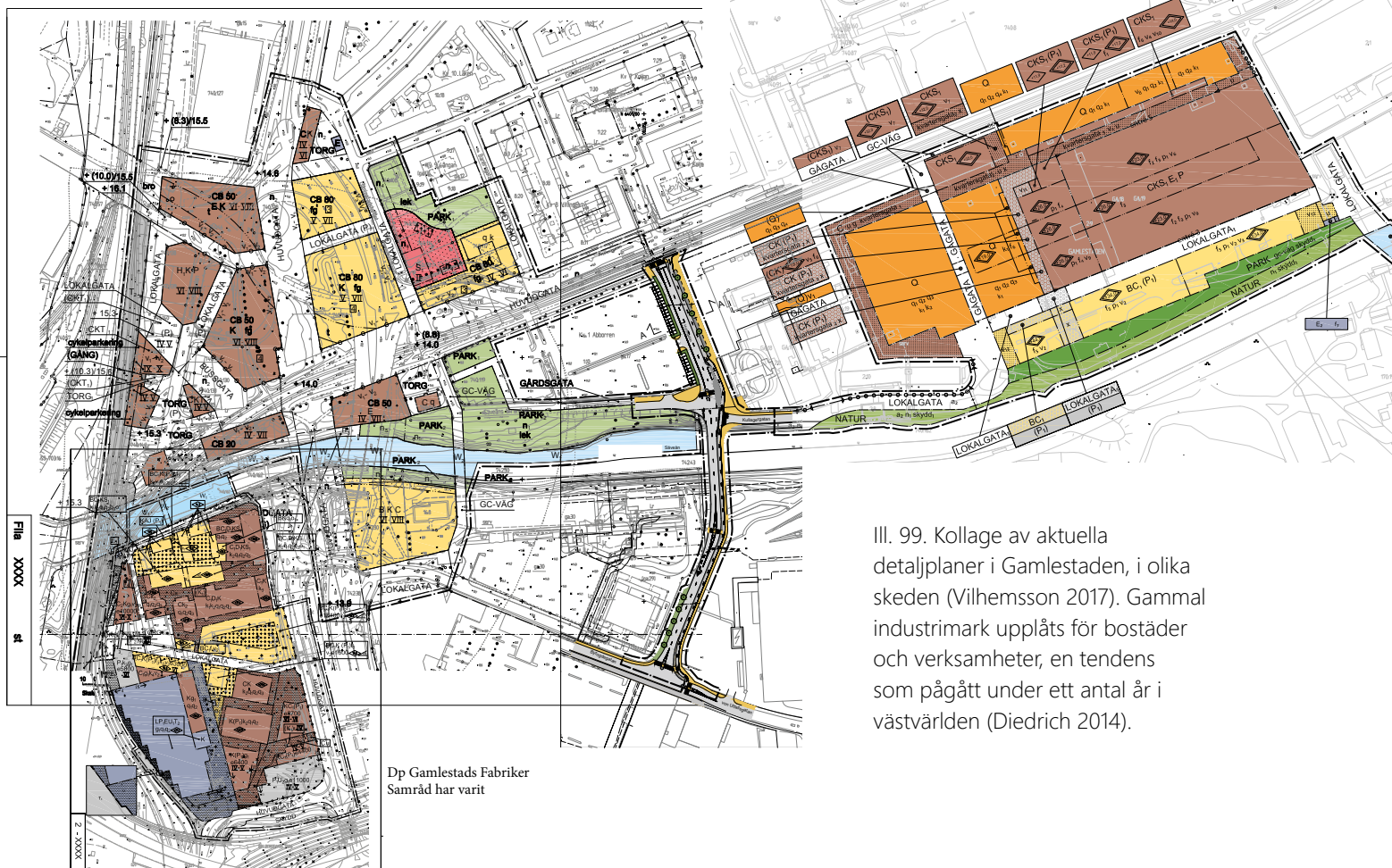
Denna fjärde och sista transekt upplever jag som den mest komplexa. Längs sträckan pågår utvecklingen av stadsdelen Gamlestaden, till stor del på gammal industrimark. Visionen är att stadsdelen i framtiden är ”en del av innerstaden och knyter samman city och nordost fysiskt och socialt” (stadsutveckling.goteborg.se). Flera detaljplaner finns, som befinner sig i olika skeden i detaljplaneprocessen. I Transekt Byggt blir också industrihistorien som tydligast, med SKF:s bebyggelse på båda sidor vattnet och flera broar som i hög grad präglar årummet. Staden äger väldigt lite mark längs denna sträcka av Säveån. Istället är det SKF (Svenska Kullagerfabriken) som sedan länge innehar en stor del. Ett undantag är den allra första delen, där Fastighetskontoret förvaltar marken som arrenderas av båtvarvsföreningen Estonia, min första prompt i denna sista del.

Dp Gamlestads torg Etapp 1
Laga kraft

Dp Gamlestads torg Etapp 2
Samråd har varit

Dp Förläggning av Hornsgatan
Utställning har varit

Dp Handel bostäder kontor mm vid Kvarteret Gösen
Utställning

III. 99. Kollage av aktuella detaljplaner i Gamlestaden, i olika skeden (Vilhemsson 2017). Gammal industrimark upplåts för bostäder och verksamheter, en tendens som pågått under ett antal år i västvärlden (Diedrich 2014).

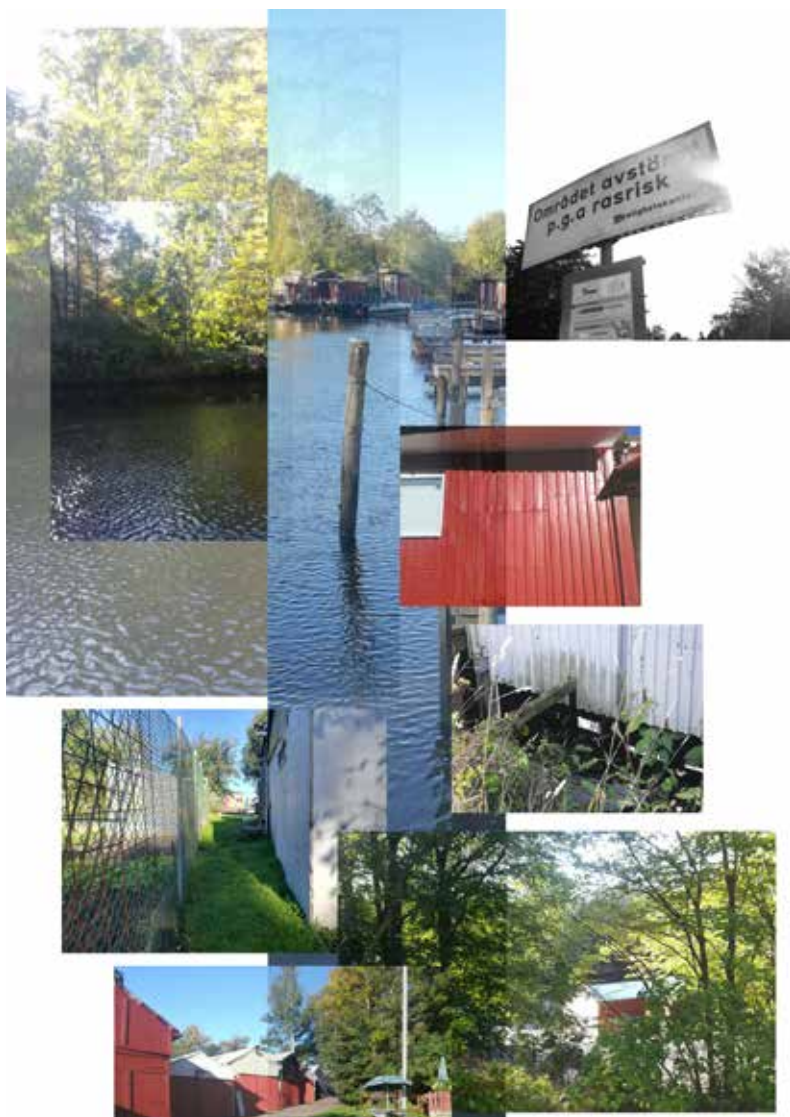

III. 100. Orienteringsplan Transekt Byggt. De olika nedslagen visar på mångsidigheten i denna sista del. Prompt 12 är den småskaliga båtvarvsföreningen, alldeles intill vattnet och nära Bellevue industriområde. Prompt 13 ligger på SKF:s mark och utgörs av miljön kring den gamla Sävenäsgården. Även prompt 14 ligger på SKF:s mark, i det vildvuxna området mellan industribyggnader och Sävån. Marken här kommer sannolikt att övergå i stadens ägo inom några år, i och med utvecklingen av kv. Gösen med bland annat bostadshus. Prompt 15 är en öppen gräsyta med flera högvuxna träd intill vattnet. Prompt 16 är miljön under broarna vid Gamlestads torg, ett möte mellan infrastrukturer och nivåer i terrängen.

ESTONIA OCH BELLEVUE: LÄNK MELLAN ÖSTER OCH VÄSTER

I Transekt Park konstaterades att det saknas en tydlig riktning vidare ner från Bellevue park. Behovet av en länk i form av en platsbildning där Generalsgatan och Stallmästaregatan möter Bellevue park påtalades. Stallmästaregatan leder västerut genom Bellevue industriområde. Söderut anas båtvarvsföreningen Estonia. Båtvarvet ligger ganska dolt från gatan och har funnits här sedan 1950-talet. Under kriget kom estniska båtflyktingar till Sverige och Göteborg. Många av dem kom att arbeta på SKF och båtvarvsföreningen startade i närheten av arbetsplatsen (Brantestad 2011). Här står alltjämt små självbyggen, bodar och bryggor, längs en sträcka på knappa 300 meter. Bakom stängsel finns en koloniodling bakom bodarna, som också den har funnits i flera decennier, berättar en av odlarna.

Båtvarvet har en självklar relation till vattnet och har länge varit en viktig del av livet kring Säveån. Verksamheten vänder sig naturligt nog mot vattnet och från land; det är tydligt att verksamheten inte vänder sig till besökare utifrån. Den visuella kontakten mellan land och vatten begränsas av bodarna. Här finns varken skyltar eller ordnade stigar, utan föreningens medlemmar rör sig mellan bodarna

Ill. 101. Prompt 12: Båtvarvsföreningen Estonia. En mycket speciell atmosfär, platsen ligger avsides, är svår att ana från land men desto mer slående - och överraskande - för den som rör sig på vattnet. Småskaligt självbygge, koloniodling, bryggor. På andra sidan vattenglittret är vegetationen tät och bidrar till att rama in platsen och ge en känsla av att vara i en egen värld en stund.

på bryggor och informella små gångar. Samtidigt finns det inga inhägnade ytor (med undantag för koloniodlingen) vilket gör att det som utomstående går att korsa området trots att det är ”privat”. Det vore värdefullt att tydliggöra möjligheten att röra sig här, genom att leda ner åstråket alldeles norr om båtvarvsföreningens bodar och gärna vidare genom Verkstadsklubben längre västerut (ill. 117-120 s. 91). Genom att möjliggöra för rörelse via båtvarvet och Verkstadsklubben skulle staden få ett blå-grönt stråk även längs denna del av Sävån. Det har ett värde i sig men blir särskilt relevant eftersom staden planerar att överta kvarteret Gösen från SKF inom kort, vilket beskrivs närmare under rubrik SKF, INDUSTRIMARK OCH STADSUTVECKLING på s. 92. Marken närmast vattnet kommer då att för första gången på mycket länge bli tillgänglig för allmänheten. Att leda åstråket närmare vattnet redan här vid Bellevue industriområde skulle vara ett viktigt steg för att kunna arbeta vidare med åstråket när marken söder om kvarteret Gösen blir tillgänglig. Marken kan således ses som en betydelsefull länk mellan kvarteret Gösen och Bellevue park.

Ill. 102. Båtvarvsföreningens småskaliga bebyggelse skymtar från kullen. Sävån anas knappt från land.

Ill. 103. Vy upp mot bebyggelsen som kantar Stallmästareg. I förgrunden syns den stora gräsyta som ligger mellan båtklubben och husen.

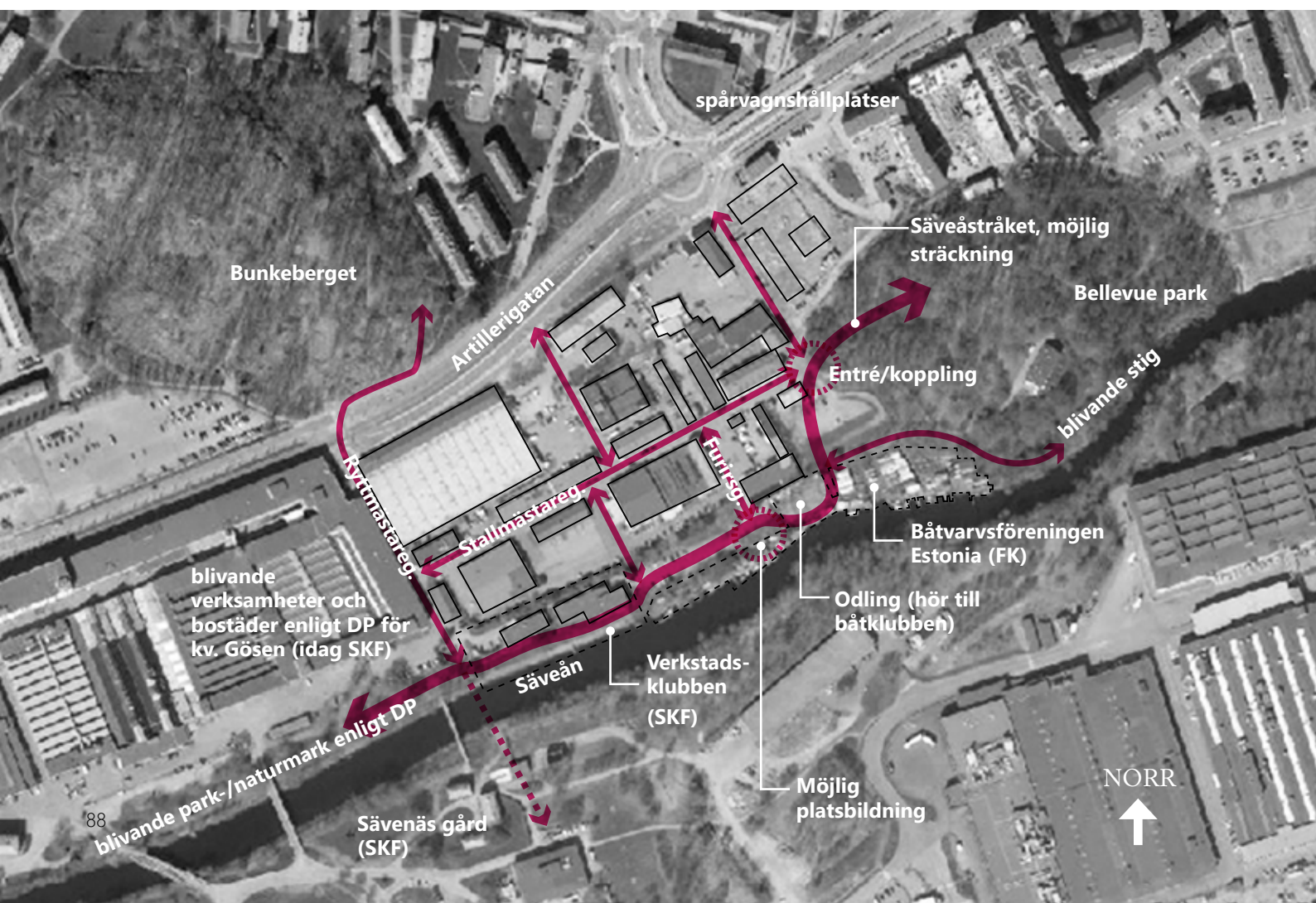
Ill. 104. Båtvarvsföreningen mot väster: bodar, informella stigar, odling bakom stängsel. Här kunde en mindre stig dras, öppen för allmänheten. Odlingsytan skulle minska något men kan kompenseras.

Ill. 105. Verkstadsklubbens ytor är bakom stängsel. Se vidare på s. 91

Därför behöver även Stallmästaregatan stärkas som förbindelselänk mellan Bellevue park i öster och kvarteret Gösen i väster. Gatan går parallellt med Säveån och leder genom det lilla men innehållsrika och välbesökta Bellevue industriområde. Industriområdet etablerades på 1950-talet (Hansson 2006) och rymmer idag bland annat Bellevue marknad, föreningslokaler, moskéer och second hand-butiker som lockar folk från hela Göteborg. Spårvagnshållplatsen ligger nära och alldeles norr om Artillerigatan finns stadsdelsparken Bunkeberget. Trottoarerna längs Stallmästaregatan är smala, det blir trångt vid möte. Att bredda trottoaren på någon av sidorna skulle stärka gatan som stråk för fotgängare, men det finns en potentiell konflikt med bilarna då parkeringsbehovet på gatan ofta är stort. Kopplingen mellan Stallmästaregatan och Bellevue park på Officerskullen är idag svag (se ill. 107). I Transekt Park föreslogs en entré till parken i form av en platsbildning och en gångväg upp på kullen. Även i väster är kopplingen mellan Stallmästaregatan och omgivningen svag. Idag möts man av en vägg: SKF:s byggnad som sannolikt kommer att ersättas med en annan i framtiden (SBK 2017, 2-5404). Utformningen av bottenvåningen i denna nya byggnad bör uppmuntra till rörelse mot ån och åstråket.

Det finns också en brist på kopplingar - visuella och fysiska - i nord-sydlig riktning mellan Artillerigatan, Stallmästaregatan och Säveån. Idag löper dessa tre parallellt med varandra, men det finns goda förutsättningar att koppla dem till varandra genom att nyttja det befintliga gatunätet, med syftet att synliggöra Säveån från land och underlätta för rörelse genom hela området. Den kanske viktigaste kopplingen

III. 107. Bellevue park skymtar på Officerskullen. Gångstigen upp är nästan osynlig från Stallmästaregatan. En tydlig och mer tillgänglig entré är viktig för ett sammanhängande åstråk, vilket nämndes i Transekt Park.

III. 106. För att koppla den östra och västra delen av Sävåstråket är Bellevue verksamhetsområde en nyckel. Pilarna visar önskvärda kopplingar att skapa eller stärka. Den fetaste pilen är den viktigaste för ett sammanhängande blå-grönt åstråk, med en stark relation till vattnet. Denna koppling nära ån kräver samordning inom staden, såväl som markinköp. Att tydliggöra Ryttmästaregatan som stråk mellan Artillerigatan och Sävån via Stallmästaregatan skulle stärka de övergripande rekreativvärdena, då Bunkeberget skulle kopplas till åstråket.

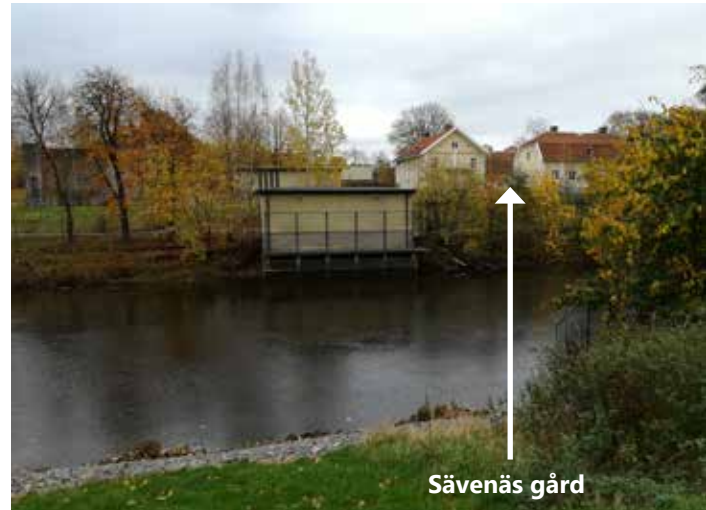
III. 108-112. Gatumiljöerna kring Stallmästaregatan och Ryttmästaregatan. Det finns många slags verksamheter i den småskaliga miljön. Detta kommer att utgöra närmiljön till hemmet för allt fler göteborgare, många bostäder planeras, har påbörjats eller är nyligen färdigställda i Kviberg, Bellevue och Gamlestaden. Sävån ligger ett stenkast härifrån, men saknar såväl visuell som fysisk kontakt med gatumiljöerna. Trottoarerna är smala, många väljer att gå i gatan.

i nord-sydlig riktning är Ryttmästaregatan, som skulle kunna binda samman stadsdelsparken Bunkeberget med åstråket via Stallmästaregatan. Ryttmästaregatan är också särskilt intressant eftersom den kan komma att korsa själva Sävån, vilket jag återkommer till. En annan koppling att stärka är Furirsgatan, som skulle kunna utgöra en tydligare förbindelse mellan Stallmästaregatan och Sävån. Vid Furirsgatan finns flera verksamheter som är vända mot vattnet, och det vore möjligt att skapa en plats i söder, vid gatans slut intill båtvarvsföreningens inhägnade område med utsikt över Sävån (ill. 114).

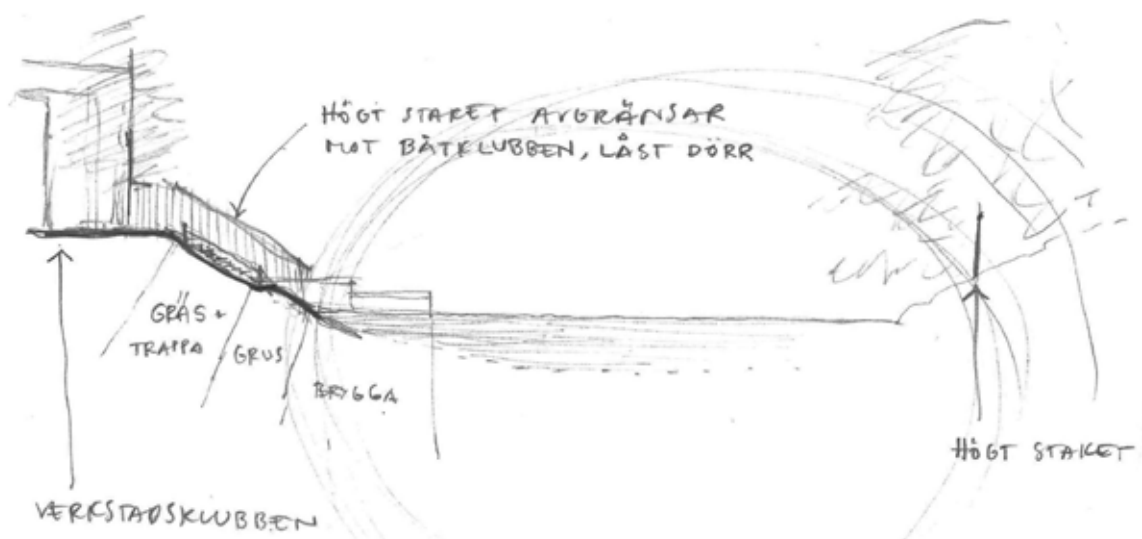
Att nyttja en del av båtvarvets yta skulle kräva samordning med Fastighetskontoret (FK) som förvaltar marken, och eventuellt skulle en bit av föreningens odlingsyta behöva tas i anspråk, vilket kunde kompenseras i närområdet. Verkstadsklubben ligger på SKF:s mark vilket skulle kräva markinköp. Åtgärder på Stallmästaregatan och Furirsgatan kräver samordning med Trafikkontoret (TK).

Ill. 113, 114, 115 och 116. Miljön kring Furirsgatan, där flera av verksamheterna i området finns. Kontakten mellan gata och å är begränsad, det går inte att ana Sävån förrän man kommit nära bodarna. Där möts man idag av stängsel, staket och parkeringsplats; upplevelsen är att gatan mynnar ut i ingenting. Här finns möjlighet för en samlande plats längs åstråket, med utsikt över odlingslotter, bodar, båtar och inte minst vattnet.

III. 117, 118, 119 och 120. Marken inom Verkstadsklubbens område är bara tillgänglig under kontorstid. Formellt får man gå in på området under dagtid, men känslan av att inkräkta är stark och få personer utan koppling till Verkstadsklubben och SKF tar denna chans att komma nära vattnet. Sluttningen faller i etapper mot vattnet, här finns en brygga och utsikt mot Sävenäs gård på södra sidan. Denna yta ingår inte i stadens planer för markinköp vid SKF:s tidigare verksamhetsområde på norra sidan ån. Om så gjordes vore detta en värdefull länk för att uppnå det sammanhängande blå-gröna Säveåstråket

III. 121. Sektionsskiss Verkstadsklubben och årummet, mot öster. Utdrag ur anteckning 2017-10-06, sittande på bryggan nere vid vattnet: "Ett eget rum, helt annan karaktär än Verkstadsklubbens strikta linjer och branta slänter. Sakta, sakta rör sig ån mot väster, lätta krusningar, fallna löv flyter med."

SKF, INDUSTRIMARK OCH STADSUTVECKLING

”SKF-området är historiskt förankrat i såväl hela Göteborgs stadsutveckling som i Sävedalens industridalgång”, står det att läsa i kulturmiljöunderlaget för SKF-området och kvarteret Gösen (Hansson et al 2010). Säveåns dalgång har länge varit en industrizon, Sahlgrenska sockerbruket grundades i Gamlestaden på 1720-talet och på 1830-talet anlades Jonsereds fabriker längre uppströms i Partille kommun med vattenkraft från Säveån som energikälla. Västra stambanans dragning genom dalgången i mitten på 1800-talet gjorde området än mer attraktivt för industriutveckling. SKF grundades 1907 med hjälp av kapital från den stora textilindustrin Gamlestadens fabriker. Tack vare utvecklingen av det självinställande kullagret växte SKF snabbt och blev en världsindustri, den största industrin i Göteborg. Företaget förvärvade stora ytor mark på båda sidor av Säveån och byggde flera interna broar över ån. Här finns också ett stort antal byggnader som tillkommit allteftersom SKF expanderat, från 1909 till 1975 (Hansson et al 2010, Arbin 2008).

I början av 2000-talet påbörjades ett långsiktigt stadsutvecklingsarbete som bland annat berör det stora sammanhängande industrikvarteret Gösen på Säveåns norra sida. Det gamla industriområdet, som ännu ägs av SKF, ska bli en blandad stadsbebyggelse med handel, bostäder, kontor, kultur och service i den gamla fabriksmiljön (goteborg.se). Detaljplan för kvarteret Gösen har varit på utställning och nu arbetar stadsbyggnadskontoret fram ett slutligt förslag för byggnadsnämnden att ta ställning till. Detaljplanen, som fortfarande är en utställningshandling, kan därför komma att ändras. Mark- och miljödomstolen ska också ge klartecken innan marken kan övergå till staden, ett beslut som väntas komma i slutet av 2018 (Vilhelmsson 2018).

III. 122. Alldeles väster om Verkstadsklubbens område, i nivån närmast vattnet. Det finns gott om uppvuxen vegetation att bygga vidare på i arbetet med ett blå-grönt stråk. Uppe till höger anas SKF:s byggnader. Foto taget mot väster.

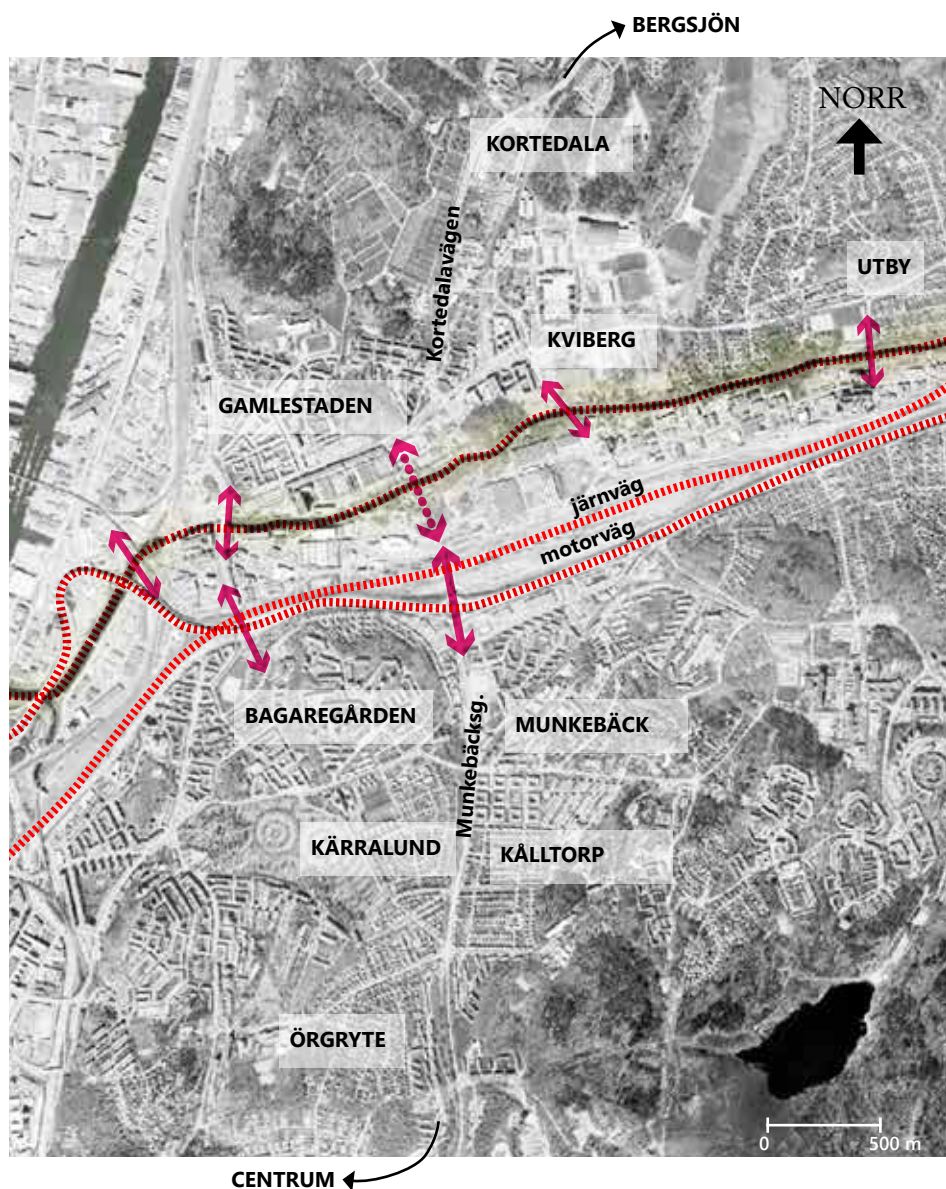

III. 123. Strax norr om föregående foto, en nivå upp. Foto taget från parkeringsytan väster om Verkstadsklubben. SKF:s stängsel anas i svängen, ytorna är ännu inte öppna för allmänheten. Huvudkontorets höga byggnad syns i fonden.

SÄVENÄS GÅRD OCH KOPPLINGEN SÖDERUT

I detaljplanen för kvarteret Gösen föreslås en ny bro för bil, gång och cykel över ån, i Ryttnästaregatans förlängning (SBK 2017, 2-5404). Syftet är att koppla Artillerigatan norr om ån med den södra sidan, där ett antal parkeringsplatser planeras att anläggas strax öster om Sävenäs gård. Dessa ska tillgodose parkeringsbehovet i de nya bostäderna norr om Sävån (se ill. 126). Men än viktigare: broförbindelsen ger en välkommen koppling mellan stadsdelarna norr och söder om den stora barriär som utgörs av Sävån, motorvägen och järnvägen tillsammans. Dessa stadsdelar är nära varandra fågelvägen, bara någon kilometer skiljer dem åt. Men i praktiken upplevs avståndet som mycket större, dels eftersom det är ont om kopplingar över den stora barriären och dels eftersom dessa kopplingar är utformade utifrån bilen i en skala som inte kan sägas tilltala oskyddade trafikanter. En nord-sydlig förbindelse i detta läge skulle göra Sävån mer tillgänglig söderifrån; det blå-gröna åstråket kan ur detta perspektiv ses som en söm i landskapet, en möjlig samlande plats mellan stadsdelarna norr och söder om vattnet. Något som också gör det relevant att längs denna sträcka titta närmare på ytorna vid åns södra strand.

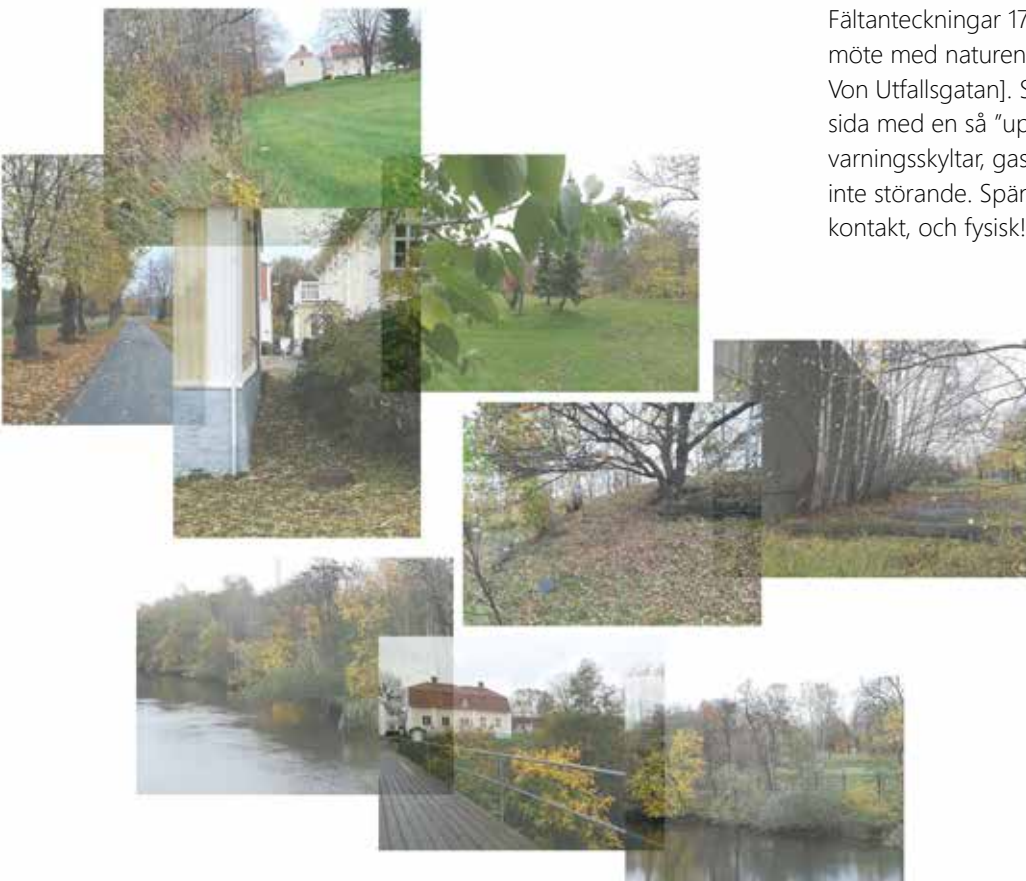
Ill. 124. Barriärer och kopplingar mellan norra och södra sidan av Sävån. Pilarna visar broar som både är tillgängliga för allmänheten (SKF:s interna broar är inte redovisade) samt möjliga att nyttja till fots eller på cykel. Den prickade pilen visar läget för den bro som föreslås inom detaljplanen för kv. Gösen, vilken vore ett värdefullt tillskott. De befintliga kopplingarna mellan stadsdelarna norr och söder om ån är bristfälliga. Inom några år kommer antalet boende i Gamlestaden att vara betydligt fler. Det blir än viktigare att kopplingarna finns och är placerade och utformade på ett sätt som stödjer och uppmuntrar till gång och cykel mellan stadsdelarna.

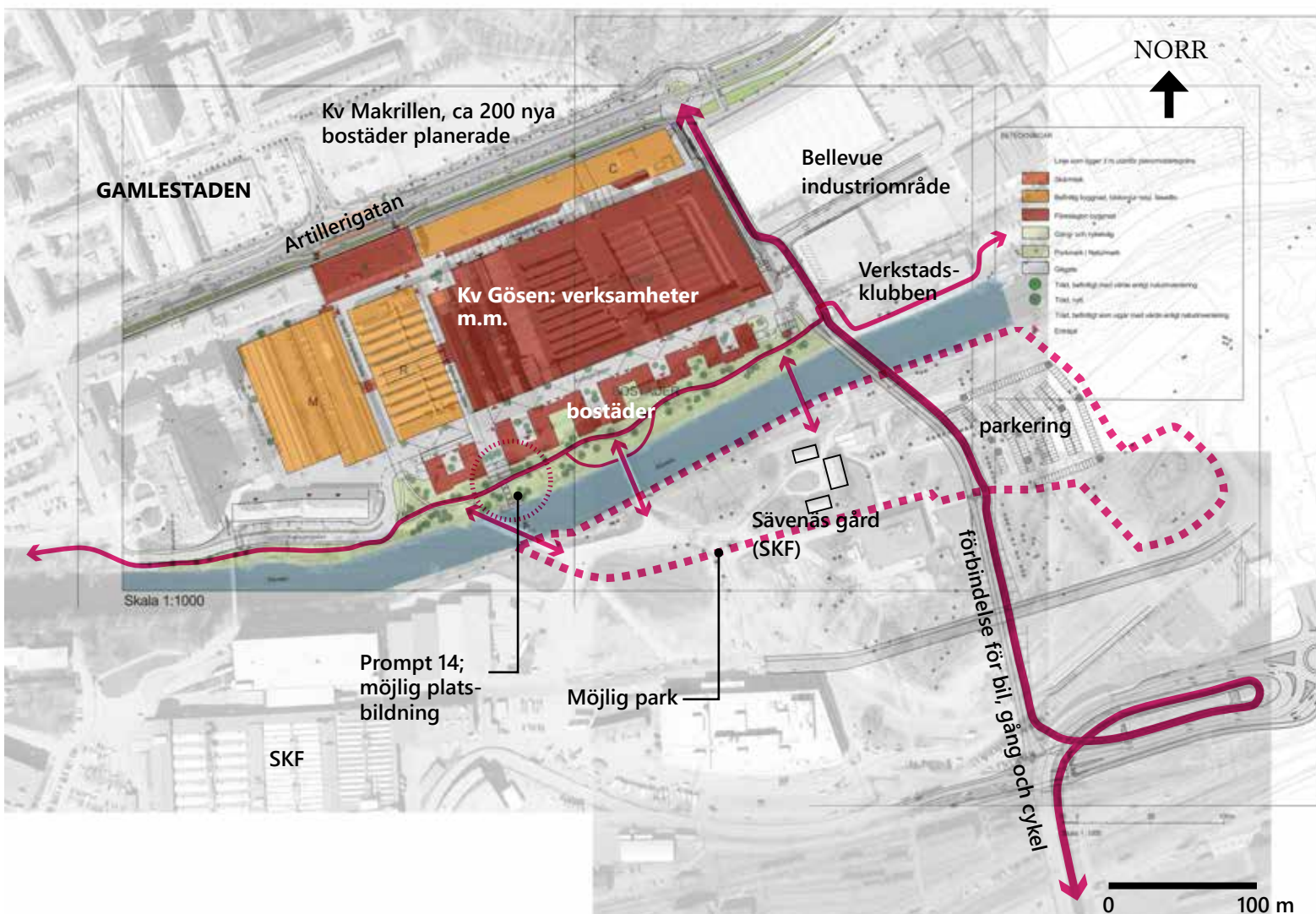

Sävenäs gård ligger på Sävåns södra sida, inom synhåll från Bellevue industriområde, Verkstadsklubben och inte minst park- och naturmarken som planeras söder om kvarteret Gösen på Sävåns norra sida. Det är en karaktärsfull miljö, med sina gamla byggnader och omgivande parkmiljö. Parken finns med på en lantmäterikarta från 1769 och visar en struktur med bland annat lindalléer - som fortfarande delvis finns kvar - och köksträdgård. Gården har funnits på platsen åtminstone sedan 1600-talet och de nuvarande byggnaderna är från 1700-talet. Gården har varit säteri och här har även legat en större träindustri, dessa byggnader har dock rivits sedan nedläggningen 1947 (Eriksson 2004). SKF använder lokalerna för konferenser och i den södra flygeln ligger ett museum om företagets historia. Om bron blir verklighet vore det en stor tillgång för staden om marken kring Sävenäs gård vore tillgänglig för allmänheten och utvecklades som park. Det skulle öka tillgången på parkmark, som det är ont om kring Sävån (se ill. 11 och 12, Bristanalys resp. Markförvaltning). Här finns redan strukturen till en park, med högvuxna träd och kulturhistoriska spår som kunde lyftas fram för att skapa en brygga bakåt till de verksamheter som varit viktiga längs Sävån. Att göra marken tillgänglig skulle också ge en sällsynt möjlighet att vistas på södra sidan av Sävån, och röra sig på båda sidorna av årummet. SKF:s interna broar vore resurser i ett sådant scenario, då de skulle underlätta och uppmuntra till rörelse över ån och samtidigt erbjuda utblickar över vattnet. Något att förhålla sig till om parken ska vara tillgänglig för allmänheten, förutom skredrisken, är de ledningar och rör som löper nära vattnet.

Ill. 125. Prompt 13, miljön kring Sävenäs gård.

Fältanteckningar 17-10-23: "Omedelbart ett spännande möte med naturen alldeles vid entrén [vid SKF:s vaktkur på Von Utfallsgatan]. Speciell stämning då det vilda är sida vid sida med en så "uppstyrd" verksamhet: stängsel, taggtråd, varningsskyltar, gasledning. Fågelsång. Lite trafikbuller, men inte störande. Spännande att se norra sidan härifrån. Visuell kontakt, och fysisk! Interna broarna en resurs!"

III. 126. Kartöverlägg av ortofoto och detaljplanens illustrationsritning för kv Gösen (SBK 2017, 2-5404).

Orange = befintliga byggnader. **Rött** = föreslagna byggnader. **Grönt** = parkmark/naturmark.

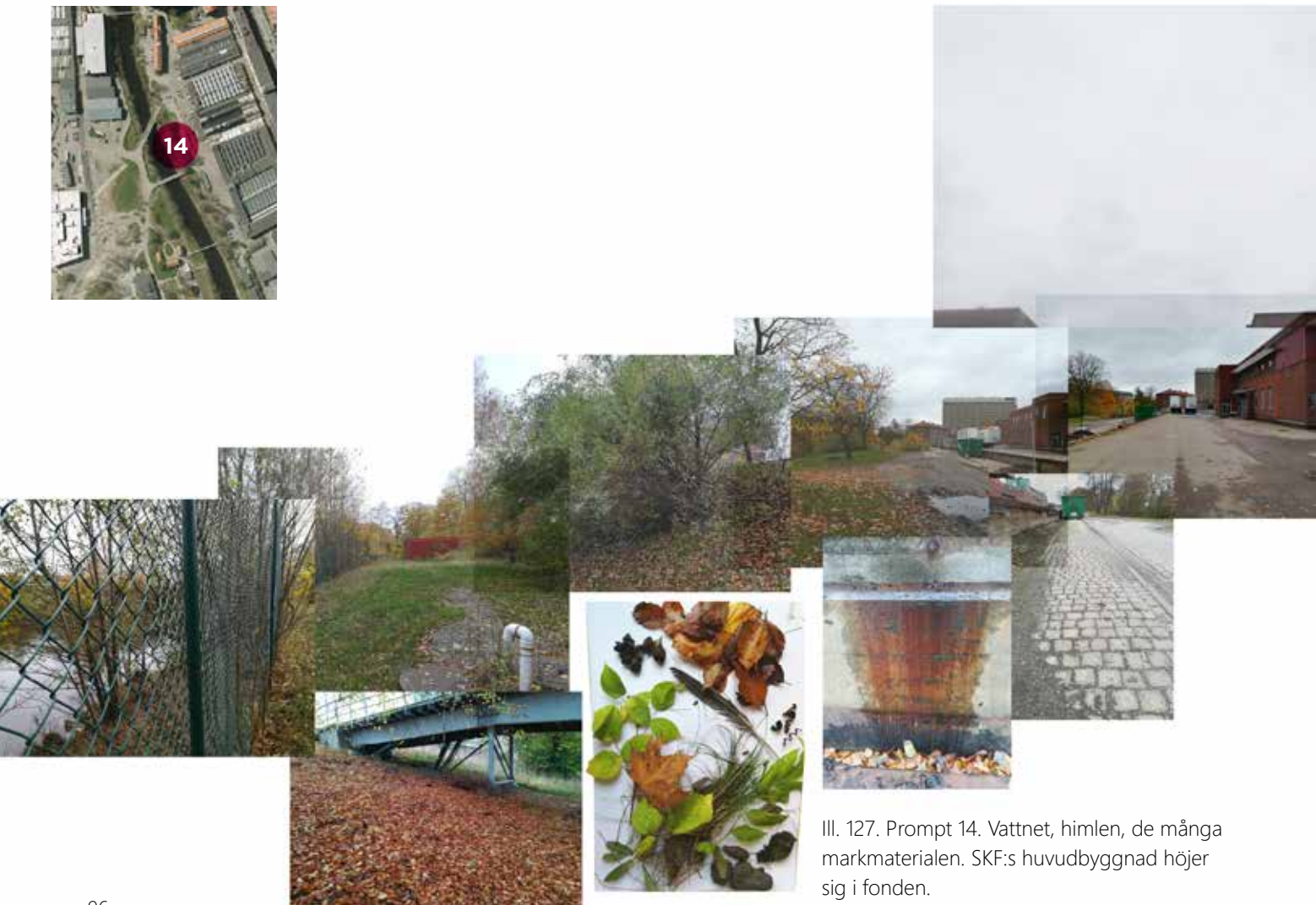
Förbindelsen över Sävån, samt park-/naturmarken, parkeringen och bostäderna ligger i detaljplanen.

Detaljplanen föreslår även att samtliga interna broar rivs. Jag vill hellre se dem som resurser i ett framtida arbete med området, ett ålandskap där rörelse längs och mellan båda stränderna är möjlig.

Tillägg av mig: **Rosa** linjer och pilar visar önskvärda kopplingar. Streckad rosa cirkel visar en möjlig platsbildning; min prompt 14 sammanfaller där med detaljplanens föreslagna brygga. Streckad linje visar en möjlig park söder om ån.

REKREATION OCH EROSIONSSKYDD

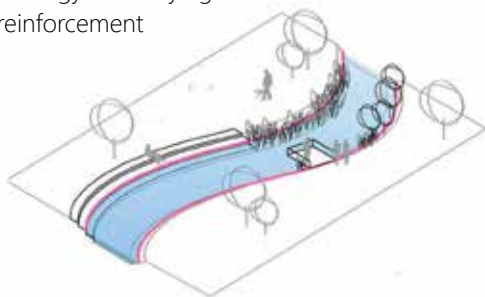
Tillbaka på Sävåns norra sida fortsätter transekten västerut. Jag fick tillstånd att komma in och röra mig på SKF:s område, som annars är stängt för allmänheten. Ytorna är stora, och liksom tidigare längs åstråket är nivåskillnaderna påtagliga, med branta slänter mot vattnet (se sektion, ill. 129). Atmosfären är speciell. Det är flera platser som väcker min nyfikenhet och mitt intresse, kanske på grund av mötet mellan naturens processer - vattnet, snåriga buskar, högvuxna gamla träd, ljudet av fåglar - och de av människan drivna processer som lämnat spår i form av byggnader, broar, markbeläggningar, ljudet från en fläkt och från trafiken på motorvägen. Detta är ännu inte en del av ett blå-grönt åstråk, det är stängt både mot omgivningen och mot vattnet, stängsel reser sig höga intill ån och det saknas en tydlig riktning längs vattnet. Broarna är starka markörer, vilket de även var från vattnet under kajakturen. Jag ser dessa strukturer som kvaliteter att ha med sig i ett framtida gestaltungsarbete. Även rester av järnvägsspår, och markmaterial som smågatsten är resurser. De kan fungera som länkar mellan områdets historia som en sluten industrimiljö och dess framtid som en rekreativ öppen miljö. Nivåskillnaderna triggar fantasin: hur kan de användas för att stärka de rekreativa värdena på platsen?

Ill. 127. Prompt 14. Vattnet, himlen, de många markmaterialen. SKF:s huvudbyggnad höjer sig i fonden.

Som process space betraktat är denna sträcka av Sävån fortfarande ett Process Space D, Riverbeds and Currents, där de morfodynamiska processerna pågår mellan strandbankarna och inte har utrymme att påverka själva svämplanet. På grund av skredrisken och det faktum att staden planerar att bygga bostäder så här nära ån kommer erosionsskydd att vara en förutsättning för alla slags åtgärder intill vattnet. Men erosionsskydd kan fylla fler funktioner än en. Tidigare har ett antal designverktyg visats, som är kopplade till strategin att påverka strömmen (Prominski et al s. 114ff). De syftar till att uppmuntra och synliggöra dynamiken i vattnet för att stärka de rekreativa värdena intill ån, och ofta även de ekologiska. En annan strategi är att skapa variation i erosionsskyddet, det vill säga att arbeta med olika slags utformningar på olika platser (Prominski et al, s. 122). Idag består erosionsskyddet av bergkross, och strandbankarna kantas av träd som ofta hänger över vattnet. Överhängande träd är värdefulla ur ekologisk synvinkel (Länsstyrelsen 2017), så denna typ av strandkant bör finnas kvar längs större delen av åstråket. På vissa utvalda platser vore det dock värdefullt att också stärka de rekreativa värdena genom bättre vattenkontakt, fysisk eller visuell. Ett av designverktygen som kopplas till denna strategi är terrasserings i sten, som fyller dubbla funktioner: erosionsskydd och vistelseplats (se ill. 128). Det vore också intressant att kombinera detta verktyg med andra, för att ytterligare förstärka upplevelsen av att vara nära vattnet. Det kan vara stenar som läggs intill strandkanten, eller mindre vägbrytare av växtmaterial (Prominski et al, s. 114ff).

Strategy D4: Varying the bank reinforcement

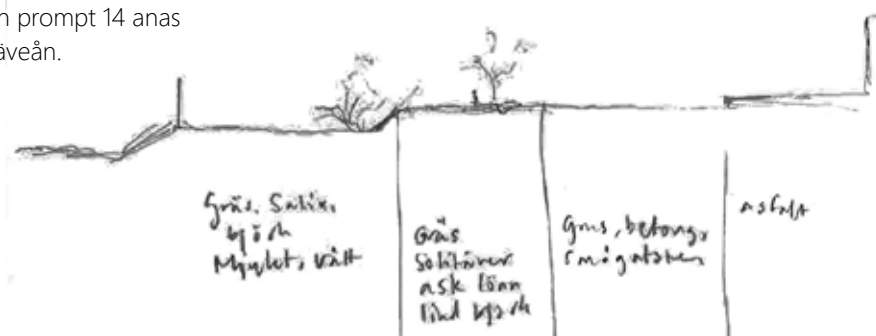

D4.4
Terraced stone revetment

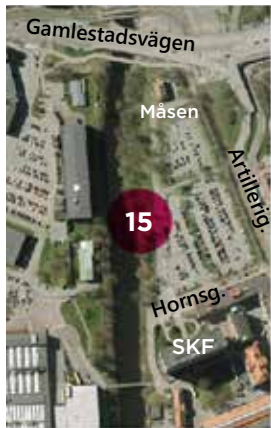

Ill. 128. Strategi D4 innebär att skapa variation i erosionsskyddet, t.ex. genom terrassering som verktyg. Erosionsskyddet blir samtidigt en plats för vistelse och lek, särskilt intressant i miljön vid kv. Gösen där både bostäder och verksamheter planeras. Illustrationer ur Prominski et al, s. 122ff.

Ill. 129. I sektionsskissen från prompt 14 anas nivåskillnaderna ner mot Sävån.

EN PARK I VARDANDE?

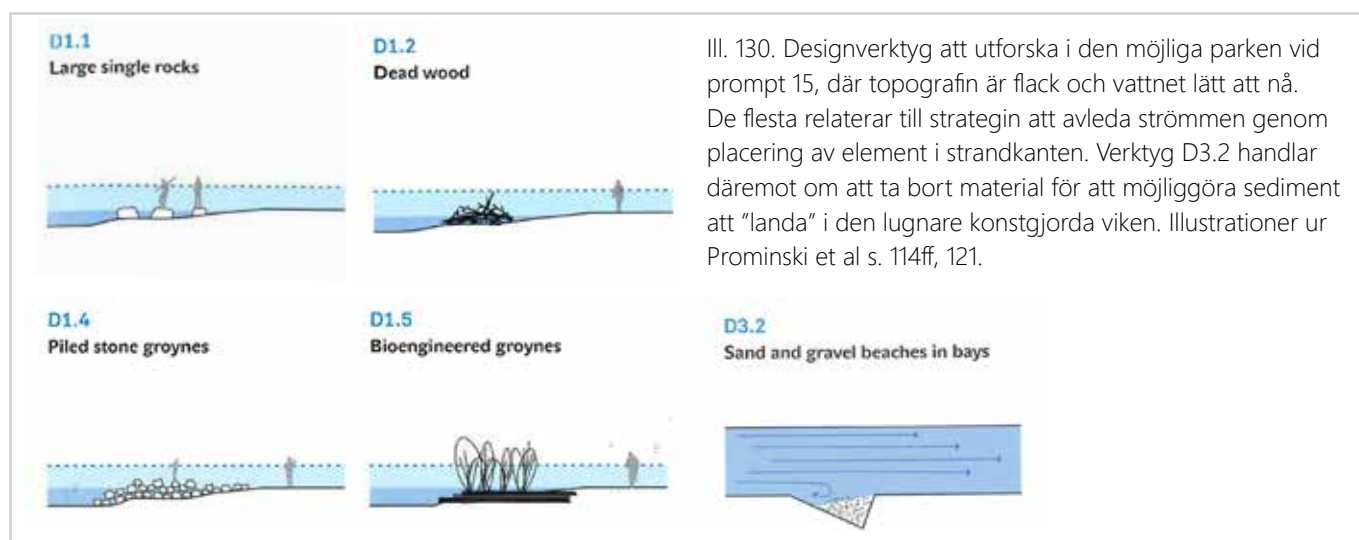
Vidare västerut lämnar vi industrimiljön, passerar SKF:s höga huvudbyggnad och kommer ut vid en grönyta mellan vattnet och Sävåns Strandgata (prompt 15). En stor asfalterad parkeringsyta finns på höger hand, bakom denna kör spårvagnarna på Artillerigatan och trafikljuden från Gamlestadsvägen och den stora trafikapparaten gör sig påminda. De nya kontorsbyggnaderna och byggkranarna sticker upp i väster - där har omvandlingen av Gamlestads torgs första etapp kommit en lång bit. På andra sidan ån ligger Kristinedals träningscenter i en långsträckt byggnad.

Det är en annan atmosfär här än på föregående sträckor. Det åstråk som längre österut ofta varit tydligt då det funnits en gångväg, flyter här ut i ett odefinierat rum utan distinkta väggar. Det är den stora parkeringen, tillsammans med intilliggande vägar, som dominerar intrycket. Några meter lägre i terrängen flyter Sävån, mellan vattnet och asfaltsytorna ovanför finns en stor gräsyta. Få människor rör sig här, det är en avsides plats och ganska skräpigt bland träden vid vattnet. Samtidigt är närheten till ån påtaglig, det går att komma helt ner till strandkanten längs större delen av sträckan. Lite längre västerut, närmare det gamla apotekshuset Måsen intill Gamlestadsvägen, tättnar vegetationen. Här finns gott om högvuxna träd och det går relativt enkelt att komma ner till vattnet.

Vid denna prompt är det gott om plats för både människa och vatten, med ganska enkla medel skulle det kunna utvecklas till en park med högre rekreativvärden än det besitter idag, och med en starkare relation till Sävån. Ett sammanhängande Sävåstråk är förvisso ett mål i sig, men där det finns möjlighet är det värdefullt att stråket får breda ut sig; lek och mötesplatser kräver mer utrymme än vad enbart ett stråk kan erbjuda. Med jämna mellanrum är det därför önskvärt att möjliggöra större parkytor, som redan gjorts vid Kvibergs ängar och Bellevue park österut. Detta potentiella parkrum - Sävåns Strandpark? - ligger strategiskt nära det tätbefolkade Gamlestaden, och har även av staden pekats ut som en möjlig park (SBK 2011, samrådshandling FIIa). I en barnkonsekvensanalys (BKA) från 2016 konstaterades att: "barnen [...] kan fantisera om hur bra en park skulle kunna vara här, att de önskar sig en egen plats frikopplad från skolan, med mjuka markytor, mysiga platser och roliga områden..." (BKA 2016 s. 19). Det underströks dock att trafikens buller och bristen på säkra passager över Artillerigatan är problematiska, vilket måste tas i åtanke vid en utveckling av parken. En förutsättning som också är viktig att ha med sig är att läget förvisso är strategiskt bra, men idag ligger undanskymt nedanför en stor parkeringsplats. Jag ser ölburkar och flaskor varje gång jag går här, och även påverkade personer. Det är rimligt att anta att en del människor därför undviker denna yta idag, i synnerhet barn. Om det på sikt byggs bostäder på parkeringsplatsen får en park här naturligt fler ögon på sig, men detta är än så länge bara på visionsstadiet (goteborg.se, se ill. 143 s. 105).

Vi är fortsatt i ett process space där vattnets processer pågår inom strandkanterna, men en skillnad är att slänten ner mot vattnet är betydligt flackare. Sävån är också bredare här än längre österut. Jag ser flera möjligheter att arbeta med mötet mellan vatten och land här, några av dem har visats tidigare i transekterna. Gemensamt

för dem är att de handlar om att genom tillförda element leda bort strömmen från strandkanten. Elementen kan smälta in i miljön eller utformas i kontrast till den, något jag förespråkar längs de delar av stråket som är mer naturpräglade. Här i stadsmiljön kunde kontrasterande material, former eller färger utgöra ett lekfullt och karaktärgivande inslag. Eftersom jag tänker på detta som en park, bör tillförda element i strandkanten även erbjuda vistelsemöjlighet.

Ill. 131. Prompt 15. En park i vardande, nästan i nivå med vattnet. Rumsligheter med olika kvaliteter: öppet mot himlen, slutet under trädkronorna. Kristinedals träningscenter speglar sig i vattnet. Trafikljuden är närvarande, byggkranarna från Gamlestads torg bullrar. Gräsytan intill vattnet utgör ett eget rum, lugnare, avskilt, bortglömt. I ryggen: SKF:s huvudbyggnad med ordnade former. Kontraster, olika kvaliteter att fånga upp i en framtida gestaltning.

ETT HELT ÅRUM - KOPPLINGARNA I SÖDER

Kristinedals träningscenter ligger på södra sidan Säveån, med den långa glasade fasaden vänd mot vattnet och den norra stranden. Byggnaden är öppen för allmänheten, medan gräsytan mellan den och Säveån är stängd. Såvitt jag kunnat förstå från personal på centret används inte denna gräsyta på södra stranden särskilt mycket. Att öppna träningscentret mot grönytan och vattnet vore en fin möjlighet att integrera friskvårdsanläggningen i sin omgivning och samtidigt göra denna utemiljö till en del av det rekreativa och publika Säveåstråket. Den yta som jag har pekat ut som potentiell park, på norra sidan ån, skulle då speglas på den södra stranden. Det skulle stärka de övergripande rekreativa värdena, då det är en gest som både bjuder in människor från åstråket till träningscentret och den som tränar ut till ån.

Båtkulturen är levande vid Säveån. Själv paddlade jag upp från Lilla Bommen, Paddans turistbåtar kör under sommaren och längre uppströms i Partille kommun, där ån är mer forsande, är rafting populärt. Båtarvsvöreningen Estonia har nämnts, liksom SS Vikings vinteruppställning för båtar. I en tidigare gjord rapport nämns möjligheten att ha kajakcenter nära Kvibergsnäs landeri (Göteborgs Stad 2011). Men jag tror att även denna plats vore intressant att utforska för ändamålet, med tanke på kopplingen till träningscentret. Redan nu bor det många människor i Gamlestaden, drygt 9000 (Stadsledningskontoret 2014), och som tidigare nämnts planerar staden för det dubbla. Det är också enkelt att ta sig hit med kollektivtrafik,; ett nytt resecentrum med hållplatser för spårvagn, buss och regionaltåg kommer att stå klart på Gamlestads torg under 2018.

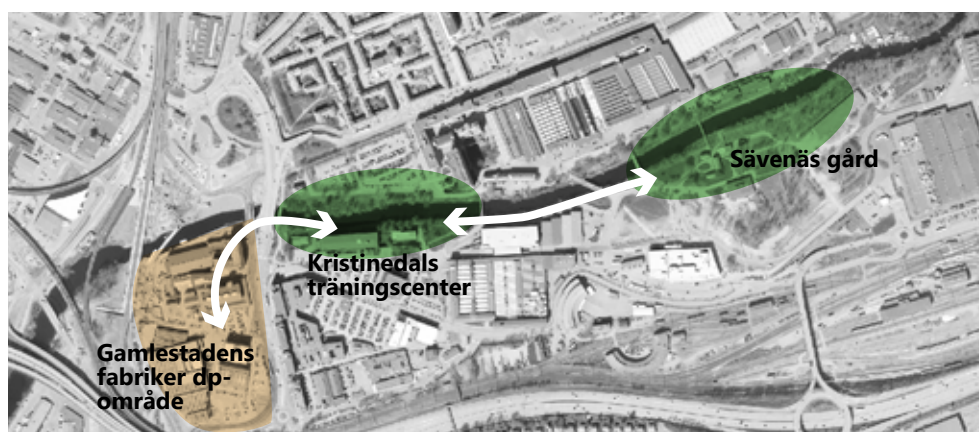
III. 132 och 133. Gräsytan mellan Kristinedals träningscenter och Säveån är idag bakom stängsel. Här finns en fin möjlighet att integrera friskvårdsanläggningen med det rekreativa åstråket.

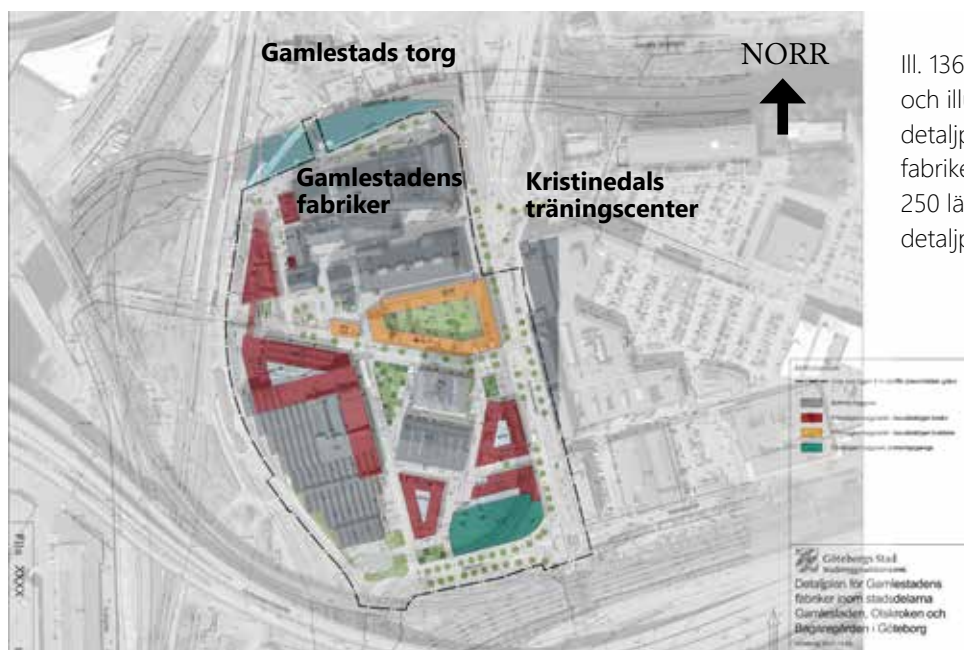
III. 134. Vy över Säveån inifrån träningscentret. SKF:s höga huvudbyggnad är ett landmärke på åns norra sida. Här framstår årummet som en möjlig helhet, där norra och södra stränderna kan samspela med varandra.

Öster om träningscentret finns mer stängsel, mot SKF-området. Här finns tankar om en bro över Sävån, i Hornsgatans förlängning (SBK 2016, 2-5359). Detaljplanen har varit på utställning och nu arbetar SBK på en plan för byggnadsnämnden att ta ställning till. Det är dock många komplexa frågor kopplade till trafiksituationen i området, vilket utreds inom en annan detaljplan, för Gamlestads torg Etapp 2 (SBK 2011, samrådshandling FIIa). Det är därför oklart om och när bron här kommer att bli verklighet.

Från Kristinedals träningscenter till den yta som tidigare har pekats ut som möjlig park kring Sävånäs gård är det ungefär 400 meter. Det är lika långt, eller nära, till de planerade bostäderna vid Gamlestads fabriker väster om träningscentret (ill. 136). Här, i den industrihistoriskt intressanta miljön, planeras för 250 lägenheter samt en komplettering av verksamhetslokaler. I den bristanalys av parkmark som visades i introduktionen (ill. 11 s. 28) framgår att dessa bostäder kommer att ha brist på parkmark. Att kopplingarna från Gamlestads fabriker till Sävåstråket fungerar blir av den anledningen särskilt viktig. Det är ganska korta sträckor som, om de vore i offentlig ägo, skulle kunna användas till att öka andelen parkmark väsentligt och samtidigt bidra till att föra människan närmare vattnet Sävån.

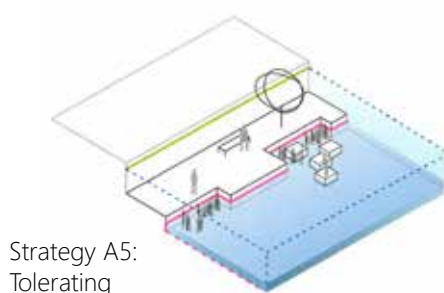
Ill. 135. Möjliga kopplingar i söder.

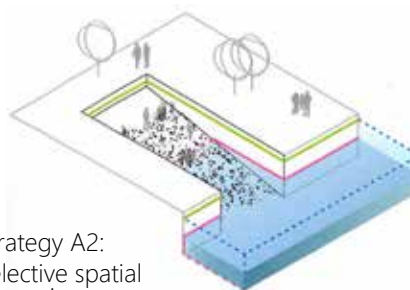
Ill. 136. Kartöverlägg av ortofoto och illustrationsritning till detaljplan för Gamlestads fabriker (SBK 2017, FIIa). 250 lägenheter föreslås i detaljplanen.

VÄSTER: VATTEN MELLAN VERTIKALA VÄGGAR

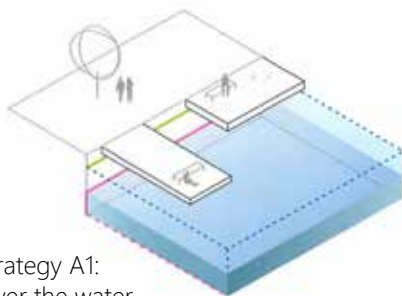
Längst i väster på Transekt Byggt ligger Gamlestads torg och Gamlestadens fabriker på varsin sida Sävån. Här slutar - eller börjar - Sävåstråket och det blir aktuellt att introducera det tredje slags process space som jag förhållit mig till längs Sävån: Process Space A, Embankment Walls and Promenades. Inom detta process space rör sig vattnet mellan hårdgjorda vertikala väggar, det finns inget flodplan och inga morfodynamiska processer kan prägla vattendragets närmiljö (Prominski et al s. 39, 48ff). Mötet mellan vatten och land utgörs av höga vertikala bankar som försvårar den fysiska kontakten mellan människan och vattnet. De ekologiska värdena är låga då här inte finns så mycket plats för flora och fauna. Samtidigt är det viktigt att påpeka att *bela* Sävån är värdefull för migrerande fiskarter. Det gäller i synnerhet Sävålxaxen, den unika laxstam som reproducerar sig i Sävån (Länsstyrelsen Västra Götaland 2017 s. 2). Det finns många möjliga designstrategier och verktyg som kan förbättra den visuella och i viss mån fysiska kontakten mellan människa och vatten, även i denna situation. Höjdskillnaderna mellan vattennivå och överkant på den hårdgjorda banken ger en möjlighet att skapa undanskymda, lugnare platser mitt i bruset av trafiken. Några strategier syns nedan (ill. 137), men jag pekar varken ut specifika platser eller möjliga verktyg för att konkretisera dem ytterligare. Detta eftersom hela miljön här kommer att förändras så mycket de närmaste åren att jag upplever att det är alltför svårt att förankra gestaltningsidéer i något konkret.

Strategy A5:
Tolerating

Strategy A2:
Selective spatial
expansion

Strategy A1:
Over the water

Ill. 137. Några exempel på designstrategier för att ge mer plats åt människor och vatten i ett Process Space A (Prominski et al 2011), intressanta att applicera vid Gamlestads torg och Gamlestadens fabriker.

I designstrategi A5 tolereras vatten under perioder. Markmaterial på promenaden, möbler och växter kan väljas utifrån detta (ibid s. 60ff).

Designstrategin A2 handlar om att vidga rummet för vattnet på utvalda platser, t.ex. genom att göra inhugg på tvären mot strandkanten. Det kan vara en bra strategi när det är alltför svårt att bygga en promenad direkt vid vattnet. Ett annat sätt är att utvidga bankarna i en parallell linje (ibid s. 52ff, 168).

I strategi A1 byggs konstruktioner över vattnet, likt balkonger, vilket ger möjlighet för utblickar över hela vattendraget samtidigt som det blir en platsbildning (ibid s. 58ff). Exempel på detta finns redan på norra sidan, vid Gamlestads brygga (ill. 138).

III. 138. Norra stranden: Gamlestads brygga och bebyggelsen på Gamlestads torg under uppförande. Sävån flyter här mellan vertikala hårdgjorda väggar. Bryggorna nära vattenytan erbjuder avskildhet från trafiken.

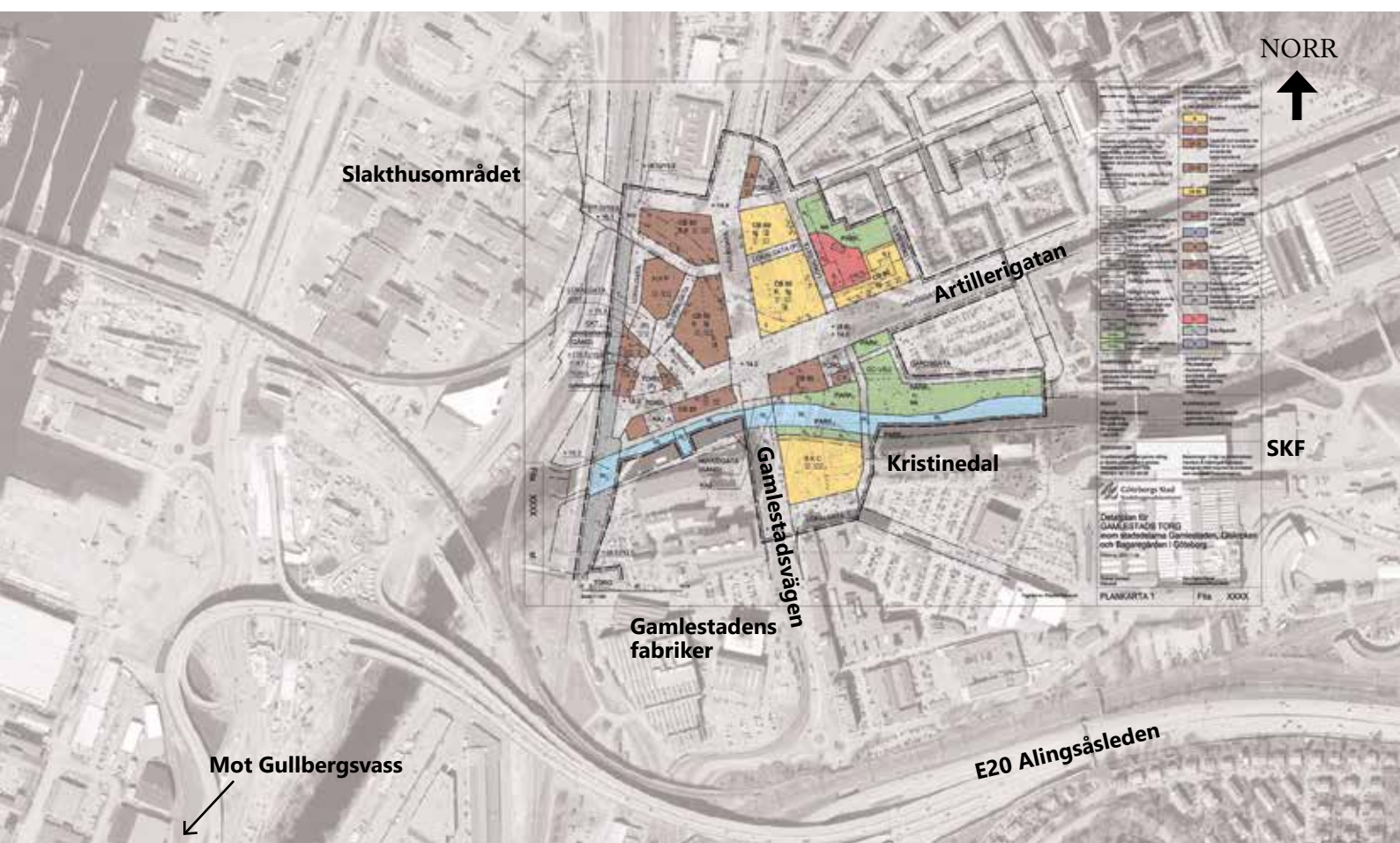
III. 139 och 140. Södra stranden: Sävån vid Gamlestadens fabriker. Området Gamlestadens fabriker är industrihistoriskt intressant och rymmer redan idag många verksamheter.

III. 141. Prompt 16, transektens sista prompt. Under broarna är det som egna rum, och man kommer nära vattnet. Det vore en tillgång om möjligheterna till att passera under broarna förbättrades.

Att avsluta den sista transekten här känns naturligt, då Gamlestads torg med resecentrum snart är färdigbyggt och då kommer att vara en viktig knutpunkt för denna delen av staden (FIIa 5178, SBK 2012, rev 2013). Det är dock bara första etappen i utvecklingen av området kring torget. En andra etapp är under planering (SBK 2011, under revidering, ill. 142) och innefattar ett helhetsgrepp om hela trafiksituationen i området, som idag är dominerat av biltrafiken. Stadens vision är att gå från dagens planskilda lösning, enbart till för motorburna fordon, till mer av en stadsgata där det finns utrymme även för fotgängare och cyklister. Hur långt bort detta ligger är i nuläget svårt att säga, men det står ändå klart att miljön kring Gamlestads torg sannolikt kommer att fortsätta att utvecklas. Det gör att relationen till Sävån blir allt viktigare, då fler människor kommer att leva och röra sig här, till och från arbete eller hemmet. I de långsiktiga tankarna för Gamlestads stadsutveckling ingår också Slakthusområdet som ligger ett stenkast från Gamlestads torg (Westblom 2018), samt Gullbergsvass vid Göta älv, knappt två kilometer bort. Visionen för Gullbergsvass omfattar 30 000 invånare och vattenkontakten med älven är central (alvstaden.goteborg.se). På sikt blir det därför angeläget att Sävåstråket fortsätter längre västerut för att möta Gullbergsvass och Göta älv och koppla åstråket bättre till centrum.

Ill. 142. Överlägg av ortofoto och samrådshandling (SBK 2011) som senare delades in i etapp 1 och 2. Bostäder är gula fält, centrumverksamheter, kontor och handel är bruna, grönytan norr om Sävån föreslås som parkmark. Både arbetet med denna plan och Gamlestads fabriker (ill. 136) kan ses som viktiga pusselbitar i arbetet med att föra nordöstra Göteborg och centrala staden närmare varandra. I nuläget pågår utbyggnad av etapp 1, den del som ligger väster om Gamlestadsvägen som utvecklats vidare i en egen detaljplan (FIIa 5178, SBK 2012, rev 2013).

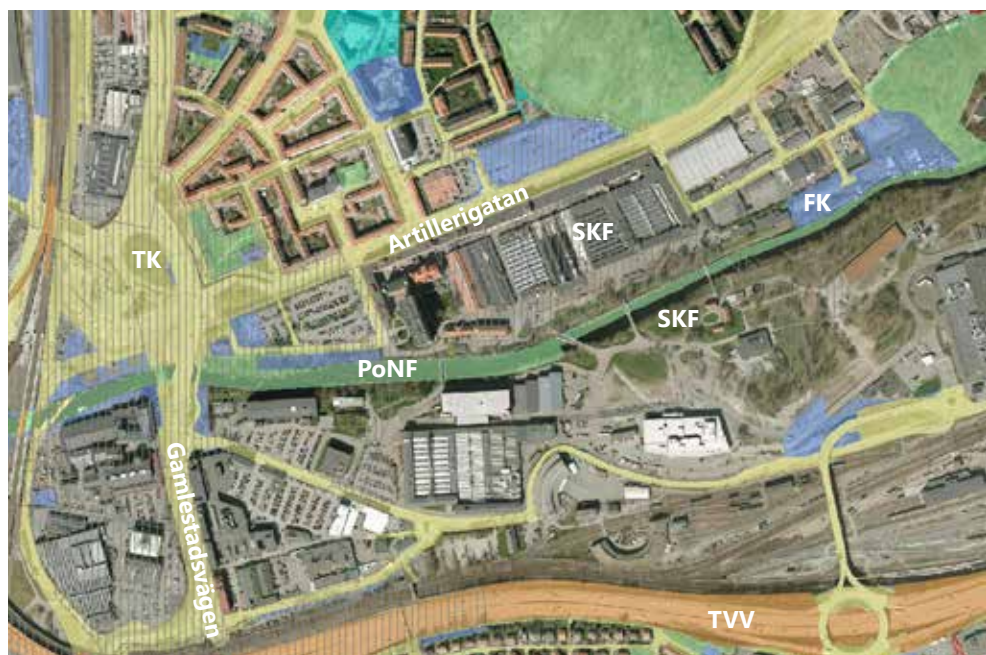
Ill. 143. Visionsbilden för Gamlestaden från stadens hemsida, goteborg.se.

Ill. 144. Visionsbild för Gullbergsvass som kvartersstad. Här finns tankar om 30 000 invånare om 30 år, i en stadsdel som integrerar vattnet - Göta älv - i sina offentliga rum (alvstaden.goteborg.se, Göteborg 2015). Nere till vänster i bild har Säveån sitt utlopp i älven, och bör på sikt kopplas samman med de vattennära stråken i Gullbergsvass. Illustration av EGA, Ramböll och Liljewall arkitekter.

Ill. 145. Förvaltningskartan för Transekt Byggt. PoNF förvaltar främst själva Säveån och vissa strandremsor. Skrafferade ytor är under planarbete och det är ovisst hur trafikapparaten kommer att gestaltas. Fastighetskontoret (FK) och Trafikkontoret (TK) har vissa ytor, den största delen av marken ägs av SKF. Motorvägen är Trafikverkets (TVV). Karta från PoNF, Göteborgs stad.

UTVECKLINGSTANKAR TRANSEKT BYGGT

NIVÅ 1. Åtgärd på mark som förvaltas av PoNF. Tidshorisont 2018-2019.

NIVÅ 2. Åtgärd på mark som förvaltas av och kräver samordning med annan förvaltning inom staden (berörd förvaltning inom parentes). Tidshorisont 2018-2021.

NIVÅ 3. Åtgärder som kräver markinköp, eller samverkan med privat markägare. Kan även innefatta större bygg- eller anläggningsinsatser. Vision för ett längre tidsperspektiv.

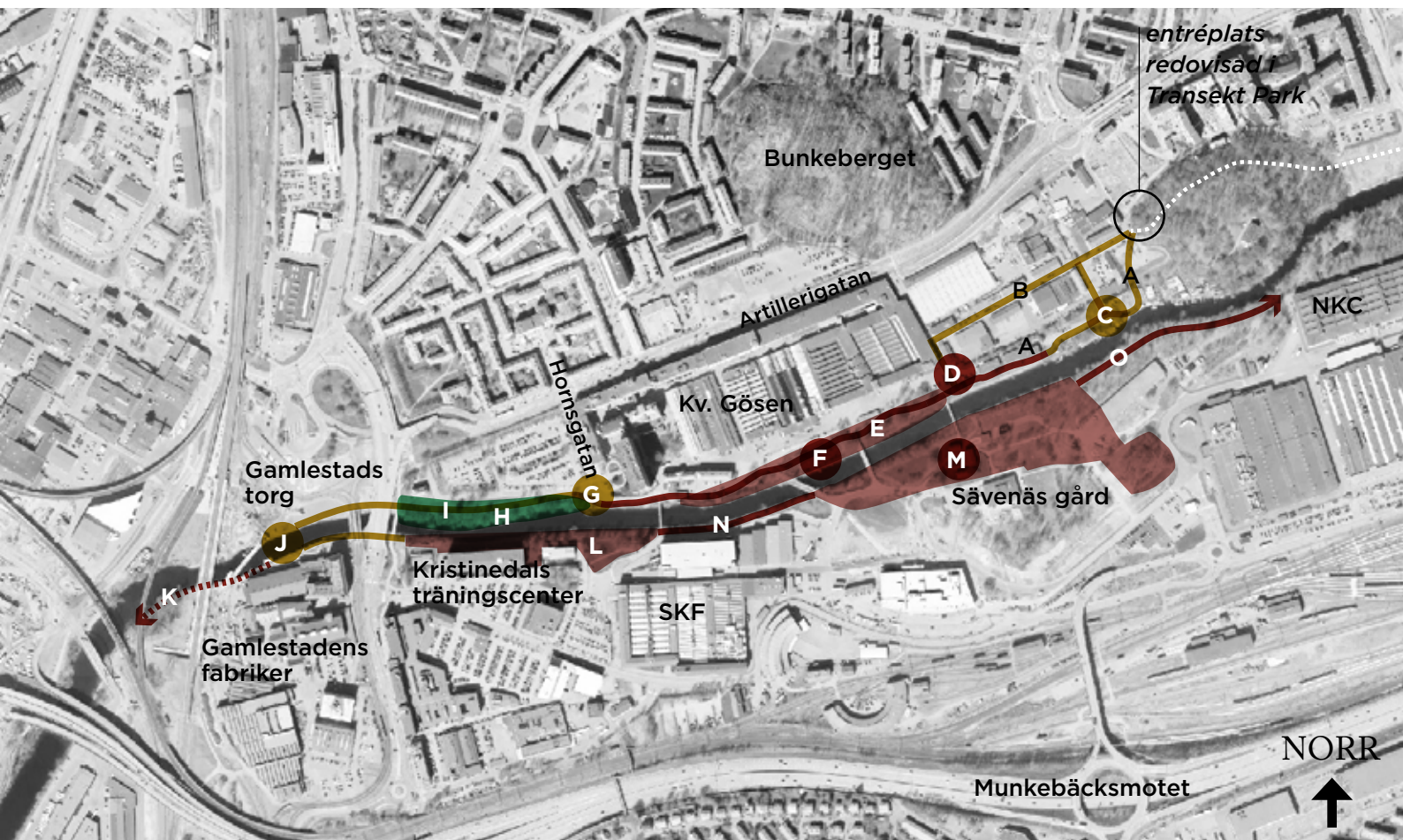
MÅLBILD TRANSEKT BYGGT. Såveån har en självklar plats i stadsväven, det är lätt att hitta till stråket och det känns naturligt att promenera vidare mot öster. Stråket och parkrummen intill upplevs som gröna oaser mitt i stadslivet. Det finns möjlighet till aktiviteter och lek. Industrihistorien och båtlivet präglar stråket och SKF:s gamla broar ger identitet och möjliggör rörelse mellan Såveåns stränder.

III. 146. Erosionsskydd och vistelseplats, en möjlighet exempelvis vid plats F på s. 107. Stenar i strandkanten ger möjlighet att komma ännu närmare vattnet.

III. 147. Åstråkets fortsättning genom den blivande parken (E på s. 107) på SKF:s område. Markmaterial som grus eller gatsten kan återanvändas, båtlivet ta plats med bryggor. Såvenäs gård blir en integrerad del i ett helt parkrum som omfattar både norra och södra sidan vattnet.

III. 148. Åtgärdsförslag Transekt Byggt.

ÅTGÄRDER I KORTHET

NIVÅ 2+3	A. Dra stråket ner genom båtvarvsföreningen, och vidare söder om Verkstadsklubben. Viktigt med balans mellan allmänhetens tillgång och verksamheternas behov av viss avskildhet. (FK, SKF)	NIVÅ 2	samspeja med Kristinedals träningscenter på andra sidan ån. Badmöjlighet kan vara värt att undersöka. (FK)
NIVÅ 2	B. Synliggör närheten till Sävsn från Stallmästareg. t.ex. genom skyltning i korsningen till Furirsg. Se även inzoomad plan s. 88. (TK)		I. Dra stråket där den lilla stigen går idag. Bevara träderna, gallra försiktigt för framkomlighet och ut- och inblickar mot vattnet och gamla apotekshuset. Ta bort stängsel. (FK)
	C. Skapa ny vistelseplats i slutet av Furirsg. med utsikt över Sävsn. Se inzoomad plan s. 88. (TK)		J. En naturlig startpunkt: skapa entréplatser för Sävsnstråket på norra och södra sidan ån. Bro föreslagna i detaljplan. (FK)
NIVÅ 3	D. Viktig entréplats vid möte mellan stråk. Behöver samordnas med den bro som föreslås i detaljplan.		K. Låt åstråket fortsätta ner till älven, koppla ihop Gamlestan med Gullbergsvass.
	E. Park. Möjlighet att dra nytta av terrängskillnaderna för variation med lek- och aktivitetsmöjligheter.		L. Tillgängliggör Kristinedals ytor mot Sävsn för allmänheten. Möjligt läge för kajakuthyrning.
	F. Variera erosionsskyddet genom stenterrassering - ger plats för vistelse och vattenkontakt.	NIVÅ 3	M. Skapa en park kring Sävsnäs gård, bygg vidare på befintlig struktur. Bevarandet av en eller flera broar är viktigt för kontakten mellan stränderna.
	G. Skapa entréplats i slutet av Hornsgatan, synlig från Artillerigatan. Skylt om stråket. (TK, FK)		N. Om L och M blir tillgängliga för allmänheten: skapa koppling genom att möjliggöra för rörelse närmast vattnet.
NIVÅ 1+2	H. Utveckla parkkaraktären på den stora gräsyta, ge parken ett namn: Sävsn Strandpark. Synliggör vattnets dynamik genom strategier och verktyg från Process Space D, som stenar, död ved eller vegetation i strandkanten. Möbler för större sällskap med bänkbord och grillmöjligheter. Utomhusgym skulle		O. Om M blir tillgänglig som park, liksom parkytan vid NKC (se s. 83) behövs en koppling längs ån mellan dessa ytor.

An aerial photograph of a city, likely Oslo, showing a river (Akerelva) flowing through it. The image is overlaid with a large, stylized number '1' that runs vertically down the left side of the page. The title 'HELHET/ SYNTES' is written in a red, italicized, sans-serif font to the right of the number.

HELHET/ SYNTES

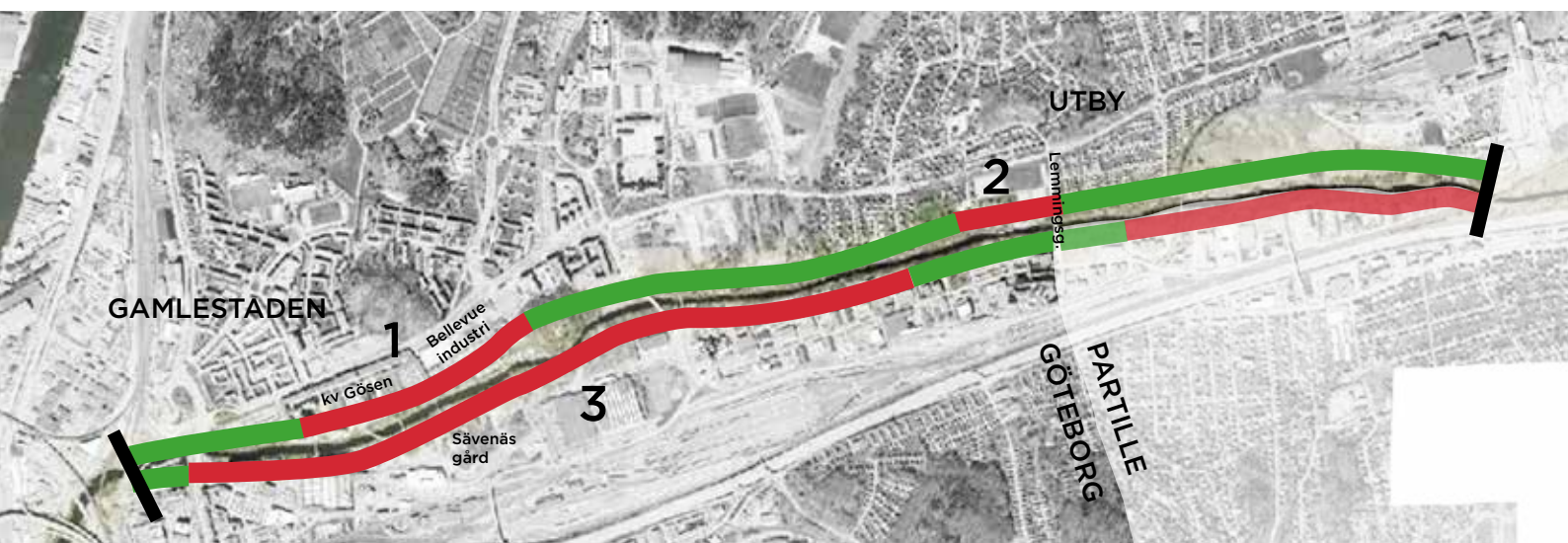
HELHET/SYNTES

I detta avsnitt syntetiseras den kunskap som transekterna givit, och de åtgärder som föreslagits där. Tre huvudutmaningar kan urskiljas i transekterna. Stråket är *fragmenterat*, både upplevelsemässigt och fysiskt. Det är otydligt vart gångvägen leder och i vissa fall omöjligt att fortsätta längs ån på flera sträckor. Stråket är *anonymt* på så vis att kopplingen till omgivningen är svag, det visade sig vara svårt att hitta till stråket och ån. *Bristen på vattenkontakt* är den tredje utmaningen, den fysiska och ofta även visuella kontakten med vattnet längs stråket är begränsad eller obefintlig. De tre utmaningarna kan sammanfattas som att de alla på olika sätt handlar om brist på kopplingar: inom stråket, till omgivningen samt mellan stråket och vattnet. Nedan beskrivs utmaningarna mer ingående, under rubriker som formulerats framåtsyftande, för att sedan utvecklas vidare till principer och verktyg i en matris. Sist i avsnittet konkretiseras dessa i planer och illustrationer.

DET FRAGMENTERADE STRÅKET →

DET SAMMANLÄNKADE STRÅKET

Längs Säveåns norra strand finns två delsträckor som idag försvagar eller omöjliggör ett sammanhängande åstråk. Den västra (1) utgörs av Bellevue industriområde och av SKF:s mark, sammanlagt ungefär 800 meter. Det går att röra sig genom Bellevue industriområde på bland annat Stallmästaregatan, dock helt utan visuell kontakt med ån. Det går också att röra sig delvis genom båtvarvsföreningens mark, men det är svårtillgängligt och marken upplevs som privat. Verkstadsklubben ligger på SKF:s mark och ingår inte i det område som staden planerar att överta. Den mark som sannolikt blir stadens utgörs av kvarteret Gösen, och den kommer att vara stängd för allmänheten under åtminstone några

Ill. 149. Tillgängligheten till delsträckorna på det potentiella stråket - faktisk eller upplevd. **Grönt** = god tillgänglighet. **Rött** = bristfällig tillgänglighet. Tillgängligheten hänger oftast samman med huruvida marken är i offentlig ägo eller ej, men inte alltid - sträcka 2 är offentligt ägd. Ägoförhållandena i Partille har inte undersökts.

år till, tills marken övergått i stadens ägo och den omfattande ombyggnation som planeras är klar (SBK 2017 2-5404). Sträckan söder om kvarteret Gösen är drygt en halv kilometer lång och helt avgörande för att åstråket verkligen ska kunna upplevas och nyttjas som ett stråk. Att lösa denna koppling kräver att marken övergår i stadens ägo, samt att intentionen i detaljplanen med park- eller naturmark närmast Säveån följs.

Den andra delsträckan (2) i Utby är lättare att åtgärda, eftersom marken ägs av staden. Förvaltare är Idrott och förening (IoFF) samt Trafikkontoret (TK), vilka Park- och naturförvaltningen (PoNF) behöver samordna sina insatser med. Det går att röra sig längs denna delsträcka, men det är otydligt att det är offentlig mark och sträckan känns halv- eller helprivat och bitvis otrygg. Det saknas en övergång över Lemmingsgatan och markbeläggningen västerut är sliten och gropig. Den vildvuxna vegetationen ger förvisso en upplevelse av natur men också av en känsla av brist på omsorg; här saknas 'cues of care' (Ode Sang, 2016). Delsträckan är knappt en halv kilometer lång.

De båda delsträckorna gör sammantaget att det som skulle kunna vara ett sammanhängande stråk på närmare en halv mil längs Säveåns norra strand istället är fem fragmenterade delsträckor.

Den södra sidan är till större delen otillgänglig med en stor andel mark i privat ägo, stängd för allmänheten (3). För att den södra stranden ska kunna integreras i ett sammanhängande Säveålandskap krävs att stora ytor närmast ån övergår i stadens ägo. Några särskilt viktiga platser att utveckla har pekats ut i transekten och förtydligas i matrisen på s. 116 samt i planerna på sidorna 118-121.

Ill. 150. Stängsel mellan offentlig och privat mark omöjliggör ett sammanhängande åstråk.

Ill. 151. Brist på tydlighet: får jag gå vidare längs gångvägen på andra sidan gatan?

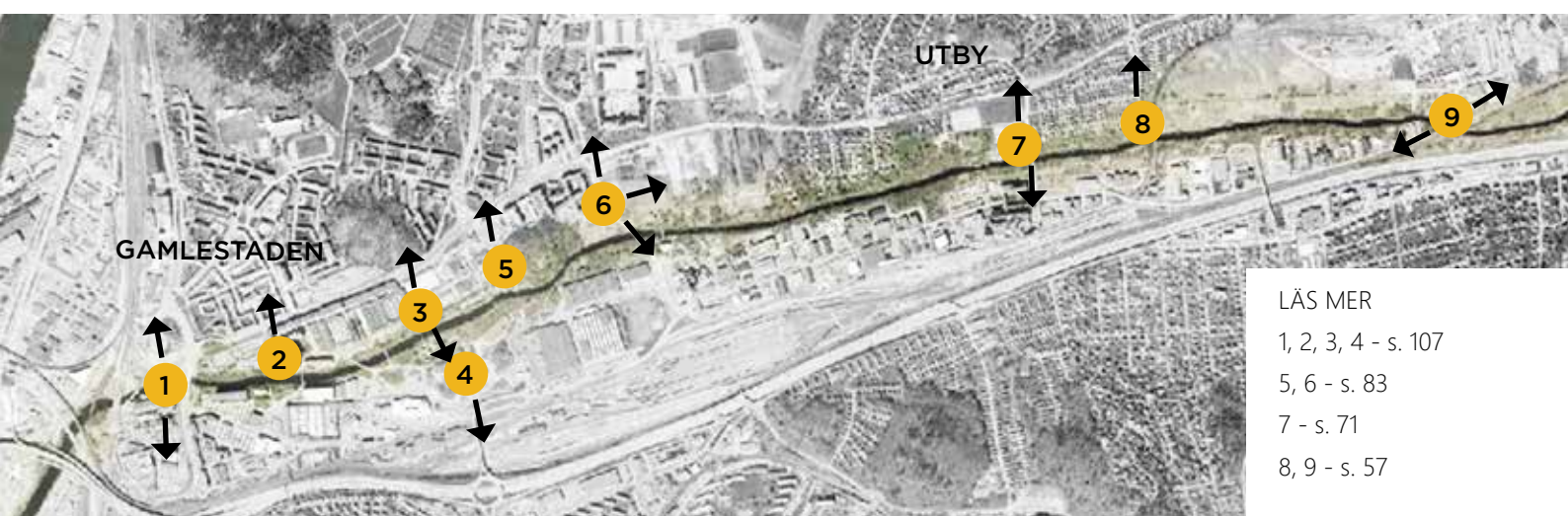
DET ANONYMA STRÅKET →

STRÅKET ÄR LÄTT ATT HITTA

Bristen på kopplingar till omgivningen, och avsaknaden av entréer till stråket, är en annan utmaning: det är svårt att hitta till stråket och än om man inte känner till dem. Detta har jag upplevt som ett problem framförallt i de mer tätbebyggda delarna i väster. Där bor flest människor, samtidigt som det är här än är som osynligast i stadsväven. Det orsakas av barriärer i form av bebyggelse, stora parkeringsytor, spårväg och bilvägar, men också av topografin - slänterna är ofta så branta att varken stråk eller å syns bara några tiotal meter därifrån. För att minimera effekten av dessa barriärer är det angeläget att annonsera stråkets och Säveåns närvaro på olika sätt. I transekterna har möjliga entréplatser pekats ut, vilka sammanfattas i planen nedan.

Nr 1 och 9 är åstråkets början och slut och bör inkludera skyltar om hela stråket. De befinner sig i helt olika rumsliga kontexter, men kan ändå utformas utifrån ett gemensamt designkoncept, för att ge åstråket identitet och sammanhang. De markmaterial som nämns i matrisen på s. 116 är relaterade till de platsspecifika kvaliteter som registrerats under transekterna, tegel, grus och gatsten. Detta kommer att diskuteras vidare i det avslutande kapitlet Reflektion/diskussion.

Entréplats nr 1 är särskilt betydelsefull, dels på grund av närheten till resecentrat Gamlestads torg, men också då det planeras både arbetsplatser och bostäder vid Gamlestadsens fabriker och därför kommer att beröra fler människor. Nr 2 ligger där Hornsgatan möter Säveåns Strandgata, och skulle fungera dels som en entré till stråket men också till den park som vore önskvärd att utveckla här på den stora gräsytan intill ån. En tydlig entré här skulle koppla åstråket till stadsdelen Gamlestaden, med drygt 9000 invånare (Stadsledningskontoret 2014). Nr 3 är entrén från Ryttmästaregatan och är en potentiell länk mellan Bunkeberget och Säveåstråket, och mellan Bellevue industriområde och ån. Det är också här den

Ill. 152. Behov av kopplingar till omgivningen i form av entréplatser, som ofta kan fungera även som vistelseplats. Pilarna indikerar åt vilket håll platserna i huvudsak vänder sig. 1, 3 och 4 är beroende av hur de kommande årens stadsutvecklingsplaner gestaltar sig. Nr 2 samt 5-9 kan utvecklas redan nu. Nr 5, 7, 8 och 9 kräver samordning mellan PoNF och andra förvaltningar, för nr 6 är PoNF ensam förvaltare.

planerade bron kommer att landa (SBK 2017 2-5404), vilket gör platsen särskilt intressant eftersom fler kommer att kunna nå åstråket från stadsdelarna i söder om bron blir verklighet. Av samma skäl utgör nr 4 en viktig entré i den nya park som föreslås i detta arbete, på åns södra strand kring Sävenäs gård. Entrén skulle ligga i förlängningen av det långa stråk som utgörs av Delsjövägen och Munkebacksgatan söder om motorvägen och industriområdet, och blir aktuell om den nämnda bron byggs. Nr 5 är entrén till åstråket från Bellevue spårvagnshållplats. Den ligger mitt i en komplex miljö av park, industri, bostäder och båtvarv och kan fungera som en sammanhållande söm dem emellan, och mellan de delar jag kallat för Transekt Byggt och Transekt Park. Nr 6 är entrén vid Kvibergs broväg. Den skulle dels fungera som entré från norr, men även från öster för den som kommer från det planerade bostadsområdet Kvibergs ängar på den övre, bredare gångvägen. En entré här kräver även ett övergångsställe över Kvibergs broväg, idag slutar den övre gångvägen abrupt i en trottoar utan att det ges möjlighet att korsa bilvägen. Nr 7 är entrén från Lemmingsgatan, som förbinder Utby med Sävedalens industriområde. Den ligger alldeles intill båtuppställning och idrottsplatser, nära småhusområdet i Utby. Nr 8 ligger i förlängningen av Österlyckan, intill den gamla järnvägsbron. Entré nr 9, slutligen, är främst omgiven av industriverksamheter. Även om denna entré kanske blir en av de minst använda av de nio som pekats ut är det relevant att arbeta med den, då den utgör åstråkets slut, eller början, i öster. Den kopplar även vidare österut där den hänger samman med Partille kommuns gång- och cykelväg.

Ill. 153 och 154. Platserna 2 respektive 9 i planen intill. Två potentiella entréer till åstråket, som genom att gestaltas som entréplatser skulle bidra till att stärka åstråkets koppling till sin omgivning.

DET REKREATIVA STRÅKET I VATTENLANDSKAPET

Säveån blir ofta osynlig bara ett stenkast ifrån stranden. Det beror delvis på de topografiska förhållandena, att slänterna är relativt branta, men även på att vegetation eller bebyggelse skymmer sikten mot vattnet från gångvägarna. Eftersom ambitionen är ett blå-grönt rekreationsstråk där upplevelsen av vattnet är en väsentlig del behöver detta ses över. Skötseln är ett grundläggande verktyg i det arbetet. Det är viktigt att finna en balans mellan de rekreativa värdena, i form av stärkta kopplingar till vattnet, och de ekologiska värdena. Flera arter, bland annat den rödlistade kungsfiskaren samt Säveålxen är beroende av överhängande vegetation (Länsstyrelsen 2017), och gallring av vedartad vegetation bör därför utföras som begränsade punktinsatser. Under transekterna har några platser identifierats, där olika slags skötselinsatser skulle tillföra värde genom en bättre vattenkontakt. Gestaltning genom skötsel är dock ett arbete som inte görs bara en gång, det är en långsiktig process och de utpekade platserna får därför ses för vad de är: nedslag i förhållandena som råder här och nu. Därför pekas endast platser ut på mark som är i offentlig ägo idag.

Nr 1 är ytan söder om Säveåns Strandgata och avser gallring av främst buskskiktet för bättre framkomlighet vid vattnet samt ökad trygghetsupplevelse. Nr 2 syftar på den föreslagna grillplatsen vid Officerskullens fot, samt den föreslagna stigen åt väster på kullens södra sida. Nr 3 ger sikt mot vattnet från Orrebacksgatan. Nr 4 avser gallring av träd och buskar längs gångvägen genom skogspartiet väster om SS Vikings båtuppställning. Denna gallring är en trygghetsskapande åtgärd i första hand, inte för att öka den visuella kontakten med vattnet. Nr 5 ger utblick mot vattnet från den platsbildning som föreslås här i Transekt Skog. Nr 6 ger möjlighet att röra sig under järnvägsbron, samt ökar trygghetsupplevelsen här. Nr 7 syftar på insatser på gräsfältet: att klippa fram stigar i det höga gräset för att möjliggöra rörelse här samt synliggöra bäcken som rinner ner i Säveån. Nr 8 avser en gallring av träd och buskar för sikt och tillgång till platsen vid vattnet, som utgörs av prompt 2. Nr 9 är platsen vid bryggan och bänken, som kan synliggöras från stråket genom nedklippning av det höga gräset.

LÄS MER

1 - s. 107

2 - s. 83

3, 4, 5 - s. 71

6, 7, 8, 9 - s. 57

III. 155. Platser för skötselinsatser för bättre vattenkontakt samt ökad trygghet. Nr 3, 5, 6, 8 och 9 ligger på mark som förvaltas av PoNF. Nr 7 förvaltas delvis av FK, vilket kräver samordning. Nr 4 förvaltas av IoFF. Nr 2 kan i huvudsak genomföras av PoNF men stigen kräver samordning med FK. Nr 1 förvaltas av FK.

SÄVEÅN SOM PROCESS SPACE

Under transekterna har det refererats till Sävån som process space ett flertal gånger, då denna tankemodell varit med för att särskilt uppmärksamma de "blå" värdena i åstråket, i bemärkelsen Sävån som ett vattenlandskap. Utifrån mina undersökningar har jag läst Sävån framförallt som ett Process Space D: Riverbeds and Currents. I ett sådant process space påverkas *the riverbed*, flodbädden, av *currents*, strömmar. Utrymmet mellan strandkanten och vattendragets möjliga översvämningsgräns är inte inkluderat. Istället handlar detta process space om själva vattendraget och dess absoluta närmiljö, det vill säga strandbanken (Prominski et al s. 108ff).

Två andra slags process space har också varit relevanta: Process Space A: Embankment Walls and Promenades, samt Process Space C: Flood Areas. I Process Space A är vattendraget helt instängt mellan hårdgjorda vertikala väggar, utan möjlighet att påverka sin närmiljö. Detta var situationen i väster, mellan Gamlestads torg och Gamlestadens fabriker. I Process Space C kan vattnet flöda utanför sin vanliga gräns och påverka utrymmet upp till sin översvämningsgräns. Till skillnad från ett Process Space D är det just svämplanet som utgör process space i en Flood Area. I Transekt Vilt identifierades gräsfältet i öster som en miljö som kunde tåla att översvämmas.

Ill. 156. Större delen av den undersökta sträckan kan beskrivas som ett Process Space D, men här finns även Process Space A och möjlighet att skapa ett Process Space C.

PRINCIPER OCH VERKTYG - MATRIS

Matris med delmål, principer och verktyg. Matrisen och även planerna och illustrationerna på följande sidor är en konkretisering av de utvecklingstankar som formulerats på föregående sidor. Här skärps målformuleringen för åstråket ytterligare: *Säveåstråket är ett sammanhängande stråk för rekreation, med en självklar plats i stadsväven. Stråket och dess parkrum är en del av vattenlandskapet Säveån, med en variation av rumsliga upplevelser och funktioner på båda sidor av ån. Broarna är platser att röra sig under samtidigt som de är starka markörer i landskapet.*

DELMÅL

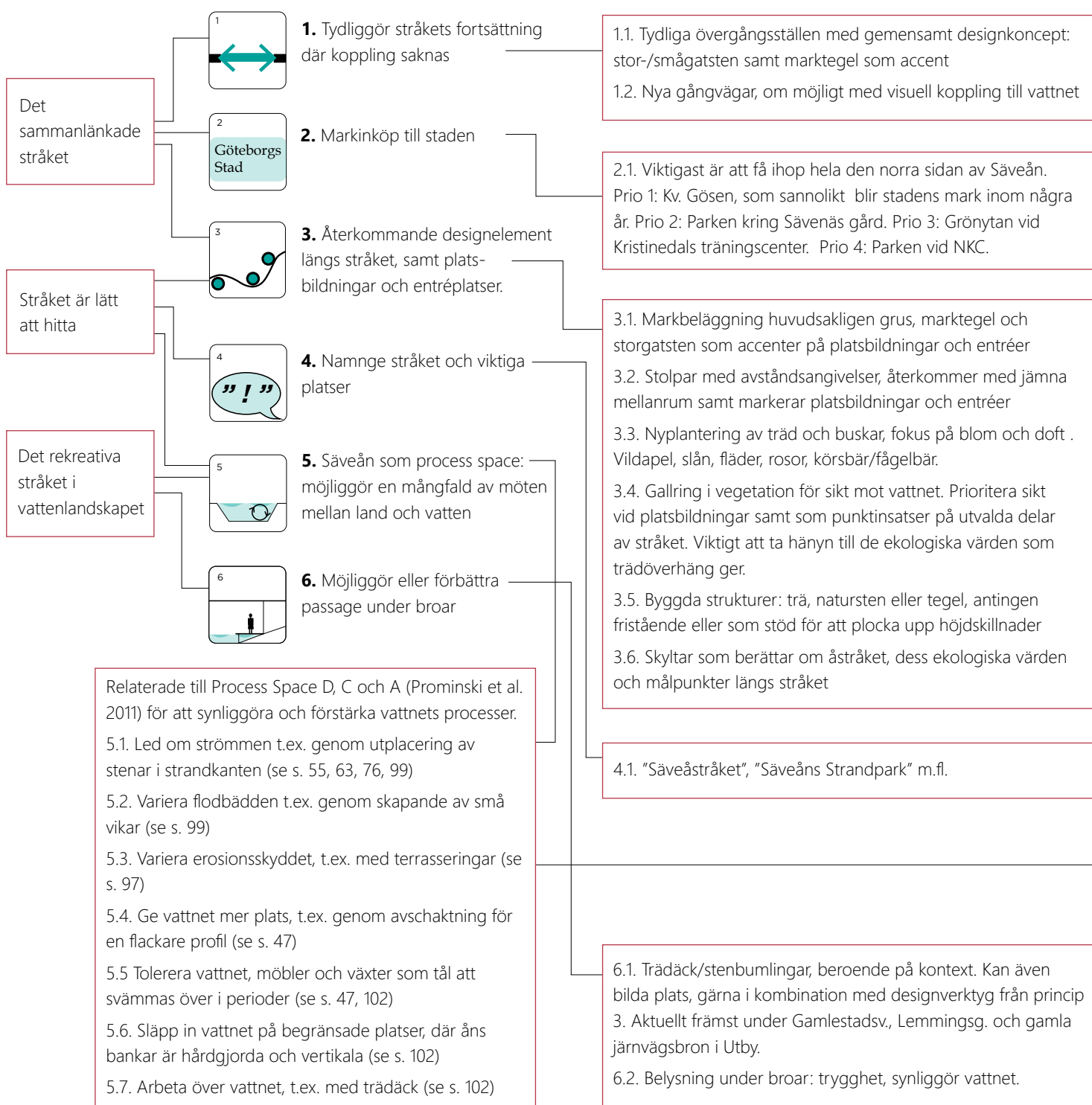
Utifrån de tre utmaningarna

PRINCIPER

Svarar på delmålen

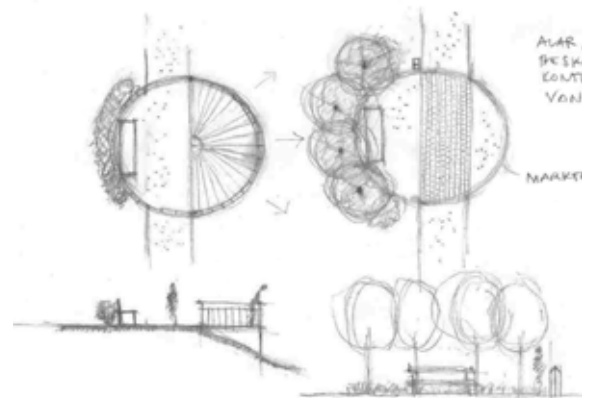
VERKTYG & KOMMENTAR

Hur principerna kan förverkligas, i vissa fall var det är mest aktuellt.

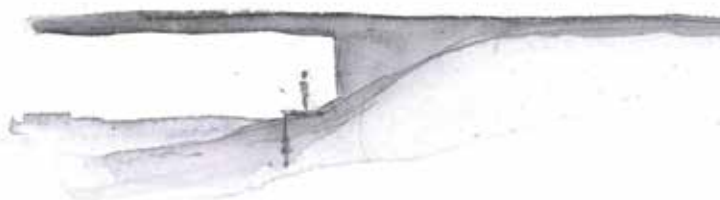
III. 157. Exempel på ett nytt övergångsställe gestaltat utifrån åstråkets platsspecifika egenskaper. Gatstenens fogriktning följer stråkets och åns riktning. Markteglet anspelar på både den historiska tegeltillverkningen vid Sävveån och det fasadtegel som är vanligt i industrimiljöerna här. Den korallröda färgen på stolparna anspelar också på teglet.

III. 158 och 159. Stolpar, med inspiration från Kvillebäcken i Göteborg, är exempel på verktyg för princip 3, återkommande designelement längs åstråket. Den korallröda färgen är ett effektivt komplement till den blågröna färgen som föreslås på bänkar och andra möbler. Till höger syns ett utforskande av den runda formen för platsbildningar, en möjlighet att vända sig inåt såväl som utåt, mot stråket och ån.

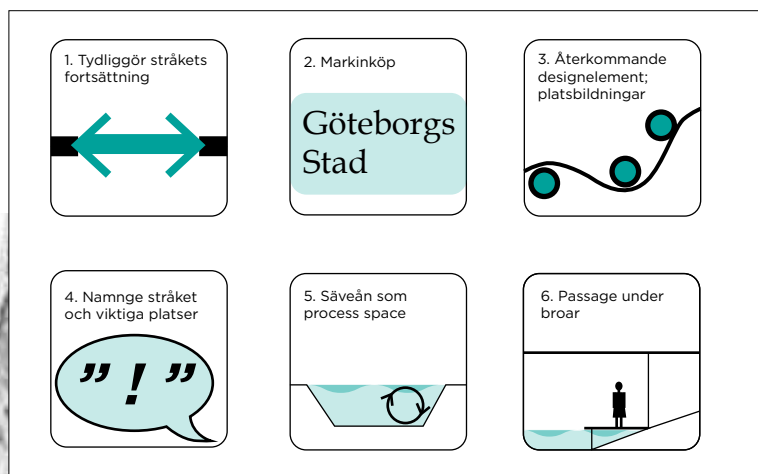

III. 160. Exempel på designverktyget 5.1 som på olika sätt kan synliggöra och förstärka vattendragets processer. Här syns stenar i strandkanten, som även ger lekvärde och en upplevelse av plats.

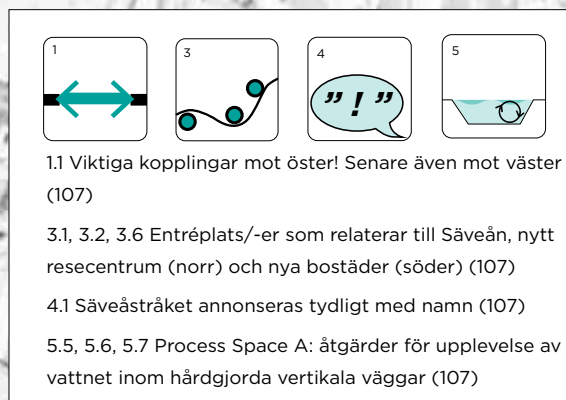
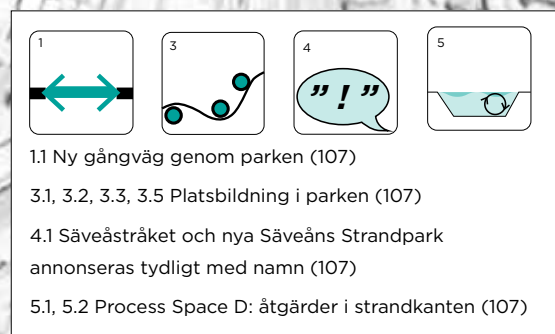

III. 161. Verktyget 6.1 syftar till att möjliggöra för passage under broar, gärna i kombination med verktygen 6.2, belysning. Detta skulle stärka kontakten mellan stråk och å och skapa möjligheter till upplevelse av vatten och de rumsligheter som bildas under broarna. Det skulle även bidra till åstråkets identitet, där broarna är karaktärsbildande.

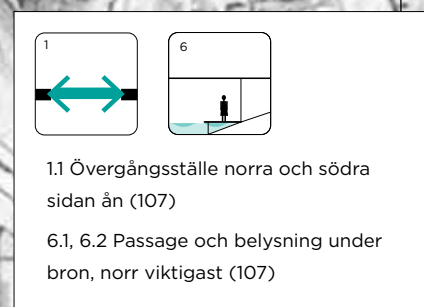
PRINCIPER OCH VERKTYG - PLAN I

III. 162 (fortsättning nästa uppslag). I planen visas vilka principer som är mest aktuella på den utpekade delen av åstråket. Verktögen anges också, och relaterar till matrisen på sidan 116. För att läsa mer detaljerat om de platsspecifika åtgärderna finns en sidhänvisning inom parentes.

Gamlestadsvägen

NORR

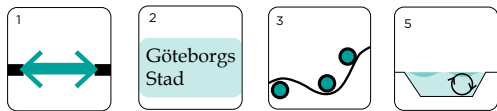

118

0

250

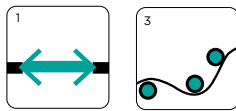
500 meter

1.1 Ny gångväg (107)

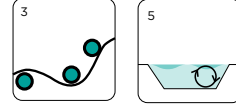
2.1 Markinköp Kv. Gösen (107)

3.2, 5.1, 5.3 Platsbildning kombinerat med erosionsskydd och andra åtgärder i strandkanten relaterade till Process Space D (107)

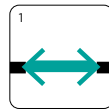
1.1 Ny gångväg från entréplats, koppla gata-park på kulle (83)

3.1, 3.2, 3.5, 3.6 Entréplats (83)

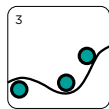

3.3, 3.4 Platsbildningar med sittmöjlighet vid vattnet (83)

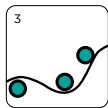
5.1 Process Space D: åtgärder i strandkanten (83)

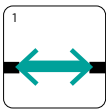
1.2 Ny gångstig (83)

3.1, 3.2, 3.5 Entréplats från Ryttmästareg. (107)

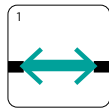
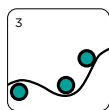
3.1, 3.2, 3.5, 3.6 Entréplats från Hornsg. (107)

1.1 Nya gångvägar samt nyttja bef. broar (107)

2.1 Markinköp kring Sävenäs gård (107)

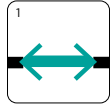
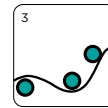
3.2, 3.3, 3.4, 3.6 Designelement som känns igen från övriga åstråket, med särskilt hänsyn till kulturvärden (107)

1.2 Ny gångväg dras nära vattnet (107)

2.1 Markinköp Verkstadsklubben (107)

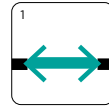
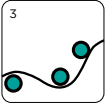
3.1, 3.2, 3.5, 3.6 Platsbildning Furirsg. Annonsera åstråket från Stallmästareg. (107)

1.2 Ny gångväg söder om ån (107)

2.1 Markinköp mellan träningscentret och ån (107)

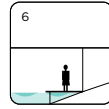
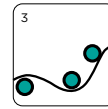
3.1, 3.3 Platsbildning med koppling till ev. kajakuthyrning el. dyl. (107)

1.1 Övergångsställe (83)

3.1, 3.2, 3.3 Entréplats (83)

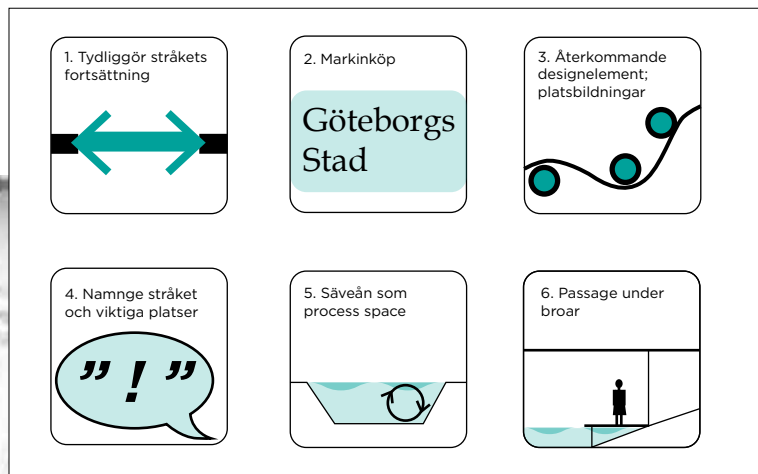
6.2 Belysning under bro (83)

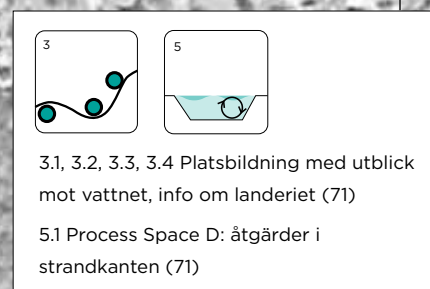
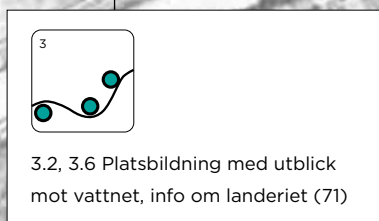
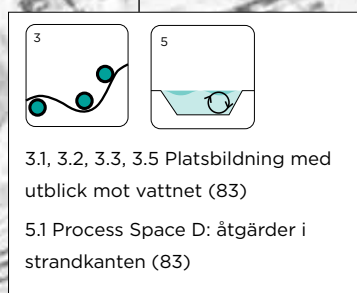
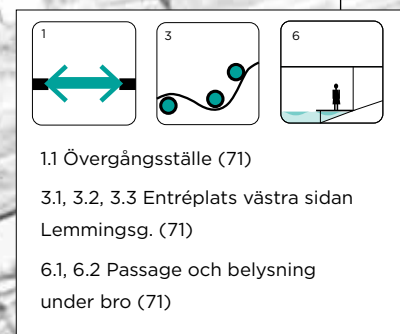
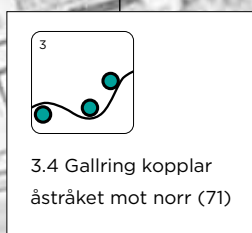
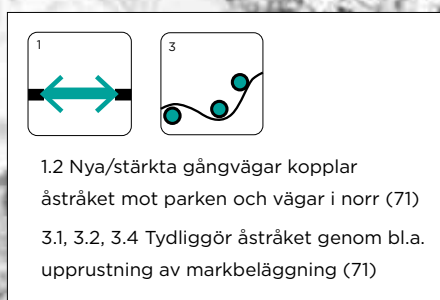
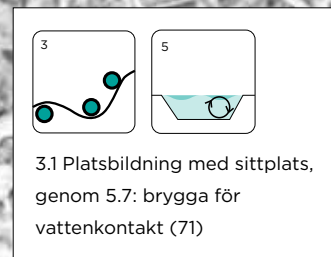
Kvibergsvägen

Artillerigatan

PRINCIPER OCH VERKTYG - PLAN II

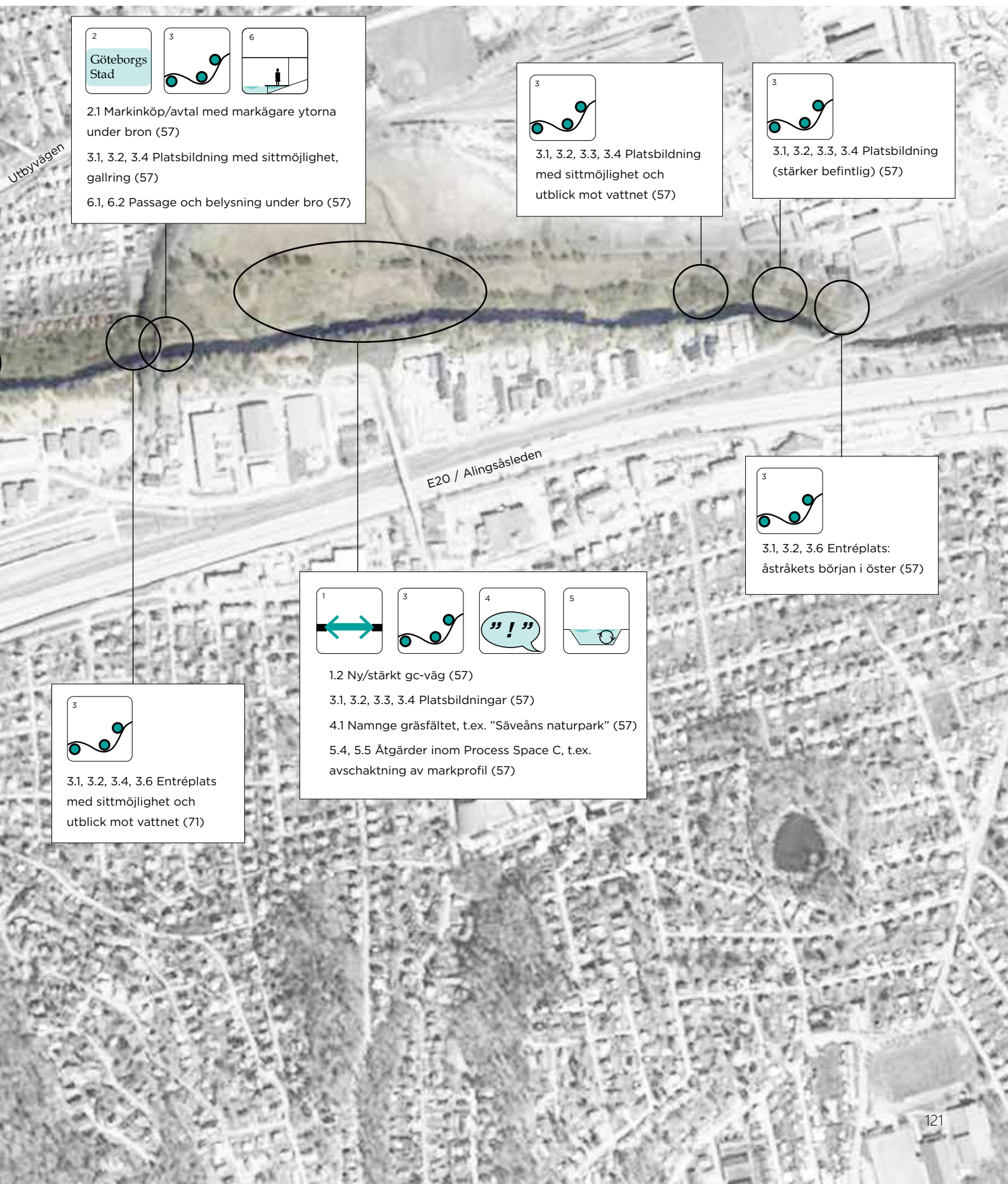
III. 163 (fortsättning från föregående uppslag). I planen visas vilka principer som är mest aktuella på den utpekade delen av åstråket. Verktögen anges också, och relaterar till matrisen på sidan 116. För att läsa mer detaljerat om de platsspecifika åtgärderna finns en sidhänvisning inom parentes.

NORR

120 0 250 500 meter

2

Göteborgs
Stad

2.1 Markinköp/avtal med markägare ytorna
under bron (57)

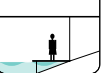
3.1, 3.2, 3.4 Platsbildning med sittmöjlighet,
gallring (57)

6.1, 6.2 Passage och belysning under bro (57)

3

6

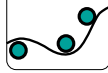

3

3.1, 3.2, 3.3, 3.4 Platsbildning
med sittmöjlighet och
utblick mot vattnet (57)

3

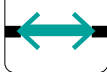
3.1, 3.2, 3.3, 3.4 Platsbildning
(stärker befintlig) (57)

3

3.1, 3.2, 3.6 Entréplats:
åstråkets början i öster (57)

1

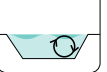
3

4

5

1.2 Ny/stärkt gc-väg (57)

3.1, 3.2, 3.3, 3.4 Platsbildningar (57)

4.1 Namnge gräsfältet, t.ex. "Säveåns naturpark" (57)

5.4, 5.5 Åtgärder inom Process Space C, t.ex.
avschaktning av markprofil (57)

3

3.1, 3.2, 3.4, 3.6 Entréplats
med sittmöjlighet och
utblick mot vattnet (71)

An aerial photograph of a city, likely Berlin, showing a river (Havel) and surrounding urban areas. The image is composed of several overlapping rectangular frames, creating a layered effect. The text 'DISKUSSION/REFLEKTION' is overlaid on the right side of the image.

DISKUSSION/ REFLEKTION

DISKUSSION/REFLEKTION

I detta kapitel avser jag att diskutera vad vald teori och metod inneburit för kvaliteter och svårigheter i min process och mitt resultat, samtidigt som jag svarar på de tre frågor som ställdes inledningsvis:

- Vilka utvecklings- och gestaltungsprinciper kan användas för att tillgängliggöra Säveån som ett sammanhängande blå-grönt rekreationsstråk?

- Vilka platsspecifika kvaliteter finns vid Säveån idag? Hur kan dessa tas tillvara i ett framtida arbete med att göra Säveån till ett blå-grönt rekreationsstråk?

- Vilket slags vatten kan Säveån beskrivas som, utifrån den tankemodell om vattendrag som process space som presenteras i boken River. Space. Design.? Hur kan den kunskapen vara ett stöd i arbetet att framhäva Säveån som ett vattenlandskap?

PRINCIPER FÖR ETT BLÅ-GRÖNT REKREATIONSSTRÅK

I matrisen i förra avsnittet presenterades sex olika principer för att bidra till ett sammanhängande åstråk:

1. Tydliggör stråkets fortsättning där koppling saknas
2. Markinköp till staden
3. Återkommande designelement, samt platsbildningar och entréplatser.
4. Namnge stråket och viktiga platser
5. Säveån som process space: synliggör och förstärk vattnets processer, möjliggör en mångfald av möten mellan land och vatten.
6. Möjliggör eller förbättra passage under broar.

Principerna kan ses som svar på de delmål som formulerades utifrån de tre huvudutmaningarna som identifierats: det fragmenterade stråket, det anonyma stråket och bristen på vattenkontakt. Principerna konkretiserades genom verktyg, som till exempel övergångsställen eller nya gångvägar för att *tydliggöra stråkets fortsättning* och underlätta rörelsen längs stråket. *Markinköp* visade sig vara nödvändigt på flera ställen, och en prioriteringsordning formulerades där ytorna söder om kvarteret Gösen bedömdes vara allra viktigast eftersom det skulle

möjliggöra ett sammanhängande stråk på närmare en halvmil längs Sävåns norra strand. *Återkommande designelement* var till exempel stolpar, som markerar stråkets existens och fortsättning, men samtidigt även svarar på utmaningen om att stråket idag är anonymt. Andra designelement som angavs var grus, marktegel och gatsten, vilket jag återkommer till under rubriken Platsspecifika kvaliteter. Att *namnge* saker är att medvetandegöra dem - därför ansåg jag det viktigt att åstråket fick ett namn: Sävåstråket. Stråkets namn, och namn på andra viktiga platser längs åstråket, kan anges i de skyltar som föreslås finnas vid vissa platsbildningar. En viktig princip var att *lyfta Sävån som process space*, att synliggöra och förstärka vattnets processer och möjliggöra en mångfald av möten mellan vatten och land. Denna princip tar avstamp i både den andra frågan om platsspecifika kvaliteter men framförallt i den sista frågan, som jag återkommer till under rubriken PROCESS SPACE OCH VATTENLANDSKAPET. Den hänger även samman med den sista principen, om att *möjliggöra eller förbättra passagen* under broarna.

PLATSSPECIFIKA KVALITER

Metoden *travelling transect*, i detta arbete kallat transekt, var användbar för att fånga Sävån och dess närmaste omgivning som ett stråk att röra sig längs med och att vistas på. Transekten kopplades i metodkapitlet till Diedrichs tankemodell med fysiska, dynamiska och immateriella aspekter i det hon kallar designerns 'reading' av en plats (Diedrich 2013). Att ha dessa aspekter i bakhuvudet under transekten var en värdefull hjälp för att strukturera upp och sortera mina intryck.

Viktiga fysiska aspekter var främst material, men även vissa strukturer som broarna och bryggorna. Broar och bryggor är direkt relaterade till vattendraget. Den sistnämnda är även relaterad till båtlivet som är ett exempel på en viktig mänsklig aktivitet vid Sävån, en dynamisk aspekt. Materialen som framträdde under transekten var grus, gatsten och tegel; teglet kunde också kopplas till den immateriella aspekten av kulturvärde och minne då det legat flera tegelbruk längs Sävån historiskt. Det röda teglet är fasadmateriell på flera karaktärsskapande industribyggnader som finns på SKF:s område idag. Detta födde tanken om att använda marktegel vid platsbildningar och övergångsställen, främst som accent. Tegel knyter an både till historien men också rent visuellt till byggnader längs Sävån. Grus är det vanligaste markmaterialet längs det befintliga stråket, ett material som upplevs som "mjukt" och som även bidrar med en tidsdimension då fötter och hjul kan lämna spår i det. Det finns också en ljudmässig kvalitet i grus

som andra markmaterial saknar, en taktil upplevelse som jag anser passar väl in i den naturpräglade miljön längs Sävveån. Jag har därför förespråkat att fortsätta använda grus längs större delen av stråket av dessa anledningar, trots vetskapen att till exempel asfalt är mer bekvämt för den rullstolsburne. Även gatsten fanns på flera ställen, framförallt på SKF:s område på norra stranden. Vid SKF:s huvudbyggnad bildade gatstenen runda former, formmässigt kopplade till kullagertillverkningen. Den runda formen (ill. 159) dök tidigt upp när jag skissade på koncept för platsbildningar. Jag upplevde formen som användbar eftersom den kan vara både inåt- och utåtriktad, beroende på hur elementen kring den organiseras. Jag sökte efter en form som kunde tjäna båda syften, eftersom stråkets platser ibland behövde omfamna och ibland rikta sig mot vattnet. Men kanske var den runda formen också ett omedvetet resultat av mönsterläggningen vid SKF.

En fysisk aspekt som även kan ses som dynamisk och immateriell är den naturkaraktär som flera människor beskrev för mig under transekten. Upplevelsen av natur, att uppleva att "man är i Amazonas" var en betydelsefull kvalitet som är viktig att värna i ett fortsatt arbete med åstråket. Vad det är, konkret, som ger upphov till den starka naturupplevelsen är något att forska vidare i, likaså hur naturupplevelsen ytterligare kan främjas. Upptäckten av detta är för mig ett exempel på Jane Rendells ord om design research: att finna nya frågor under arbetets gång (Fraser 2013, s. 117ff).

En fördel jag ser med Diedrichs metod är att den ger möjlighet att lyfta sådana kvaliteter som annars lätt glöms bort, som immateriala aspekter kopplade till exempelvis atmosfär. Diedrichs tre aspekter och transektmetoden är en god förutsättning för att kunna gestalta platser utifrån det platsspecifika. Detta platsspecifika är dock inte helt lätt att fånga, de tre aspekterna till trots. Vad är platsspecifika kvaliteter? Vad karaktäriserar dem som jag funnit under transekten? I mina försök att beskriva dem landar jag främst i de fysiska aspekterna: material. Kanske för att det är lätthanterligt och välbekant. Men att arbeta platsspecifikt bör rimligtvis innebära mer än att använda sig av marktegel som accent för att tegeltillverkning funnits längs ån, eller att bevara broar för att de är funktionella och identitetsskapande. Det är heller ingen självklarhet att det alltid är "rätt" att arbeta platsspecifikt, om man med det menar att man bör förhålla sig till, kanske till och med underordna sig, de befintliga kvaliteterna på platsen. Ibland behöver en plats, ett stråk, ett landskap, "kodas om" för att laddas med ny mening. Då kan det vara nödvändigt med material, färg och form som helt bryter med det befintliga. Med det

sagt så finns det en stor miljömässig fördel med ett platsspecifikt förhållningssätt, om man tar vara på och återanvänder det befintliga materialet på platsen. Det innebär också en gestaltningsmässig begränsning och utmaning som tilltalar mig; att i så stor utsträckning som möjligt använda sig av det som redan finns, omtolka eller omforma det. Eftersom miljöerna längs åstråket varierar såpass mycket väcks då frågan om hur strävan efter att vara platsspecifik ska balanseras mot den princip jag formulerat om ett gemensamt designkoncept för bland annat platsbildningar. Går det att gestalta platser som upplevs höra hemma i den aktuella miljön, och samtidigt kan kännas igen några hundra meter bort?

PROCESS SPACE OCH VATTENLANDSKAPET

Min ambition var att integrera stråket i Sävån, sett som ett vattenlandskap. Det var anledningen till att jag valde att ha Prominski et al (2012) som teoretiska glasögon, där tankemodellen om vattendrag som *process space* presenteras. Teorin var ett slags klangbotten mot vilken alla intryck under transekten vägdes, en hjälp för att hela tiden komma tillbaka till just vattnet och hur upplevelsen av detta kunde stärkas. Med det sagt är det möjligt att jag hade fokuserat mycket på upplevelsen av vattnet även utan den valda teorin. Vattnet och dess föränderlighet var det som allra mest fick mig att stanna upp under mina besök vid ån. Det var fascinerande att betrakta hur vattnet och dess närmiljö skiftade mellan mina många besök, ofta även under ett och samma besök. Strömmen rörde sig stilla eller snabbt, ytan var spegelblank eller krusad. Fallna trädstammar stack upp ur vattnet likt skulpturer ena dagen för att ha spolats vidare vid nästa besök. Andra stammar hade legat så länge i strandkanten att det börjat gro gräs ovanpå dem; återigen naturupplevelsen som kvalitet.

En svårighet jag mötte i början var att placera in Sävån i "rätt" process space, vilket var viktigt för att ge trovärdighet åt mitt arbete med åtgärdsförslag. Först läste jag ån som ett process space C: Flood Area, då strandkanterna i öster verkade sakna erosionsskydd och miljön kring ån hade en stark naturprägel. När jag tillbringade mer tid vid ån och samtalade med biolog på PoNF och geotekniker på SBK förstod jag att ån i själva verket var begränsad inom erosionsskydd i form av bergkross (oftast) och att anledningen till detta var en påtaglig skredrisk; vattnet fick inte överskrida denna gräns för att inte genom erosion och sedimentation riskera att rubba balansen. Därför placerades större delen av den undersökta sträckan inom Process Space D: Riverbeds and Currents (se ill. 156). Denna kunskap gav mina

gestaltningstankar en tydligare riktning, och strategierna och verktygen jag fann i Prominski et al gav inspiration för hur de kunde utformas, mer konkret.

I arbetet har jag lyft fram de strategier och verktyg som jag funnit mest relevanta och intressanta utifrån de rådande förhållandena. Främst är det sådana som påverkar strömmens riktning och på så vis uppmuntrar och synliggör vattnets processer och möjligheter att fysiskt påverka rummet och därigenom bidra till en variation i mötet mellan land och vatten. Att placera stenar i strandkanten och en bit ut i flodbädden är ett sätt, att nyttja död ved på samma vis är ett annat. Jag undersökte även möjligheten att kombinera erosionsskydd och plats för vistelse genom terrasseringar i sten.

Två andra slags process space har också varit relevanta, om än på kortare sträckor: Process Space A: Embankment Walls and Promenades, samt Process Space C: Flood Areas. I Process Space A är vattendraget helt instängt mellan hårdgjorda vertikala väggar, utan möjlighet att påverka sin närmiljö. Detta var situationen i väster, mellan Gamlestads torg och Gamlestadens fabriker. Där konstaterade jag att det redan finns en visuell vattenkontakt genom bryggor och trädäck, samt att en broförbindelse mellan platserna i framtiden behöver utformas på ett sätt som stödjer rörelsen vidare till stråket. I Process Space C inkluderas även svämplanet, vattnet kan flöda utanför sin vanliga gräns och påverka utrymmet upp till sin översvämningsgräns. I Transekt Vilt identifierades gräsfältet i öster som en miljö som kunde tåla att översvämmas. Därför föreslogs en avschaktning för en flackare markprofil här, en åtgärd som skulle släppa in Sävåns vatten vid höga flöden och på så vis bidra till både ett variationsrikt åstråk och en mer påtaglig upplevelse av Sävån som ett vattenlandskap.

Prominski et al, men även Dee och da Cunha & Mathur lyfte fram en för mig viktig insikt: att vattnets föränderlighet och dynamik kan bidra till att medvetandegöra tidsdimensionen i landskapet, en kvalitet vi oftast saknar i våra stadslandskap idag.

RELATIONEN MELLAN TEORI, METOD OCH RESULTAT

De platsspecifika kvaliteterna som synliggjordes under transekten var betydelsefulla för vilka designstrategier och verktyg som lyftes fram inom respektive process space. På så sätt var teori och metod tätt sammanflätade, vilket fått mig att många gånger under arbetet ha svårt att särskilja de båda. Ett exempel är strategin *D1: Deflecting the current* (Prominski et al s. 114 ff). Strömmen kan avledas med stora stenar eller

död ved, material som passade väl vid Sävån, där den vilda naturen visade sig vara ett uppskattat värde. Däremot undvek jag att utforska de verktyg som innebar att placera material mitt i själva flodbädden, som dämmen över hela vattendragets bredd. Detta eftersom jag funnit att båtlivet är en viktig del av Sävåns landskap och mittfåran behöver vara farbar. På gräsfältet i Transekt Vilt, där atmosfären var starkt naturpräglad och ytan stor, väcktes tankarna om att överskrida erosionsskyddets gränser och skapa en Flood Area där vattnet genom exempelvis verktyget *C1.4 Reprofilng the flood plain* fysiskt får prägla sin omgivning och de ekologiska värdena stärks genom de svämplan som bildas (ibid s. 86ff). En annan strategi jag lyft fram är *D4: Varyng the bank reinforcement* (ibid s. 122ff). Denna fann jag särskilt intressant att arbeta med ju närmre stadsbebyggelsen stråket kom, eftersom strategins verktyg till stor del handlar om byggda konstruktioner. Strategin erbjuder flera verktyg med dubbla funktioner: erosionsskydd som samtidigt är vistelseplats. Det gjorde den relevant i den mer tätbebyggda delen i väster, där bostäder och verksamheter planeras i kvarteret Gösen.

Ytterligare en reflektion som kan kopplas till relationen mellan teori, metod och resultat är valet att presentera principer och verktyg i en matris, och att ge principerna varsin konceptuell bild. Detta systematiserade sätt att visa den insamlade kunskapen och slutsatserna därav gjordes ursprungligen för min egen skull, för att förstå vad jag gjort och varför. Men jag tror också att Prominskis systematisering av flodprojekten, indelningen i olika process space, med olika strategier och verktyg, inklusive konceptuella bilder, var en omedeveten påverkan för detta val. Jag tror också att det var en god hjälp att ha deras systematisering med mig genom hela processen, eftersom jag valt att arbeta med transektmetoden som är en till stor del intuitiv metod.

UTMANINGAR

En generell utmaning jag haft under arbetets gång har varit i vilken utsträckning jag skulle förhålla mig till stadens visioner och planer för marken kring ån. Detta har varit aktuellt för hela sträckan väster om Bellevue industriområde: kvarteret Gösen, marken mellan SKF:s huvudbyggnad och Gamlestadsvägen samt Gamlestads torg och Gamlestads fabriker. Jag har redovisat planerna som finns, och resonerat vidare kring de delar som jag ansett stödjande de intentioner jag själv haft med åstråket. Ibland har jag fått nya idéer genom detaljplanerna. Tydligast exemplifieras detta med den bro som är föreslagen i detaljplanen för kvarteret

Gösen (SBK 2017 2-5404), i förlängningen av Ryttmästaregatan. Där såg jag en viktig möjlighet att stärka kontakten mellan stadsdelarna norr och söder om Sävån och de parallella barriärerna i form av motorväg och järnväg. Jag såg också en möjlighet att ta mark i anspråk kring Sävenäs gård. I detaljplanen tar staden mark i anspråk för parkeringsplatser, vilket jag anser mycket väl kunde utökas till att skapa en park i den kulturhistoriska miljön, som ligger ett stenkast ifrån det tätbebyggda Gamlestaden och utvecklingsområdet kvarteret Gösen.

Exemplet med en möjlig park kring Sävenäs gård berör en annan utmaning jag haft under arbetets gång: hur pass pragmatiska mina förslag skulle vara. Som nämndes i inledningens Material och metod har jag fått pendla mellan min önskan att förutsättningslöst utforska vattenlandskapet Sävån och samtidigt förhålla mig till att delar av mitt förslag kan bli aktuellt att realisera inom en ganska snar framtid. Efter ett år som praktikant och anställd på kommunen var det svårt att inte genast tänka ”men detta blir för dyrt/är för svårt” när jag skissat på utvecklingsmöjligheter. Det har varit både en styrka och en svaghet för mitt resultat, tror jag. Kanske hade förslaget varit mer visionärt om jag inte behövt kämpa med dessa begränsningar. Samtidigt verkar landskapsarkitekter i en fysisk och administrativ verklighet; till skillnad från konstnären kan vi i regel inte frigöra oss från de begränsningar detta utgör. Mitt sätt att hantera utmaningen blev att arbeta i nivåer. Nivå 1 hanterar därför förslag som är fullt möjliga att realisera nu, dels då de föreslås på mark som förvaltas av PoNF, dels då de är relativt enkla att utföra, som stolpar, bänkar, nya stigar. Nivå 2 kräver samverkan med andra förvaltningar inom staden, och inkluderar ibland lite större ingrepp som anläggandet av övergångsställe, eller avschaktning för en flackare profil. Detta sistnämnda förslag är från Transekt Vilt och exemplifierar en åtgärd troligen inte kommer att anses realistisk från stadens sida, men som jag anser skulle stärka Sävåstråkets rekreativa och ekologiska värden och därför är relevant att inkludera. I nivå 3 har förslag som kräver markinköp placerats, och som därmed är mest komplicerade att genomföra. De syftar framförallt till att Sävån ska vara en rekreativ och tillgänglig miljö även på södra sidan.

En tredje utmaning kan nämnas: svårigheten i att hitta en rimlig detaljeringsnivå i utvecklingsförslaget. I efterhand kan jag ifrågasätta att jag lagt betydligt mer tid på att fundera över gestaltungsprinciper än på att skissa med pennan. Eftersom jag tidigt visste att det var åstråket som helhet jag ville fokusera på, fanns det begränsat med tid till att ge mina gestaltningstankar om material och åtgärder för Sävån

som process space en mer konkret form. De platserna som kändes mest intressanta att rita på låg främst i östra delen av åstråket. Jag tror att det upplevdes som svårare att ta sig an de västra delarna av åstråket eftersom de "hänger i luften"; det finns planer från stadens sida på vad som ska finnas i till exempel kvarteret Gösen och vid Gamlestadens fabriker, men de är ännu inte konkretiserade och därmed svårare att förhålla sig till.

FRAMTIDA FORSKNING

Detta arbete har fokuserat på att formulera en övergripande plan för hur Säveån kan utvecklas till ett blå-grönt rekreativt stråk i Göteborg. Fokus har lagts på att utforska dels platsspecifika kvaliteter och dels hur Säveåns kan förstås som ett process space, ett vattendrag som är både plats och process på samma gång. Det finns en rad vinklar att arbeta vidare med utifrån Säveån som rekreativt stråk. För att koppla till tankarna i föregående stycke så vore det relevant att i nästa steg skärpa detaljeringsgraden och gestaltningsmässigt utforska mötet mellan land och vatten på de platser som pekats ut i arbetet. Här skulle Catherine Dees tankar om att stråk längs vatten kan läsas som kanter eller gränser, 'vibrant edge places' (Dee 2001 s. 112), vara intressanta att applicera. Det vore också relevant att ta ett helhetsgrepp på stråkets vegetationsstruktur, utifrån frågan om vilka komponenter som kan bidra till att bevara eller stärka den naturupplevelse som visade sig vara uppskattad. Där kunde kunskap inom fälten Urban Forestry och miljöpsykologi vara användbar.

Ytterligare en fråga att ställa sig är vilken roll urbana floder skulle kunna få i våra framtida städer. Två förutsättningar är särskilt relevanta att titta närmare på: tätare städer och klimatförändringar. Förtättningsviljan har varit tydlig i stadsutvecklingssammanhang i ett antal år. Det finns en ambition att bygga inåt istället för att som under det senaste halvseket glesa ut staden, detta för att till exempel spara på värdefull jordbruksmark och för att undvika att bygga in ett bilberoende i nya områden. Här finns en potentiell konflikt i jakten på byggbar mark inne i städerna: ofta naggas det i kanten på parker och andra grönytor vilket i förlängningen gör att fler människor får klara sig med mindre och färre rekreativa ytor. Kan vattendragen och deras närmiljö i det sammanhanget ses som en rekreativ ryggrad i framtidens tätare städer? Kan de samtidigt även ta hand om de ökade mängder dagvatten som är en konsekvens av en större andel hårdgjorda ytor? Mängden dagvatten, och även flödet i vattendragen, kommer

att öka på grund av klimatförändringar med större mängder nederbörd. Med högre flöden i vattendragen kan det bli svårt och kostsamt att bygga nära stränder, vilket kan ses som ett argument för att använda närmiljön vid vattendragen som rekreationsmiljöer istället. Det för mig in på ytterligare en möjlig forskningsfråga, som kan placeras inom fältet miljöpsykologi: har vattenlandskap några särskilda kvaliteter att erbjuda för till exempel återhämtning från stress, jämfört med andra slags rekreativa landskap, som parker och skogar? Hur kan i så fall den kunskapen användas för att ge ytterligare värde till Sävåstråket som rekreativ miljö?

Slutligen skulle det deltagande perspektivet kunna tillföra till ett vidare arbete med Sävåstråket. Genom att arbeta med exempelvis konnässörsmetoden (Mellqvist 2017), som innebär ett kontinuerligt dialogarbete under en längre tid, kunde de sociala värdena i Sävåns närmiljö ringas in på ett tydligare sätt, insikter som jag efterhand tycker att mitt arbete saknar. Att ta sig an Sävåstråket från ett deltagande perspektiv kunde även bidra till att skapa ett lokalt engagemang för ån och generera aktiviteter kring den.

SLUTORD

I detta projekt har fokus legat på att medvetandegöra vattnets närvaro i staden genom att belysa Sävån som ett process space, rum och process på samma gång. Det har också varit viktigt att identifiera vilka fysiska och administrativa hinder som finns för att skapa ett sammanhängande åstråk och föreslå åtgärder för att hantera dessa hinder. Arbetet har utförts med ambitionen att vara platsspecifikt, bland annat genom användningen av transektmetoden. Projektet har varit en spännande läroprocess för mig personligen, och förhoppningsvis även givit ett användbart underlag för en vidare utveckling av ett rekreativt stråk längs Sävån, som är en fantastisk tillgång för staden Göteborg.

KÄLLFÖRTECKNING

LITTERATUR, AVHANDLINGAR & ARTIKLAR

Braae, E; Diedrich, L; Lee, G. (2014). *The Transect as a Method for Mapping and Narrating Water Landscapes: Humboldt's Open Works and Transareal Travelling*. New American Notes Online. Tillgänglig: <https://www.nanocrit.com/issues/issue6/transect-method-mapping-narrating-water-landscapes-humboldts-open-works-transareal-travelling> [2017-09-11]

Dee, Catherine (2001). *Form and fabric in landscape architecture: a visual introduction*. London: Spon

Dee, Catherine (2011). *To design landscape: art, nature and utility*. London: Routledge

Diedrich, L. (2013). *Translating harbourscapes. Site-specific design approaches in contemporary European harbour transformation*. PhD thesis. Department of Geosciences and Natural Resource Management, University of Copenhagen, Frederiksberg.

Fraser, Murray (red.) (2013). *Design research in architecture: an overview*. Farnham, Surrey: Ashgate

Hansson, Einar (red.) (2006). *Upptäck nordost: Gamlestaden, Kviberg, Utby, Kortedala, Bergsjön*. Göteborg: Göteborgs stadsmuseum

Lönnroth, Gudrun (red.) (2000). *Kultuhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg: ett program för bevarande. D. 2*. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret

Mathur, Anuradha & Cunha, Dilip da (red.) (2014). *Design in the terrain of water*. 1. ed. [United States]: Applied Research + Design Publishing

Mellqvist, Helena (2017). *The connoisseur method: a study on long-term participation in landscape planning*. Diss. (sammanfattning) Alnarp : Sveriges lantbruksuniv., 2017. Tillgänglig: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:slu:epsilon-e-4184> [2018-04-09]

Prominski, Martin; Stokman, Antje; Stimberg, Daniel; Voermanek, Hinnerk; Zeller, Susanne (2011). *River. Space. Design: Planning Strategies, Methods and Projects for Urban Streams*. Basel: Birkhauser Architecture

Trossholmen, Ninni & Andréasson, Håkan (red.) (2011). *Utby Utbynäs: en hembygdshistoria*. Göteborg: Arkipelag

RAPPORTER, PROGRAM, UTREDNINGAR M.M.

Arbin, Staffan von (2008). *Säveåns landskap : en natur- och kulturmiljöstudie*. Västarvet rapport. Uddevalla: Bohusläns museum. Tillgänglig: http://www.vastarvet.se/siteassets/vastarvet/tjanster-o-projekt/projekt/savean/saveans_landskap_rapport1_natur_kultur.pdf [2017-10-14]

Brantestad, Jenny (2011). *Bilder av Bellevue – Föreställningar kring ett industriområde*. Kandidatarbete vid Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet 2011:31

Eriksson, Eva (2004). Program: *Stråk längs Säveån*. Diarienummer 696/03. Göteborgs stad, Stadsbyggnadskontoret

Förstudie Gullbergsvass (2015). Ramböll Sverige AB i samverkan med EGA Architects, Liljewall Arkitekter. Utgiven av Göteborgs Stad. Tillgänglig: http://np.netpublicator.com/np/n02487422/forstudie_gullbergsvass_juni2015_hogupplöst.pdf [2018-02-06]

Hansson, Einar, Wallman, Kristina, Wrigglesworth, Trad, Herklint, Ewamarie, Bydén, Stefan (2010). *Kulturmiljöunderlag för SKF-området, kvarteret Gösen*. Göteborg 2010

Jakten på rörelsemönstret. Dialogprojekt Gamlestaden (2016). Barnkonsekvensanalys (BKA) utförd av Studio Goja för SBK Göteborg 2016

Skredkommissionen (1995): *Anvisningar för släntstabilitetsutredningar. Rapport 3:95*. Ingenjörsvetenskapsakademin. Linköping

Skredrisker i ett förändrat klimat – Säveån. Del 2: Metodik för kartläggning [Elektronisk resurs]. (2017). Statens geotekniska institut. Tillgänglig: <http://www.swedgeo.se/globalassets/publikationer/sgi-publikation/sgi-p38-2.pdf> [2017-12-06]

Vattendrag och svämplan: helhetssyn på hydromorfologi och biologi. (2012). Solna: Världsnaturfonden (WWF)

Stadsledningskontoret (2014). Folkmängd per juridiskt primärområde, hämtat i Park- och naturförvaltningens interna karttjänst Mapinfo (avser Gamlestaden). Göteborgs Stad 2014

Åar i stadsrummet. Fallstudie Säveån och Mölndalsån. Rapport från Stadsbyggnadskontoret Göteborg Stad, 2011

DETALJPLANER & ANDRA STYRDOKUMENT

Stadsplanekarta Utby i Göteborg (industriområde vid SJ:s huvudverkstad), FIIac 3261, SBK Göteborg 1969 rev. 1970

Detaljplan för Lemmingsvallen, idrottsområde m.m. i Utby, FIIac 3425, SBK Göteborg 1974

Detaljplan för Gamlestads torg inom stadsdelarna Gamlestaden, Olskroken och Bagaregården. Samrådshandling: Plankartor och illustrationsritning SBK Göteborg 2011-11-04. *Kommentar*: Efter samråd delades detaljplanen i två delar/etapper. Detaljplan för Gamlestads torg, etapp 1, är lagakraftvunnen och byggnation påbörjad. Planarbetet med etapp 2 har nyligen återupptagits efter några års uppehåll, och tar avstamp i 2011 års plan.

Detaljplan för Gamlestads torg etapp 1. Inom stadsdelarna Gamlestaden och Olskroken. FIIa 5178. SBK Göteborg 2012-11-27, rev 2 2013-11-26

Detaljplan för bostäder och verksamheter på Kvibergs ängar. Plankartor 2aa-5285. SBK Göteborg 2014-12-16, rev. 2015-12-15

Detaljplan för förlängning av Hornsgatan inom stadsdelen Gamlestaden. Utställningshandling: Illustrationsritning och plankarta 2-5359. SBK Göteborg 2016-08-30.

Detaljplan för Handel, bostäder mm inom kv Gösen inom stadsdelen Gamlestaden i Göteborg. Utställningshandling: Illustrationskartor 1 och 2, 2-5404. SBK Göteborg 2017-06-21

Detaljplan för Gamlestadens fabriker Detaljplan för Gamlestadens fabriker inom stadsdelarna Gamlestaden, Olskroken och Bagaregården. Samrådshandling II, illustrationsritning FIIa. SBK Göteborg 2017-11-28.

Beslut att förklara jättegrytor vid Kviberg i Göteborgs kommun som naturminne. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, 1991

Bevarandeplan för Natura 2000-området, SE0520183 Säveån, nedre delen. Länsstyrelsen Västra Götalands län 2017

Göteborg: gröstrategi för en tät och grön stad. (2014). Göteborg: Park- och naturförvaltningen, Göteborgs stad

Områdesbestämmelser för Bellevue industriområde inom stadsdelen Kviberg. 2ac-5223. SBK Göteborg 2014-05-21. <http://geodata.sbk.goteborg.se/dokument/planer/1480K-2-5223.pdf> [2017-12-16]

MUNTliga KÄLLOR, FÖRELÄSNINGAR & E-POST

Midler, Martin. Konsult på Fastighetskontoret, Göteborgs stad. Samtal 2017-12-20

Moback, Ulf. Klimatstrateg och landskapsarkitekt, Stadsbyggnadskontoret Göteborgs stad. E-post 2017-11-09.

Nilsson, Emil. Biolog, Park- och naturförvaltningen Göteborgs Stad. Samtal 2017-10-13.

Ode Sang, Åsa. Forest aesthetics, perceptual categories. Föreläsning inom masterkursen Urban Forestry, SLU Alnarp 2016-11-07

Svahn, Victoria. Geotekniker på Strategiska avdelningen, Stadsbyggnadskontoret Göteborgs stad. Samtal 2017-11-29, e-post 2018-02-21.

Vilhelmsson, Karin. Landskapsarkitekt Park- och naturförvaltningen Göteborgs stad. Samtal 2017-10-06, 2018-01-12, e-post 2018-01-04.

Westblom, Mattias. Projektledare stadsutveckling Gamlestaden, Stadsbyggnadskontoret Göteborgs stad. E-post 2018-04-23.

WEBSIDOR

Stadens jubileumssatsning Blå & gröna stråk och oaser, från <http://www.goteborg2021.com/jubileumsprojekt/grona-strak/> [2017-09-04]

Översvämningsrisk, från <http://gokart.sbk.goteborg.se/> [2017-11-09]

Vision för Gamlestaden, från goteborg.se, Plan- och byggprojekt, sökord "Stadsutvecklingsområde Gamlestaden – på väg in i framtiden". http://goteborg.se/wps/portal/start/byggande--lantmaterioch-planarbete/kommunens-planarbete/plan--och-byggprojekt!/ut/p/z1/hYtLDoIwFEXXwgreKy1tHZZPiZQIRhJpJ6RRQ4iIJiADVy8bMN7ZyTkXHLTgJr8OvV-G5-THja3jXU2Ko4yJwirfadw3ptYHU1ZoGJz_BW7T-GMKwW5_0bEwR1IwYiSPBarSJJQbwU0p4AQO3Lz46_xe1tvIPg5TD5ZKRIWoU5plcZJKmpAwEikyRBZpTjN4PdpPo4LgC4U9BD0!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/ [2018-04-23]

Vision för Gullbergsvass. <http://alvstaden.goteborg.se/vara-delomraden/gullbergsvass/> [2018-02-06]

BILDFÖRTECKNING

Samtliga förvaltningskartor samt ortofoton som använts som underlag tillsammans med detaljplaner, eller som orienteringsplaner i transekterna, är tagna från Park- och naturförvaltningens interna karttjänst Mapinfo.

Bristanalys (ill. 11, s. 28) och markförvaltningskarta (ill. 12, s. 29) är gjorda av Albin Johansson, GIS-assistent på Park- och naturförvaltningen.

Laga skifteskarta 1830, "Utby by uti Götheborgs och Bohus län, Säfvedahls härad och Partille socken" (ill. 30, s. 46) ur Lantmäteriets historiska kartarkiv, akt 14-PAR-42.

Kollage av detaljplaner i Gamlestaden (ill. 99, s. 84) är gjort av Karin Vilhelmsson, landskapsarkitekt på Park- och naturförvaltningen.

Visionsbild för Gamlestaden (ill. 143, s. 105) från goteborg.se, Plan- och byggprojekt, sökord "Stadsutvecklingsområde Gamlestaden – på väg in i framtiden". http://goteborg.se/wps/portal/start/byggande--lantmaterioch-planarbete/kommunens-planarbete/plan--och-byggprojekt!/ut/p/z1/hYtLDoIwFEXXwgreKy1tHZZPiZQIRhJpJ6RRQ4iIJiADVy8bMN7ZyTkXHLTgJr8OvV-G5-THja3jXU2Ko4yJwirfadw3ptYHU1ZoGJz_BW7T-GMKwW5_0bEwR1IwYiSPBarSJJQbwU0p4AQO3Lz46_xe1tvIPg5TD5ZKRIWoU5plcZJKmpAwEikyRBZpTjN4PdpPo4LgC4U9BD0!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/ [2018-04-23]

Visionsbild för Gullbergsvass (ill. 144, s. 105) är gjord av Ramböll Sverige AB, EGA Architects, Liljewall Arkitekter. Hämtad från https://www.mynewsdesk.com/se/alvstaden/latest_media [2018-02-06]